

Turizam u gospodarskom razvoju otoka Ugljana

Pijanović, Fran

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:691110>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Fran Pijanović

Turizam u gospodarskom razvoju otoka Ugljana

Diplomski rad

**Zagreb
2019.**

Fran Pijanović

Turizam u gospodarskom razvoju otoka Ugljana

Diplomski rad
predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2019.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Curića

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Turizam u gospodarskom razvoju otoka Ugljana

Fran pijanović

Izvadak: Turizam je relativno mlada pojava, čiji je snažan razvoj započeo sredinom 20. stoljeća. Turizam je postao sve značajniji dio svjetskog gospodarstva, koji utječe na različite aspekte. Ovaj rad bavi se istraživanjem utjecaja turizma prvenstveno na gospodarski razvoj otoka Ugljana, ali i na njegovo stanovništvo, ostale gospodarske djelatnosti te razvoj otoka općenito. U ovome radu osim utjecaja turizma, analizirana su: prirodnogeografska obilježja, društvenogeografska obilježja, i demografska obilježja otoka Ugljana te gospodarske djelatnosti: poljoprivreda, ribarstvo, industrija i turizam. U radu se nakon završenog istraživanja ukazuje na probleme i mogućnosti daljnjeg razvoja otoka Ugljana, mogućnosti povezivanja s drugim gospodarskim djelatnostima i njegovi učinci na različite aspekte otoka Ugljana.

92 stranica, 65 grafičkih priloga, 14 tablica, 42 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: turizam, otok Ugljan, gospodarski razvoj, održivi razvoj

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Curić

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Zoran Curić
izv. prof. dr. sc. Vuk Tvrтко Opačić
dr. sc. Ivan Šulc, posljedoktorand

Tema prihvaćena: 7. 2. 2019.

Rad prihvaćen: 12. 9. 2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Tourism in the economic Development of the Island of Ugljan

Fran Pijanović

Abstract: Tourism is a relatively young occurrence which has strongly developed during the 20th century. Tourism has overall had immense impact on the economic, landscape and functioning of the countries. This paper is a deeper look into exploration of the effects that tourism brought and makes on the island of Ugljan, the economic development it has enabled, as well as the impact it had on population and other parts of the island economy. In this paper we have analysed other factors along with aforementioned impact of tourism. The gathered and analysed information is following: natural geographical features, sociodemographical traits, demographic traits and economic activities such as agriculture, fishing, industry and tourism. After the research work has been done the final conclusion will take all presented information into account and will present problems and potential possibilities and opportunities in the further development of the island Ugljan. It will also mention the possibilities of connecting the tourism of the island with other economic activities and influence they could have on the island.

92 pages, 65 figures, 14 tables, 42 references; original in Croatian

Keywords: tourism, island Ugljan, economic development, sustainable
development

Supervisor: Zoran Curić, PhD, Full Professor

Reviewers: Zoran Curić, PhD, Full Professor
Vuk Tvrтко Opačić, PhD, Associate Professor
Ivan Šulc, PhD, Postdoctoral Researcher

Thesis title accepted: 07/02/2019

Thesis accepted: 12/09/2019

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1.Prostorni obuhvat.....	1
1.2.Predmet istraživanja.....	2
1.3.Ciljevi i hipoteze istraživanja.....	2
1.4.Metode istraživanja.....	3
1.5.Pregled dosadašnjih istraživanja.....	3
2. PRIRODNOGEOGRAFSKI ČIMBENICI RAZVOJA TURIZMA	4
2.1.Geološke i geomorfološke karakteristike.....	4
2.2.Vegetacija i tlo.....	7
2.3.Hidrografska obilježja.....	8
2.4.Klimatska obilježja.....	9
2.4.1. Klimatske promjene.....	10
3. DRUŠTVENOGEOGRAFSKI ČIMBENICI RAZVOJA TURIZMA	11
3.1.Historijsko-geografski razvoj.....	11
3.2.Kulturna baština.....	13
3.3.Kulturne manifestacije.....	22
3.4.Kulturne ustanove.....	24
4. UTJECAJ PROMETA NA RAZVOJ TURIZMA	25
4.1.Opskrba energijom i telekomunikacijska struktura.....	34
4.2.Vodoopskrba i odvodnja.....	34
5. SUSTAV NASELJA I CENTRALITET	34
6. DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	36
6.1.Prostorna distribucija stanovništva.....	38
6.2.Prirodno kretanje stanovništva.....	40
6.3.Prostorno kretanje stanovništva.....	41
6.4.Dobno-spolna struktura stanovništva.....	42
6.5.Obrazovna struktura stanovništva.....	45
6.6.Struktura stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti.....	46
6.7.Struktura stanovništva prema sektorima djelatnosti.....	47
7. GOSPODARSTVO	48
7.1.Poljoprivreda.....	48
7.2.Ribarstvo.....	51
7.3.Industrija.....	55
8. TURIZAM	56
8.1.Turizam do 2. svjetskog rata.....	57
8.2.Turizam od 2. svjetskog rata do Domovinskog rata.....	58
8.3.Recentna obilježja turizma.....	59
8.4.Struktura turista.....	67
8.5.Smještajni kapacitet.....	71
8.6.Stanovi za odmor.....	73
8.7.Oblici turizma.....	74
8.7.1. Kupališni turizam.....	76
8.7.2. Nautički turizam.....	77
8.7.3. Ribolovni i lovni turizam.....	79
8.7.4. Kulturni turizam.....	79

8.7.5. Ruralni turizam.....	80
8.7.6. Aktivni turizam.....	81
8.8. Problemi i mogućnosti razvoja turizma.....	82
8.9. Učinci turizma.....	86
9. ZAKLJUČAK	87
LITERATURA	89
IZVORI	91

1. UVOD

Hrvatska obala Jadranskog mora specifična je po svojoj razvedenosti i velikom broju otoka. Hrvatska ima 1246 otoka, otočića i hridi, od kojih većina nije naseljena. Hrvatske otoke karakteriziraju specifična prirodnogeografska i društvenogeografska obilježja. Zbog svoje karakteristične prirodne osnove, klimatskih obilježja i specifičnog načina života pružaju idealnu mogućnost za fizički i psihički odmor, posebno za vrijeme ljetnih mjeseci. Pojedini hrvatski otoci su iskoristili svoje potencijale i postali poznata turistička odredišta, dok neki otoci još uvijek nisu razvili turizam do razine koju im pružaju njihovi prirodnogeografski uvjeti. Moderni turizam relativno je mladi fenomen započeo sredinom 20. stoljeća, a u manje od 100 godina postao je značajan dio svjetskog gospodarstva. Turizam je osjetljiv na razne prirodne i neprirodne faktore, ali isto tako i utječe na razne aspekte gospodarstva i stanovništva receptivnih, ali i emitivnih regija.

1.1. Prostorni obuhvat

Otok Ugljan pripada nizu unutarnjih zadarskih otoka, odnosno Ugljansko-pašmanskoj skupini otoka. Pruža se paralelno uz kopno u smjeru sjeverozapad – jugoistok te prema smjeru pružanja tipična je primjer dalmatinskog tipa otoka. Blizina većeg urbanog središta na kopnu, veoma je utjecala na razvoj otoka te na njegov prostorni raspored naselja i funkcija. Uz položaj, na određene zakonitosti na otoku značajno su utjecale i njegove geomorfološke karakteristike, koje su omogućile razvoj određenih djelatnosti na jednome dijelu otoka, dok su na drugome one ograničavajući faktor. Otok Ugljan dug je 22 km, a njegov najširi dio iznosi 3,8 km. S površinom od 51,85 km², Ugljan pripada srednje velikim hrvatskim otocima, te je 14. otok po veličini u Hrvatskoj. Prema popisu iz 2011. godine, otok Ugljan imao je 6 157 stanovnika te je tako 8. otok po naseljenosti u Hrvatskoj.

Otok je administrativno podijeljen na 3 jedinice lokalne samouprave, općine: Kali, Kukljica i Preko. Općine Kali i Kukljica samostalna su naselja, dok se općina Preko sastoji od 5 naselja na otoku Ugljanu: Preko, Poljana, Sutomišćica, Lukoran i Ugljan te otoka: Ošljak, Rivanj i Sestrunj. Otok Ugljan od kopna i ostalih otoka odvojen je: Zadarskim i Srednji kanalom na istoku i zapadu te prolazima; Veli i Mali ždrelac na sjeveru, odnosno jugu.

Sl. 1. Prostorni obuhvat rada

Izvor: SRPJ, 2013.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je razvoj turizma na otoku Ugljanu, njegov utjecaja na; prostor, gospodarski razvoj otoka, lokalno stanovništvo i razvoj otoka općenito. U analizi razvoj turizma istraženi su razni prirodnogeografski i društvenogeografski faktori koji utječu i mogu utjecati na razvoj turizma. U radu je analiziran i razvoj drugih gospodarskih grana poput: poljoprivrede, ribarstva i industrije, čiji se utjecaj na razvoj otoka isto tako analizirao, kao i njihove mogućnosti za razvoj.

1.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Glavni cilj ovoga rada je ustanoviti utjecaj turizma i njegova razvoja na gospodarski razvoj, lokalno stanovništvo te razvoj otoka Ugljana općenito. Zadaci rada su utvrditi trenutni stupanj razvoja turizma otoka Ugljana, detektirati pozitivne i ograničavajuće faktore njegova razvoja te ponuditi mogućnosti njegova daljnjeg razvoja i razvoja otoka. Razvoj ostalih djelatnosti na otoku važan je dio ovoga rada, posebice u smislu povezivanja različitih gospodarskih grana s turizmom i međusobno radi snažnijeg zajedničkog razvoja.

Na temelju proučene literature i raznih izvora te vlastitog iskustva i znanja o prostoru otoka Ugljana postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Turizam se postupno razvija ali još uvijek nije na vrhuncu svojih mogućnosti
2. Smještajni kapacitet ograničavajući je faktor razvoja turizma
3. Dominantni oblici turizma na otoku Ugljanu uzrok su sezonalnosti turizma
4. Općina Kali nije ovisna o turizmu kao druge dvije općine
5. Turizam pruža veliki izvor prihoda
6. Turizam potiče razvoj drugih gospodarskih djelatnosti
7. Turizam je najvažnija gospodarska djelatnost na otoku.

1.4. Metode istraživanja

U ovome radu korištene metode su: analiza i sinteza dostupne domaće i strane literature, web stranica, analiza i obrada podataka te vizualizacija podataka. Turistička atraktivna osnova utvrđena je na temelju osobnog iskustva autora, relevantnih web stranica turističkih zajednica i registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Razvoj turizma u prošlosti i trenutačno stanje njegova razvoja utvrđeno je na temelju dostupne literature, statističkih podataka o turizmu i stanovništvu Državnog zavoda za statistiku, podataka turističkih zajednica na otoku Ugljanu te drugih sekundarnih publikacija. Podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom i izračunavanjem složenih turističkih pokazatelja te vizualizirani u obliku grafičkih prikaza i kartografskih prikaza. Za izradu kartografskih prikaza korišten je program Arcgis 10.5. Na dane 12. i 13. kolovoza provedeno je terensko istraživanje u svrhu fotografiranja određenih lokaliteta.

1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja

Otok Ugljan nije često predmet istraživanja stručne literature. Ne postoji niti jedno istraživanje utjecaja turizma na gospodarski razvoj otoka Ugljana. O razvoju turizma otoka Ugljana pisao je Baranko Laća u svome radu Razvitak turizma otoka Ugljana iz 1995. godine. O cjelokupnom razvoju otoka Ugljana pisali su Damir Magaš i Josip Faričić u svome radu Geografske osnove razvitka otoka Ugljana, u kojemu su analizirana prirodnogeografska i društvenogeografska obilježja otoka te demografska prošlost otoka i tadašnji trendovi i gospodarski razvoj. Josip Faričić 2017. godine uredio je knjigu Kali, koja obuhvaća sve aspekte najvećeg naselja otoka Ugljana od prirodnogeografskih obilježja, preko demografskih obilježja do ribarstva i prošlosti ribarstva u Kalima, razvoju maslinarstva i razvoju turizma u Kalima. Marica Mamut pisala je o

geomorfološkim karakteristikama otoka u svome radu Strukturno-geomorfološke značajke otoka Ugljana iz 2012. godine. Veći broj radova o otoku bavi se kulturnom baštinom otoka i životnim običajima otoka u prošlosti. O običajima otočkog stanovništva u prošlosti najviše je pisala Gordana Franov-Živković u svojim radovima: Glagoljaš Don Ive Vlahić iz Sutomišćice iz 2012. godine, Bratovštine (skule) župe Sv. Eufemije u Sutomišćici na otoku Ugljanu iz 2009. godine te Bratovština (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preku na otoku Ugljanu iz iste godine. O kulturnoj baštini otoka pisali su: Petricioli u svome radu Ostaci srednjovjekovne sakralne arhitekture na otoku Ugljanu iz 1960. godine, Vežić u radu Klaustar samostana Sv. Franje u Zadru i Sv. Jeronima na Ugljanu, Sorić u svojim radovima: Kaštel Sv. Mihovila na otoku Ugljanu iz 2012. godine te Ljetnikovci mletačkog pukovnika Vuka Crnice na otocima Viru i Ugljanu.

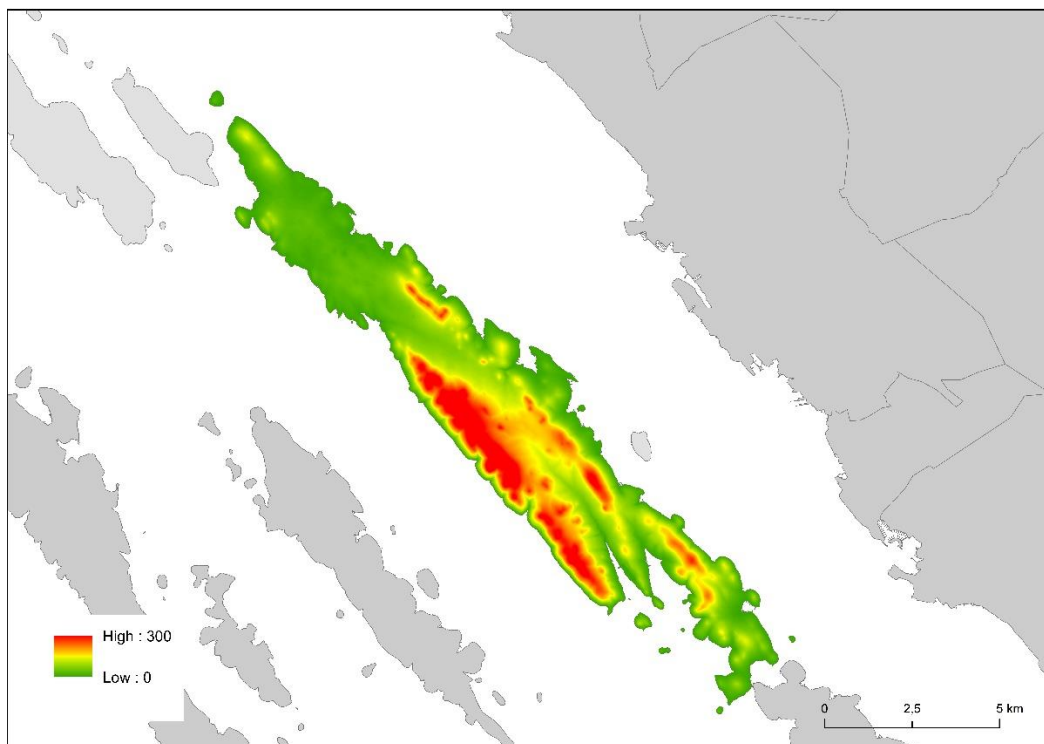
2. PRIRODNOGEOGRAFSKI ČIMBENICI RAZVOJA TURIZMA

Fizičke karakteristike prostora predstavljaju prirodnu osnovu nekog prostora, koja pruža određene uvjete za život i razvoj lokalnog društva. Prirodna osnova može predstavljati poticajne, ali i negativne te čak ograničavajuće faktore za razvoj pojedinih djelatnosti. Prirodna osnova jedan je od glavnih turističkih privlačnih faktora otoka Ugljana, klimatska obilježja, reljef, vegetacija te čistoća i očuvanost prostora privlače domaće i inozemne turiste.

2.1. Geološke i geomorfološke karakteristike

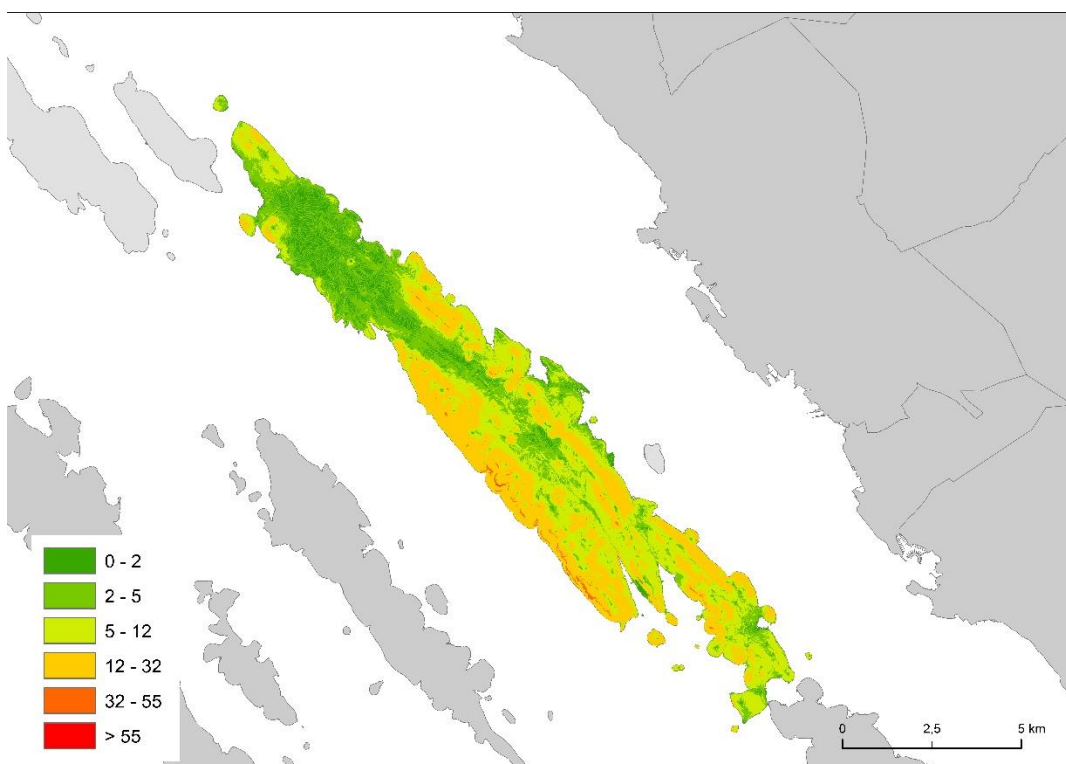
Otok Ugljan ima dinarski pravac pružanja u smjeru sjeverozapad – jugoistok te prema smjeru pružanja spada u dalmatinski tip otoka. Duž jugozapadne polovice otoka pruža se antiklinala, čija se os proteže od Mulina na sjeverozapadu do Japleničkog rta na jugoistoku. Tjeme antiklinale gotovo se u potpunosti podudara s najvišim vrhovima otoka, dok se os sinklinale poklapa s glavnim otočnim udubljenjima. Dužinom sjeveroistočne polovice otoka pružaju se dva gotovo usporedna reversna rasjeda. Kraći se pruža od uvale Batalaže do uvale Ždrelašćica, a duži od rta Sveti Petar do uvale Ždrelašćica. Jugoistočno od naselja Kali nalazi se veći broj rasjeda poprečnih na glavne otočne rasjede što dokazuje postojanje naknadnih tektonskih pomaka na jugoistoku otoka. Geološka građa otoka većim dijelom je karbonatna, kredni i paleogeni slojevi. Stijene su većinom vapnenačke, gotovo 2/3 otoka, dok ostalu 1/3 pokrivaju dolomitne stijene, koje se nalaze na sjeverozapadnoj strani otoka. Karbonatna osnova na većem dijelu otoka ne pruža velike mogućnosti za agrarno iskorištavanje. Iako prevladava vapnenačka zona na otoku, na sjeveroistoku otoka se nalazi prostorno manja dolomitna zona, koja je povoljna za agrarno iskorištavanje.

Geomorfološka obilježja posljedica su specifične geološke građe te na otoku možemo izdvojiti 3 međusobno paralelna bila (uzvišenja), koja se pružaju u dinarskom smjeru, odnosno u smjeru sjeverozapad – jugoistok. Prvo i najviše, jugozapadno bilo dugačko je desetak kilometara i proteže se od uvale Prtljug do Jalapeničkog rta. Niti jedno uzvišenje ne prelazi 300 metara nadmorske visine, a međusobno su odvojena prijevojima nastalim radom bujica i vododerina. Ti prijevoji su veoma važni za otočni promet, jer povezuju dvije strane otoka (Sl. 2.). Najviši vrhovi su: Šćah (286m), Sveti Mihovil (263m), Vela Glava (235), Kobiljak (199m), Fratar (183m) i Govelac (206m). Sjeveroistočne padine glavnog uzvišenja, prvog bila blago se spuštaju prema središnjem udolinskom nizu te završava potopljenim lamljanama, dok su jugozapadne padine znatno strmije. One se spuštaju prema srednjem kanalu do dubine od 60 metara. Velika vertikalna raščlanjenost nepogodna je za gradnju i intenzivnu poljoprivrednu valorizaciju. Stoga je teren na jugozapadnome dijelu terasiran suhozidima, što je omogućilo njegovo poljoprivredno iskorištavanje, u vidu uzgoja maslina i vinove loze (Sl. 3.). Drugo bilo znatno je niže od glavnog uzvišenja te je radi veće pristupačnosti, pogotovo na sjeveroistočnom dijelu pogodnije za agrarno iskorištavanje. Zona drugog bila najduža je (18, km) te se pruža od najsjevernijeg rta otoka, rta Sveti Petar do rta Fratraščina. Najviši vrhovi su: Bergačel (177m), Bočolić (139m) i Burnjača (142m). Treće bilo najniže je i najkraće. Istaknuto je tek na jugoistočnome dijelu otoka, a najviši vrhovi su: Straža (152m) i Veli Vrh (122m). Između spomenutih zona uzvišenja nalaze se pretežno tektonski spuštene udoline, koje su uz sjeveroistočnu dolomitsku zonu glavno područje agrarnih djelatnosti otoka. Uz spomenute reljefne obline, na otoku se javljaju i brojni mikroreljefni oblici kao što su: suhodoline okomite na smjer pružanja otoka, usamljena uzvišenja (glavice), ponikve na sjeverozapadnome dijelu otoka te pećine.

Sl. 2. Prikaz visinskih obilježja otoka Ugljana

Izvor: Geoportal, 2017.

Sl. 3. Prikaz nagiba padina na otoku Ugljanu

Izvor: Geoportal, 2017.

Obala otoka Ugljana vrlo je razvedena. Otoku Ugljanu pripadaju i brojni otočići i hridi, koji se nižu u smjeru pružanja otoka. Ističu se u zadarskom kanalu: Jidula, Galovac, Ošljak i Mišnjak, a u srednjem kanalu: Hrid, Školjić, Veli Školj, Golac, Bisage Po Hliba i Karantunić. Obala otoka dugačka je 74,18 km, a pribrojimo li dužinu obala pripadajućih otočića ona iznosi 82,52 km. Koeficijent razvedenosti otoka iznosi 2,9, a s pripadajućim otočićima iznosi 3,14, što znači da je obala otoka 3,14. Jugozapadna obala otoka znatno je strmija te je teško pristupačna i većim dijelom nenaseljena, ali je zato razvedenija od sjeveroistočne obale. Ističu se uvale: Muline, Pavlešina, Prtljug, Željina, Svitla, Vela i Mala Lamljana i Sabuša. Sjeveroistočna obala je znatno pristupačnija i naseljena te se u njenim uvalama javljaju plaže pogodne za razvijanje masovnog kupališnog turizma. Najznačajnije uvale su: Sušica, Batalaža, Soline, luka Ugljan, Činta, Vela i Mala Frnaža, Lukoran Veli, Sutomišćica, Jaz, luka Preko, luka Kali, Kostanj i luka Kukljica. Uvala Ždrelašćica nalazi se na krajnjem jugoistoku otoka, odnosno između otoka Ugljana i Pašmana. Otoci Ugljan i Pašman su sve do 1883. godine za vrijeme oseke bili povezani kopnom. Te godine je prolaz između dva otoka produbljen radi potreba lokalnog pomorskog prometa. Skoro sto godina kasnije, 1974. godine, radi ponovnoga povezivanja otoka izgrađen je most Ždrelac, koji je 2010. godine obnovljen i proširen, a iste te godine je i kanal Mali Ždrelac produbljen (Magaš i Faričić, 2000).

2.2. Vegetacija i tlo

Iako su na primarnu specifični mediteranski biljni pokrov otoka Ugljana utjecali prirodni elementi poput: klimatskih obilježja, geoloških obilježja, reljefa, vrsta tla i vode, kroz prošlost je veliki utjecaj na njega imao ljudski utjecaj. Biljni pokrov otoka pripada mediteranskoj fitogeografskoj skupini. Primarnu vegetaciju čine primorske šume s najzastupljenijim zajednicama hrasta crnike. No primarna vegetacija je tijekom stoljeća degradirana ponajviše ljudskim djelovanjem, agrarnim i stočarskim iskorištavanjem, odnosno sječom, pašom, krčenjem i paljenjem. Šume hrasta crnike su tako bile znatno smanjene ili degradirane u nižu grmoliku biljnu zajednicu, makiju. U makiji su uz spomenutu degradiranu crniku zastupljeni: planika, lemprika, zelenika, smrika, vrijes, divlja maslina i smrdjela. Na otoku se javlja još niža zajednica od makije, a to je garig. U garigu su zastupljeni: bušin, goromuš, mirta, brnista i ružmarin. Na najvišim i najstrmijim dijelovima otoka s najoskudnijim pedološkim slojem nikle su biljke poput: kadulje, smilja i drugih travnih zajednica. Zbog velike važnosti poljoprivrede na otoku u prošlosti, kultivirane su razne biljke poput: masline, smokve, vinove loze, badema, šipka i raznih agruma, najviše limuna i naranče. Zbog gospodarskih i socijalnih promjena na otoku krajem prošloga stoljeća započeo je proces deagrarizacije, što je dovelo do postepene

reforestacije otoka. Proces reforestacije javlja se i u nekada kultiviranim zonama te u području nekadašnjih pašnjaka. Vegetacija postaje gušća i veća, nekadašnji garizi postaju makije, a makije omanje šume. Površine pod šumama hrasta crnike i alepskog bora se povećavaju, a područja kultiviranih biljaka smanjena su na područja oko naselja i u pojedinim plodnim zonama otoka.

Na razvoj rastresitog pokrova otoka Ugljana veliki utjecaj su imala, geološka građa, geomorfološki procesi, klimatska obilježja te antropogeni utjecaj kako na samo tlo, tako i na vegetaciju. Promjene u biljnom pokrovu otoka, odnosno njegova degradacija u prošlosti utjecala je i na površinski rastresiti sloj. Tanki površinski sloj plodnoga tla većim je dijelom ispran, što je dovelo do isticanja krških forma, posebice na višim zonama. Erozijska je najviše zahvatila više vapnenačke zone, koje se danas pokušavaju revitalizirati umjetnim sađenjem šuma. U izdvojenim udubljenjima otoka te na padinama dolomitne zone i na sjeverozapadu otoka zadržala se recentna crvenica, koja je najplodnije tlo na otoku i time čini spomenute zone najvažnijima za agrarno iskorištavanje. Crvenica je nastala erozijom vapnenca s vapnenačkih uzvišenja na otoku. Poljoprivrednici otoka su u prošlosti ograđivali svoje parcele radi opasnosti od gubitka i te male količine plodnoga tla (Magaš i Faričić, 2000).

2.3. Hidrografska obilježja

Otok Ugljan kao i većina Dalmatinskih otoka oskudijeva vodom zbog klimatskih uvjeta i geološke građe otoka. Zbog propusne karbonatne podloge na otoku nema stalnih tekućica, osim malog izvora u Sutomišćici. Neravnomjeran raspored padalina tokom godine, odnosno male količine padalina tijekom ljetnih mjeseci uzrokuju suše. Znatnija količina vode nalazi se u podzemlju dolomita na sjeveroistočnoj strani otoka, stoga je domaće stanovništvo zbog potrebe za vodom u prošlosti kopalo bunare u tom području, a dio vode se zadržava i u obliku lokvi, isto na sjeveroistočnome dijelu otoka. Lokalno stanovništvo gradilo je velike seoske vodospreme. Cisterne koje su skupljale kišnicu te su tako u prošlosti rješavali problem oskudice vode. Gradili su i manje privatne cisterne, odnosno gusterne u kojima su skupljali kišnicu. Za vrijeme jačih suša voda se iz Zadra brodovima ili kamionima cisternama dopremala na otok. Zbog porasta broja turista na otoku, posebno u ljetnim mjesecima kada su suše najčešće i najjače količina vode na otoku često nije bila dostatna. Stoga je sredinom 1990-ih godina započela izgradnja otočkog vodosustava koji se spaja na Zadarski vodovodni sustav. Izgradnja toga sustava završila je 2008. godine i tako se riješio jedan od glavnih problema otoka u ljetnim mjesecima i omogućio daljnji razvoj turizma i drugih gospodarskih grana. Otok Ugljan omeđen je zadarskim i srednjim kanalom, čiji dijelovi čine ugljanski akvatorij. Osnovna oceanografska

obilježja ugljanskog akvatorija podudaraju se s prosječnim vrijednostima cijele hrvatske obale. Prosječna godišnja temperatura mora zadarskog kanala je 16,2 °C. Najviša je u srpnju i kolovozu te iznosi oko 23 °C, a najniža u siječnju i veljači oko 11 °C. Zbog specifičnog toplinskog kapaciteta vode, more se sporije zagrijava i hladi od zraka. Tako je zimi more toplije i zagrijava okolni zrak te tako čini zimu znatno blažom, a ljeti je hladnije od zraka te čini život podnošljivijim na kopnu uz njega. Prosječna slanoća akvatorija ista je kao i prosječna slanoća cijeloga hrvatskog mora i iznosi 38 promila. Slanoća mora varira tijekom godine zbog povećanog isparavanja u ljetnim mjesecima (tada je slanoća malo veća). Srednja prozirnost mora je od 15 do 20 metara, a boja modroplava i modrozelenkastoplava, što svjedoči o njegovoj čistoći i oskudici biomase. Prema razredima kakvoće mora, more oko otoka Ugljana je čisto te njegovi dijelovi pripadaju u 1. i 2. razred kakvoće. U zadarskom kanalu je nešto povećana koncentracija otpadnih voda zbog izlivanja zadarskih otpadnih voda i industrijske zone Gaženica. Kolebanje razine mora između plime i oseke ne prelazi 1 metar, a jugo uzrokuje najveće valove, do 3 metra (Magaš i Faričić, 2000).

Izdizanjem razine mora nakon ledenog doba potopljene su udoline i nastali morski kanali između tadašnjih uzvišenja, danas otoka. Morsko dno uz obalu većino je kamenito, a prema dubini postaje: muljevito, školjkovito i pjeskovito.

Najveća dubina zadarskog kanala iznosi pedesetak metara, a srednjeg kanala 69 metara. U moru oko otoka žive brojne vrste bijele i plave ribe te glavonožaca i školjkaša, što je i potaknulo orijentaciju otočana na ribolov (Magaš i Faričić, 2000.).

2.4. Klimatska obilježja

Otok Ugljan, kao i svi otoci zadarskog arhipelaga ima sredozemnu, odnosno umjereno toplu kišnu klimu sa suhim ljetom (Csa prema koppenu). Za takvu klimu su karakteristična topla i suha ljeta te blage i kišovite zime, a prodori hladnog zraka su rijetki (Šegota i Filipčić, 1996).

Prema podacima okolnih meteoroloških postaja, srednja mjesečna temperatura na otoku ne pada ispod 6 °C, a najveća ne prelazi 25 °C. Najhladniji mjeseci su: siječanj i veljača, a najtopliji: srpanj i kolovoz (Tab. 1.).

Tab. 1. Mjesečni prosjeci temperature zraka po postajama najbližim otoku Ugljanu

Postaja	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Biograd	6,7	6,8	9,1	13,1	17,7	21,0	24,2	23,6	20,0	15,5	10,6	8,1	14,8
Božava	6,8	7,1	9,8	13,9	17,5	22,0	23,4	24,1	21,0	16,8	13,4	9,1	15,4
Grpašćak	6,4	7,6	9,0	13,1	16,9	20,8	23,2	24,1	20,1	16,1	12,8	8,8	14,9
Zadar	6,7	7,4	9,4	12,9	17,2	21,0	23,6	23,1	19,8	15,8	11,5	8,1	14,7

IZVOR: Magaš i Faričić, 2000.

Srednja godišnja dužina trajanja sunca (insolacija) iznosi 2491 sat, a najveća je tijekom lipnja i srpnja, dok je najmanja u studenom i prosincu. Iako je prosječna godišnja količina padalina relativno visoka, 900 m/s, količina padalina se veoma razlikuje u zimskim i ljetnim mjesecima. U ljetnim mjesecima na otoku je zabilježena mala količina padalina, dok je u zimskim mjesecima ona znatno veća, stoga se u vrijeme ljetnih mjeseci radi suše i činjenice što na otoku nema površinskih tokova vode, javlja problem vodoopskrbe. Osim po godišnjim dobima količina padalina različita je u mjernim postajama na otoku. Mjerna postaja u Kalima bilježi godišnje oko 150 mm padalina manje nego postaja u Ugljanu. Razlog tomu je što je naslje Kali zaklonjeno od pravca kretanja ciklonalnih poremećaja i ljetnih nevremena, dok Ugljan ne štiti nikakva reljefna barijera (Tab. 2.).

Tab. 2. Količina padalina po mjesecima u mjerni postajama na otoku Ugljanu

Postaja	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Kali	74	70	60	51	44	34	28	60	74	79	108	78	760
Ugljan	89	90	71	67	58	54	44	60	92	111	126	89	942

IZVOR: Magaš i Faričić, 2000.

Vjetrovi koji najčešće pušu na otoku zimi su bura i jugo, a ljeti maestral. Uz navedene vjetrove u zadarskom kanalu je učestala pojava i bonaca. Buri je izložena sjeveroistočna strana otoka, a jugozapadna jugu. Zbog reljefnih karakteristika jugozapadni dio otoka je zaštićeniji od bure pa je ujedno i često skrovište za nautičare i ribare. Zimi se povećava značaj juga, s kojim je povezano oblačno kišno i toplo vrijeme te uzrokuje stvaranje velikih valova (Magaš i Faričić, 2000).

2.4.1. Klimatske promjene

Točan utjecaj klimatskih promjena u Hrvatskoj još se uvijek ne može sa sigurnošću utvrditi, ipak meteorološki podaci koji se još od 19. stoljeća prate s niza postaja u Hrvatskoj, omogućuju

okvirno predviđanje dugoročnih klimatskih trendova. Tijekom 20. stoljeća u najvećem dijelu Republike Hrvatske došlo je do pada količine padalina i porasta temperature u gotovo svakom godišnjem dobu. Nije bilo moguće odrediti koliko se ta činjenica može pripisati prirodnim klimatskim kolebanjima, a koliko utjecaju čovjeka, no klimatski modeli za Republiku Hrvatsku upućuju na značajne promjene klimatskih uvjeta u budućnosti ne dođe li do značajnog smanjenja emisija stakleničkih plinova. Očekuje se da će Republika Hrvatska u budućnosti biti toplija i sušnija, posebice ljeti. Više temperature diljem zemlje, očekuje se, imat će značajan utjecaj: porast temperature mora i kopnenih voda, porast temperature tla, porast temperature podzemnih voda koji može dovesti do viših stopa isparavanja i smanjenja površinskog sloja podzemnih voda, smanjenje razine jezera i rijeka, smanjenje vlažnosti tla koje dovodi do suša, više toplinskih udara koji utječu na zdravlje i brojni drugi (Dobra klima za promjene, Izvješće o društvenom razvoju Hrvatska 2008).

Prema projekciji za razdoblje 2041. – 2071. u Zadarskoj županiji temperatura zraka uzimskim mjesecim porast će za 2 °C do 2,5 °C, a ljeti za 3 °C do 3,5 °C. Količina padalina smanjiti će se posebice u ljetnome dijelu godine za 20 mm te će suše biti češće i javljati će se veći broj toplinskih udara. Projekcija za 2080. – 2100. godinu predviđa daljni rast temperature zraka u svim godišnjim dobima te smanjenje količine padalina. Broj i trajanje toplinskih udara povećat će se tijekom ljeta, a veća učestalost drugih ekstremnih vremenskih događaja (olujno nevrijeme, ciklonalni poremećaj, itd.) vrlo je vjerojatna.

3. DRUŠTVENOGEOGRAFSKI ČIMBENICI RAZVOJA TURIZMA

Prirodne karakteristike prostora većim dijelom su uvjetovale rasprostranjenost i razvoj pojedinih djelatnosti na otoku. Prirodna osnova glavni je privlačni turistički faktor otoka, čiji se turizam prvenstveno bazira na kupališnom turizmu i prirodnim ljepotama otoka. No antropogenim djelovanjem utjecaj pozitivnih ili negativnih prirodnih faktora može se znatno smanjiti ili čak u potpunosti promijeniti. Ljudsko djelovanje u prošlosti i danas djeluje na razvoj otoka. Kroz prošlost izmjenjivale su se dominantne djelatnosti, a materijalni i nematerijalni ostatci iz prošlosti danas utječu na život stanovništva te se mogu iskorištavati u turističke svrhe.

3.1. Historijsko-geografski razvoj

Otok Ugljan naseljen je od prapovijesti. Najstariji nalazi, sjekire pronađene u Kukljici i Ugljanu potječu iz perioda neolitika. Iako na otoku Ugljanu nisu pronađeni nikakvi dokazi naseljenosti iz doba paleolitika i mezolitika, oni su pronađeni na susjednom otoku Pašmanu. U prošlosti otoci Pašman i Ugljan bili su jedna cjelina te se može pretpostaviti kako je i otok Ugljan bio

naseljen već u paleolitiku. Početkom neolitika došlo je do izdizanja razine mora te odvajanja otoka Ugljana od kopna, a kasnije i od otoka Pašmana. Prvi poznati narod koji je nastanjivao otok bili su Liburni, koji su u brončanom i željeznom dobu gradili naselja i gradine na otočkim uzvišenjima. Bavili su se poljoprivredom i stočarstvom te pomorstvom. Dolaskom Rimljana na hrvatsku obali pa tako i na otok Ugljan dolazi do značajnih političkih, socijalnih i gospodarskih promjena (Magaš i Faričić, 2000).

Otok Ugljan postaje dio Zadarskog agera, a njegovo stanovništvo se romanizira. Intenzivira se uzgoj maslina i vinove loze te se smanjuju površine šuma i pašnjaka i intenzivira proizvodnja soli (Begović i Schrunk, 2003).

Zahvaljujući izoliranosti otoka i očuvanju od barbarskih prodora, takva politička, socijalna i gospodarska situacija na otoku zadržala se sve do 7. stoljeća i dolaska Hrvata. Poljoprivreda i dalje ostaje glavna gospodarska grana, no započinje i snažniji razvoj pomorstva, dok stočarstvo gubi na značenju (Magaš i Faričić, 2000).

Većinu posjeda na otoku kontroliralo je zadarsko plemstvo i Crkva, dok je domaće stanovništvo bilo u kolonatskom odnosu i živjelo u selima. Na otoku je danas sačuvan veliki broj sakralnih objekata i plemićkih vila i ljetnikovaca. Prvi samostan na otoku izgrađen je u 13. stoljeću, a ljetnikovci su u početku služili kao utočišta u kriznim vremenima i napadima s kopna, a poslije su bili prenamijenjeni u ladanjske posjede (Hilje, 2002).

Od srednjega vijeka do danas na otoku se izmijenio veliki broj uprava, a na njegov razvoj veoma je utjecao njegov geografski položaj. Uzvišenja otoka, na kojima su se često gradile utvrde služila su kao osmatračnice za eventualne napade s mora na Zadar. Za vrijeme Mletačke uprave naglašeno je bilo vojno značenje otoka. Osim za osmatračnice, otok je iskorištavan i za novačenje veslača u galijama za vrijeme ratova. Na imanjima su ostajale samo žene i djeca. Što je uzrokovalo manje prinose i česte bolesti i gladi. Tijekom 16. i 17. stoljeća na otoku se događaju snažne demografske promjene. Stanovništvo zadarskog zaleđa, Ravnih kotara pred prodorom Osmanlija sklanja se na zadarske otoke, pa tako i na otok Ugljan, koji postaje prenapučen (Magaš i Faričić, 2000).

Veliku ulogu u životu mještana imala je Crkva, a njezin značaj posebno dolazi do izražaja krajem 17. i tijekom 18. stoljeća. Cilj svećenstva bio poboljšavanje života lokalnog stanovništva. Svećenicu su vodili crkvene i civilne administracije, družili se s vjernicima te posebno pažnju pridavali školstvu i nabavi potrebnih knjiga (Franov-Živković, 2012).

Osim svećenika, važnu ulogu su imale i bratovštine. Bratovštine su civilne ili vjerske zajednice ili udruge s posebno određenim pravilima djelovanja, koja su bila izglasana na osnivačkoj skupštini, a koja je potvrđivala civilna i vjerska vlast (Franov-Živković, 2009). Unutar mjesta mogao je postojati i veći broj bratovština, a član jedne bratovštine istovremeno je mogao biti i član neke druge bratovštine. Bratovštine su često zajedno ulazile u investicije a njihovi ciljevi su bili: uređenje crkve i sela, njegovanje zajedništva, pomoć prilikom smrti bližnjega, posuđivanje novaca... Bratovština je imala zajedničku blagajnu koja se punila: članarinama, dobrovoljnim priložima, lemozinama, grobarinama te prihodima od prodaje: ulja, vina i maslina (Franov-Živković, 2009).

Tijekom 19. stoljeća na otoku se izmjenjivala austrijska i francuska uprava. Krajem 19. stoljeća otočani postepeno postaju vlasnici zemljišta, no zbog bolesti vinove loze i vinske klauzule u ugovorima Austro-Ugarske s Italijom ubrzo dolazi do snažne emigracije otočkog stanovništva. Rapallski ugovor 1920. godine, kojim je Zadar pripao Italiji, dodatno je otežao poljoprivrednicima otoka. Granica između SHS i Italije bila je Zadarski kanal te je sva roba koju su otočki poljoprivrednici plasirali na zadarsko tržište podlijegala carini. Otok je zbog nedostatka upravnih, obrazovnih i zdravstvenih funkcija ovisio o udaljenom Šibeniku. Nakon 2. svjetskog rata otok svoj daljnji razvoj u sklopu Hrvatske nastavlja u SFRJ, a potom od 1991. godine u samostalnoj Republici Hrvatskoj (Magaš i Faričić, 2000).

3.2. Kulturna baština

Povijesno-kulturna baština odraz je prošlosti nekoga mjesta, koji se često upotrebljava u turističke svrhe. Na otoku Ugljanu dominantan je kupališni turizam te je kulturna baština gotovo u potpunosti neiskorištena u turističke svrhe. Česte promjene uprava na otoku i mješavina naroda ostavile su raznu kulturnu baštinu. Tradicionalne djelatnosti na otoku kroz prošlost su bile: poljoprivreda, stočarstvo, ribarstvo i prijevoz robe, a njihov utjecaj izmjenjivao se mijenjanjem otočke uprave i naroda na otoku. Kulturnu baštinu otoka Ugljana čine: nepokretna kulturna dobra, razne tradicionalne manifestacije i kulturne ustanove. Čak 14 nepokretnih kulturnih dobara s otoka Ugljana uvršteno je u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. U registru je uvrštena: jedna arheološka zona, jedna tvrđava, 5 ljetnikovaca, odnosno kuća te 7 sakralnih objekata, 5 crkvi i 2 samostana. Većina kulturne baštine otoka Ugljana ostavština je utjecaja Crkve i zadarskog plemstva, dok se važnost tradicionalnih djelatnosti puno slabije valorizirala u vidu pojedinih događaja, ponekog spomenika i jedne arheološke zone. Arheološka zona ostavština je rimske uprave na otoku, koja je intenzivirala maslinarstvo. U Mulinama na sjeveru otoka nalaze se ostaci villae rustice, ratarske kuće srednje Italije. Villa

Rustica u Mulinama jedna je od mnogih takvih kuća izgrađena na hrvatskoj obali Jadrana. Vile su bile središte imanja u kojima je luksuzni život kombiniran s gospodarskom djelatnošću. Na vilama se grade izdvojeni rezidencijalni dijelovi, ali i gospodarski sa skladištima, lučkim uređajima. Proizvodnja se odvija za potrebe vila, ali i za tržište. Vile su građene bez oslanjanja na lokalnu arhitekturu te je u njima najčešće živjela rimska elita, a vrlo rijetko i ne rimska aristokracija. U uvali Muline očuvan je je kompleks Villae Rustice o ostacima kamenih preša za preradu maslina (Begović i Schrunk, 2003).

Sl. 4. Rekonstrukcija tijeska za masline Sl. 5. Ostaci tijeska za masline u Mulinama Sl. 6. Poučna tabla u Mulinama

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

U blizini Villae Rustice nalaze se i ostatci starokršćanske bazilike s mauzolejem, koja potječe iz staroga vijeka. Bazilika je bila posvećena Svetom Ivanu Krstitelju, a služba u njoj se odvijala sve do 18. stoljeća. Lokalitet je danas poznat pod imenom Stivon (TZ Ugljan, 2019).

Veliki utjecaj Crkve na lokalno stanovništvo kroz prošlost vidljiv je i danas u obliku starih sakralnih objekata i manifestacija kojima se slave pojedini blagdani. Na otoku se danas nalazi ukupno 26 sakralnih objekata i dvije ruševine nekadašnjih sakralnih objekata. Najvrjedniji sakralni objekti na otoku uvršteni u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske su: Franjevački samostan Svetog Jeronima i crkva Svetog Jeronima, koji se nalaze u naselju Ugljan u blizini pješčane plaže Mostir. Franjevački samostan zasnovan je 1430. godine kao zadužbina Šimuna Benje, čija je obitelj i ranije imala posjede na otoku. Crkva je posvećena tek 1447. godine o čemu svjedoči i natpis uklesan na kamenoj ploči iznad portala na pročelju. Cijeli kompleks, samostan i crkva postepeno su građeni i proširivani kroz 15. i 16. stoljeće, a crkva je sačuvala svoj izvorni oblik sve do danas. Jedan od dijelova izgrađenih u 16. stoljeću je i klaustaru kojem su sačuvane tri nadgrobne ploče ukrašene grbom obitelji Benje, koja je navise doprinijela izgradnji samostana i crkve. U klaustaru se nalazi i nekoliko vrijednih kapitela te posebno ukrašena nadgrobna ploča biskupa Šimuna Kožičića Benje koji je 1531. godine

obdario i povećao samostan (Vežić, 2008). Samostan je i danas aktivan, a u njemu djeluje Družba Kćeri Milosrđa Trećega samostanskog reda Svetog Franje.

Sl. 7. Samostan Sv. Jeronima u uvali Mostir

Sl. 8. Samostan na otočiću Galevcu

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Samostan Svetog Pavla i crkva Svetog Pavla nalaze se na otočiću Galevcu udaljenom svega pedesetak metara od mjesta Preko. Godina izgradnje crkvice nije poznata, ali je utvrđeno da je crkvice postojala 1410. godine, kada je zadarski plemić Bartul sklopio dogovor s pustinjacima pavlinskog reda prema kojem će oni naseliti Galevac i voditi misu u crkvisi. Galevac je u 15. stoljeću postao posjed Bartula iz Milana te je on financirao izgradnju samostana i kuće na otočiću 1436. godine. Samostan je aktivan i danas, a zbog pregrađivanja u 16. stoljeću sačuvano je malo izvornih dijelova. Samostan je kroz prošlost bio istaknuti centar glagoljaštva. Njegova knjižnica i danas čuva iznimno bogatu zbirku glagoljaških knjiga (Hilje, 2002).

Crkva Svetog Hipolita i Kasijana smještena je u zaseoku Varoš izgrađena je u 11. ili 13. stoljeću te se prvi puta spominje 1374. godine. Par stoljeća kasnije preuređena je u gotičkom stilu, a u unutrašnjosti se nalazi kasnobarokni oltar izrađen od rimskih spojila. U njezinim temeljima bio je glagoljski natpis nečitka sadržaja koji je postavljen na nadvratak ulaza. Iskapanjima oko crkvice naišlo se na niz od desetak grobova u kojima je bio jedan ili više kostura. Grobovi su datirani u 18. i 19. stoljeće. Titulari sv. Hipolit i sv. Kasijan proširili su se iz Italije na Dalmaciju u vrijeme talijanske dominacije. A u njihovu čast svake se godine 13. kolovoza, na dan smrti Svetoga Kasijana u crkvisi održava misa (Galić, 2018.). Iako je crkvice 2009. godine uvrštena na popis kulturnih dobara Republike Hrvatske, ona se i dalje nalazi u ruševnom stanju te joj je potrebna obnova.

Crkva Svetog Ivana Krstitelja smještena je u naselju Preko u blizini trajektnog pristaništa. Izgrađena je u 11. ili 12. stoljeću te je uz crkvisu Svetog Hipolita i Kasijana najstarija na otoku.

Kapelica je vrijedan kulturni i sakralni romanički spomenik te je uvrštena u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao nepokretno kulturno dobro. U unutrašnjosti nema opreme za služenje mise, no ona se održava jedan puta godišnje 29.8. u spomen mučeništva Svetog Ivana Krstitelja (Galić, 2019).

Sl. 9. Crkva Sv. Ivana Krstitelja

Sl. 10. Crkva Sv. Jerolima u uvali Kostanj

Sl. 11. Unutrašnjost crkvice Sv. Jerolima

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Crkva Svetog Jerolima nalazi se uvali Kostanj sjeverozapadno od mjesta Kukljica na padini strme obale obrasle borovom šumom. Izgrađena je u 14. stoljeću, a od kraja 16. stoljeća izvan je upotrebe. Crkva je u svome kratkom periodu djelovanja bila župna crkva za Kali i Kukljicu. Do crkve je moguće doći jedino pješice, a 1990-ih je obnovljena. Obnovljen je portal s romaničkom lunetom, ožubkani zidovi, rekonstruiran je zvonik te je obnovljeno i drveno krovište (TZ Kukljica, 2019).

Crkva Gospe od sniga nalazi se u tjesnacu Ždrelac. Godina izgradnje nije poznata, a prvi puta se spominje 1514. godine. Izgrađena je u baroknom stilu a krasi ju 3 oltara, gospin kip s Djetetom u naručju, i zvonik-preslica nad pročeljem, a 2003. godine postavljen je jarbol koji je stajao nad binom na kojoj je papa Ivan Pavao II. predvodio Šesti čas, na Forumu u Zadru, 9. lipnja 2003. godine (Župe i dekanati Zadarske nadbiskupije, 2019) Ostale važne sakralne građevine koje su važan dio kulturne baštine otoka, a nisu uvrštene u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske su:

Crkva Svetog Petra nalazila se na sjeverozapadnome rtu otoka, koji je po njoj dobio ime. Crkva je porušena i obrasla makijom, koja je na tom dijelu otoka gusta. Zidovi su sačuvani do 1,5 metara visine. U žbuku sjeveroistočnoga zida ugraviran je križ i godina 1510., no smatra se da

je crkvice mnogo starija jer prema arhitekturi pripada srednjovjekovnome tipu, a navodi se i podatak da je postojala i prije 1430. godine te da je 1714. godine pretvorena u kolibu (Petricioli, 1960).

Crkva Svetog Kuzme i Damjana nalazi se u uvali u blizini zaseoka Ljokini, a izgrađena je u 11. ili 12. stoljeću te je najstarija sačuvana crkva u mjestu Ugljan. Prvi puta se spominje 6. 8. 1512. godine u testamentu F. Toricelle iz Bergama, a prema legendi sagradio ju je kao zavjetnu nakon što je preživio brodolom i doplivao na to mjesto. Crkvice se nalazi uz morsku obalu te izgleda arhaično, a do nje se dolazi makadamskim putem (TZ Ugljan, 2019).

Crkva Svete Eufemije u Sutomišćici izgrađena je 1677. godine u baroknom stilu. Posvećena je 1693. godine o čemu svjedoči glagoljaški natpis na ploči crkvenog pročelja. Crkva ima pet oltara, a na jednome se nalazi vrijedna uljena slika sv. Jeronima u baroknom stilu koju neki pripisuju Palmi Mlađemu. U crkvi su sačuvani i šest kodeksa, 13 tiskanih misala i brevijara, matrikule i drugi zapisi na glagoljici. Nedaleko crkve nalazi se kameni zvonik s tri zvona izgrađen 1864. godine, koji je jedan od simbola mjesta (Župe i dekanati Zadarske nadbiskupije, 2019).

Posjed crkve Svetog Lovre u Kalima prvi puta se spominje 1300. godine u oporuci jednog zadarskog plemića, dok se 1404. godine spominje kao građevina skromnih dimenzija, čiji su ostaci vidljivi i danas na dijelu pročelja i na južnome zidu. Današnji oblik crkve potječe iz 1698. godine o čemu svjedoči i natpis na istočnim vratima crkve. Crkva je posvećena 1711. godine o čemu svjedoči natpis iznad zapadnih vrata. U crkvi se čuva slika Svetog Trojstva sa Svetim Mihovilom, Svetim Antom Padovanskim i dušama u čistilištu, a krasi ju i zvonik od tesanog kamena sa 3 zvona i satom iz 1892. godine (Župe i dekanati Zadarske nadbiskupije, 2019).

Crkva Svetog Pelegrina izgrađena je u 14. stoljeću, a prvi puta se spominje 1407. godine u oporuci zadarskog plemića Šimuna Ciprianisa. Smještena je jugoistočno od naselja Kali na brdu Svetog Pelegrina. Današnji oblik sačuvan je od 1605. godine, a prozor u apsidi primjer je gotskog stila. U unutrašnjosti ju krasi kameni oltar, koji je pripadao klesarskoj radionici Majstora koljanskog pluteja (Petricioli, 1960).

Crkva Svetog Pavla nalazi se u središtu Kukljice. Nalazi se na mjestu nekadašnje starorimske crkvice 1666. godine. Izgradili su ju domaći klesari od klesanog kamena u baroknom stilu. U unutrašnjosti ju krasi 5 mramornih oltara, a pored nje se nalazi zvonik iz 1714. godine (TZ Kukljica, 2019).

Uz Crkvu najznačajniji utjecaj na kulturnu baštinu otoka Ugljana imali su zadarski plemići. Oni su nerijetko darovali svoja zemljišta za izgradnju crkvi i samostana te financijski poticali njihovu izgradnju, obnovu ili proširenje. Osim što su pomagali širenju Crkve na otoku, gradili su i svoje raskošne vile u kojima su odmarali ili se sklanjali od raznih nevolja koje su prijetile Zadru. Tijekom 16. stoljeća bio je izgubljen veliki dio poljoprivrednih posjeda zadarskog zaleđa te su se zadarske imućne obitelji okrenule prema svojim otočnim posjedima. Zadarski otoci su brojni te lako dostupni, pogotovo otok Ugljan koji je Zadru najbliži, stoga su na njemu izgrađene mnoge kuće koje su služile kao skloništa od ratne opasnosti ili kuge. U 17. stoljeću, nakon prestanka turske opasnosti nije bilo potrebe za sklanjanjem plemstva na otocima te su zadarski otoci postali omiljeno mjesto za odmor i na njima su podignute brojne ladanjske građevine. Neke od tih vila, ljetnikovaca su sačuvane i danas te se nalaze u privatnom vlasništvu. Pet kuća/ljetnikovaca zadarskih plemića uvršteno je u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Ljetnikovac Dražić skladan je spoj arhitekture i hortikulture ograđen visokim zidom. Ljetnikovac je izgrađen 1770. godine o čemu svjedoči natpis na nadvratniku ulaznog portala. Ulaz u kuću krasi dva kamena stupa, ok je dvorište podijeljeno šetnicom koju formira niz kamenih stupova s pergolom.

Kuća obitelji De Ponte u Lukoran izgrađena je u 17. stoljeću. Prema legendi na tome je posjedu očaran izlaskom sunca Petar Preradović prvi puta ispjevao hrvatsku budnicu Zora puca. U dvorištu kuće nalazi se bista Petra Preradovića u čast tome događaju. Danas se kuća prodaje u veoma lošem stanju te joj je potrebna potpuna renovacija.

Sl. 12. Ljetnikovac De Ponte

Sl. 13. Ploča o Petru Preradoviću

Sl. 14. Klupica posvećena Petru Preradoviću

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Ljetnikovac obitelji Lantana u Sutomišćici izgrađen je 1686. godine u baroknom stilu. Ljetnikovac je inačica venecijanske ladanjske kuće bez elemenata lokalne arhitekture te je smješten u geometrijskom središtu cijeloga posjeda. Vrt posjeda isto je planiran u geometrijskim oblima među kojima se nalaze šetnice. Ljetnikovac je u prošlosti imao važnu

ulogu u kulturnom i političkom životu zadarskih plemića. Sve do 18. stoljeća ljetnikovac je bio mjesto dočeka i ispraćaja generalnog providura, koji su iz Zadra upravljali Dalmacijom. Nakon 2. svjetskog rata ljetnikovac je počeo propadati (Stagličić, 2001). Danas je u vlasništvu tvrtke Ergomed, koja je prije par godina najavila njegovu obnovu. Nažalost, sudeći po trenutnome stanju ljetnikovca ta restauracija nikada nije započeta.

Sl. 15. Ljetnikovac Lantana iz daljine

Sl. 16. Ljetnikovac Lantana

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Kuća Vrgada u Ugljanu 50-ih godina 20. stoljeća postala je odmaralište Hrvatskih željeznica te je tome prilikom obnovljena pri čemu je izgubila većinu karakteristika prijašnjeg izgleda.

Ljetnikovac obitelji Califfi nalazi se u zaseoku Gornje Selo, a izgrađen je u 17. stoljeću. Kasnije je ljetnikovac postao vlasništvo obitelji Beršić, a u 2. svjetskom ratu je bio razoren. 1996. godine je obnovljen i od tada se zove prema jednom od najboljih hrvatskih košarkaša Krešimiru Ćosiću. U ljetnikovcu se i dalje čuva dio biblioteke Ivana Brčića, kanonika, filologa, pisca i predavača staroslaveskog jezika i glagoljice.

Osmim spomenutih ljetnikovaca i kuća, koji su uvršteni u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na otoku se nalazi i drugi ljetnikovci vrijedni spomena. U uvali Batalaža u naselju Ugljan nalazi se dvorac obitelji Lipeus, danas vila Stari dvor. Dvorac obitelji Stocco iz 17. stoljeća u Ugljanu, danas je obnovljen i pretvoren u 4 apartmana i restoran (Luić, 2013).

Dvorac mletačkog pukovnika Vuka Crnice izgrađen je 1666. godine na mulu u Preku, o čemu je svjedočio natpis iznad ulaznih vrata vrta, koji je stradao u prošleme stoljeću. Kuća je danas

u vlasništvu obitelji Mašin, a poznata je pod imenom Jardin. Današnji izgled većinom potječe iz 19. stoljeća, kada zadarskog slikara Franje Salghettija Driolija, zbog čijeg je crteža poznat stari izgled dvorca Vuka Crnice (Sorić, 2014).

Zbog geografskog položaja, na vrhovima otoka Ugljana u prošlosti su građene utvrde i osmatračnice iz kojih su se nadgledali Zadarski i Srednji kanal te se na vrijeme uočio napad s mora na Zadar.

Najvažnija, najočupanija i najupečatljivija utvrda, koja je uvrštena u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske je utvrda Svetog Mihovila, koja je smještena na istoimenome 263 metra visokom brdu. Današnja utvrda nalazi se na mjestu stare gradine i starog benediktinskog samostana Sveti Mihovil, po kojem su brdo i utvrda dobili ime. Točna godina izgradnje utvrde nije pouzdana. Na području utvrde pronađeni su nalazi iz raznih doba. Najstariji nalazi su kremenno strugalo i dva odbojka iz razdoblja eneolitika. U utvrdu su pronađeni i nalazi iz kasne antike, novčić iz Justinijanovog doba i kasnoantičke keramike (Marasović i Vidović, 2018).

Ne za godinu izgradnje utvrde najčešće se uzima 1203. godina kada su ju Mlečani izgradili kao osmatračnicu za eventualne napade s mora ili zadarskog zaleđa. No, takvu tvrdnju opovrgava položaj kaštela Sv. Mihovila, koji je smješten na nepristupačnom brdu i daleko od pogodnih luka, što nije odgovaralo potrebama tadašnjeg mletačkog brodovlja koje je krstarilo pred Zadrom. Utvrda se kao castrum S. Michaelis de monte prvi puta spominje 1345. godine prilikom Mletačke opsade Zadra. Utvrda je opisana kao velika i snažna te se opisuje gotovo herojska pobjeda malobrojnijeg domaćeg stanovništva nad Mlečanima. No već sljedeće godine nakon duže opsade Mlečani su uspjeli osvojiti utvrdu. Utvrda je pretvorena u izvidnicu te je imala tu funkciju do sredine 19. stoljeća. Za vrijeme 2. svjetskog rata porušena je crkva, glavna kula te su oštećene zidine utvrde, koje nikada nisu obnovljene. Utvrda se prilagodila terenu na kojem se nalazi te ima nepravilan oblik s 5 kula koje povezuju zidine. Zidovi su debeli oko 2 metra, a visoki 8 do 9 metara (Sorić, 2012).

Unutrašnjost utvrde zapuštena je te su jedva vidljivi tragovi porušene crkvice, a unutar utvrde se nalazi i toranj-odašiljač, koji već neko vrijeme nije u funkciji. O obnovi utvrde priča se godinama u lokalnoj upravi, međutim nikakvi radovi još uvijek nisu napravljeni. Utvrda je povezana s naseljem Preko s asfaltiranom cestom i planinarskom stazom te se s nje pruža odličan pogled na Zadarski i Srednji kanal te na Zadar i susjedne otoke. Na Šćahu, najvišem vrhu otoka pronađeni su različiti arheološki nalazi. Na samome vrhu pronađene su kamene alatke, rimska keramika te ostaci gradine ili grobnih jama, dok se na samo 80 metara od vrha

nalazi obzid debljine 1,5 metara i visine do 1 metra. Bez daljnjeg arheološkog iskopavanja ne može se sa sigurnošću utvrditi što se u prošlosti nalazilo na Šćahu, no istesane stepenice u živoj stijeni na putu ka vrhu svjedoče o čestom korištenju toga puta. Pretpostavlja se da se na Šćahu nalazila izvidnica ili tumuli ili pastirsko sklonište. Put do vrha moguć je samo iz zaseoka Turkija, a uspon je otežan makijom koja je obrasla na putu. Za razliku od put, vrh je zbog deforestacije i atmosferskih prilika ogoljen, a s njega se pruža pogled i na udaljenije otoke Ist i Molat.

Sl. 17. Utvrda Sv. Mihovila

Sl. 18. Unutrašnjost utvrde Sv. Mihovila

Sl. 19. Penjanje po zidinama utvrde Sv. Mihovila na vlastitu odgovornost

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Osim najznačajnije utvrde Svetog Mihovila, na otoku su pronađeni ostaci 3 liburnske utvrde: Čeljank, Kuran i Orjak. One nisu niti približno atraktivne kao utvrda Svetog Mihovila te njihovi ostaci gotov da nisu više uočljivi te o njima nisu rađena istraživanja.

3.3. Kulturne manifestacije

Tradicionalne kulturne manifestacije na otok Ugljanu održavane su radi promocije određenih običaja, djelatnosti ili obilježavanja datuma, a ne zbog turističke svrhe. U novije vrijeme na otoku se odvija sve više događanja u turističke svrhe. Cilj takvih događanja je povećati izvanpansionsku potrošnju sudionika te promocija destinacije kulturnim utjecajem na posjetitelja. Većina kulturnih manifestacija odvija se u ljetom periodu, a posebno za vrijeme turističke sezone. Svako mjesto na otoku Ugljanu ima svoju tradicionalnu feštu, koja se održava otprilike u isto vrijeme svake godine. Jedna od najpoznatijih manifestacija otoka su Kualjske ribarske noći. One se odvijaju svake godine krajem srpnja te traju 2 ili 3 dana. Tijekom dana za vrijeme Kualjskih ribarskih noći održavaju se razna natjecanja; u kuhanju brudeta, ribarskim vještinama, ribarske igre te posjetitelji mogu kušati razne morske specijalitete domaćih kuhara. Na kraju svake od noći održava se koncert nekoga od poznatih hrvatskih pjevača/pjevačica. Posebnost Kualjskih ribarskih noći je defile ribarskih brodova, koji se održava u jutarnjim satima posljednjeg dana manifestacije. Posjetitelji se mogu ukrcati na jedan od mnogih ribarskih brodova, koji su opskrbljeni hranom, pićem i dobrom muzikom te njima obiće cijeli Zadarski kanal. Uz Kualjske ribarske noći najpoznatija manifestacija na otoku je Priješka legrica, koja se održava početkom kolovoza. Riječ legrica znači veselje, potječe od talijanske riječi allegro. Prva legrica održana je 1986. godine te je od tada postala glavna manifestacija mjesta Preko, a i otoka Ugljana.

Krajem lipnja održavaju se dvije manje fešte: Svetog Ante u Lukoranu te Petrova fešta u Poljani. U kolovozu se na otoku održavaju još dvije veće fešte te par manjih. Središnji dan mjesta Kukljica je 5. kolovoz kada se održava zavjetna fešta Gospi od sniga, a u mjestu Ugljan glavna manifestacija je fešta za Velu Gospu 15. kolovoza. U Kukljici se svako ljeto održavaju: izložbe umjetničke fotografije domaćih i inozemnih umjetnika te večer čakavske poezije - pjesnička večer kukljiških pjesnika i njihovih gostiju. Ostale tradicionalne fešte su: Lovrinja u Lukoranu i Kalima 10. kolovoza, Baul u Sutomišćici te Čeprljandska fešta u istoimenome zaseoku. Osim brojnih tradicionalnih fešti na otoku, tradicionalna manifestacija je i plivački maraton Preko-Zadar. Maraton se održava svake godine početkom kolovoza, a prvi je održan 1973. godine. Osim tradicionalnih manifestacija na otoku se za vrijeme turističke sezone održavaju razna događanja organizirana od strane lokalne samouprave, lokalnih udruga ili vlasnika privatnih lokala. Održavaju se brojni koncerti, likovne radionice, izložbe te sportska natjecanja u: nogometu, nogotenisu, vaterpolu i košarci. Kalendar svih događanja u ljetnome razdoblju u općini Preko prikazan je na slici 20.

**Turistička zajednica
Općine Preko**

LIPANJ / JUNE

07.06. TREĆI DANI PETRA PRERADOVIĆEV ZADARSKI KRUG - 18:00h / THIRD DAYS OF PETAR PRERADOVIĆ - PRERADOVIĆ'S ZADAR CIRCLE - **POU Dom na Žalu, Preko**

08.06. ZAVRŠNA PRIREDBA POLAZNIKA UDRUGE ZA PROMICANJE PLESA "TIM" I OTVORENJE DJECIJIH RADOVA IZLOŽBE POLAZNIKA LIKOVNE RADIONICE "MALA SIRENA" - 18:00h / FINAL PERFORMANCE OF ATTENDANTS OF DANCE ASSOCIATION "TIM" AND OPENING OF CHILDREN'S ART EXHIBITION "MALA LITTLE MERMAID" - 18:00h - **POU dom na Žalu, Preko**

15.06. BAR "LUNA" - KONCERT ZORAN JELENKOVIĆ / BAR "LUNA" - CONCERT OF ZORAN JELENKOVIĆ, **Preko**

21.06. BAR DOMENIK - "DUO BEST" EVERGREEN / BAR "DOMENIK" - CONCERT OF "DUO BEST", **Preko**

21.-23.06. OŠLIJAK UMETNIČKA KOLONIJA NA LAZARETU / ART COLONY ON ISLAND LAZARET, **Ošljak**

22.-25.06. GLUMAČKA REGATA "PREKO SALI DO ZVJEZDA" / REGATTA OF ACTORS "PREKO SALI DO ZVJEZDA", **Preko**

22.06. KONCERT - WHAT THE FUNK (GLUMAČKA REGATA) / CONCERT OF "WHAT THE FUNK" (REGATTA OF ACTORS), **Preko**

30.06. - 05.07. MALONOGOMETNI TURNIR "PARTIJA" / FUTSAL TOURNAMENT "PARTIJA", **Sutomišćica**

SRPANJ / JULY

SRPANJ LIKOVNE RADIONICE "MALA SIRENA", VODITELJICA IRENA RANČIĆ / MONTH OF JULY - CREATIVE ART WORKSHOPS "LITTLE MERMAID", PRESENTER: IRENA RANČIĆ, **POU Dom na Žalu, Preko**

01.07. VITO HORDOV - IZLOŽBA FOTOGRAFIJA - 20:30h / VITO HORDOV - PHOTOGRAPHY EXHIBITION - 20:30h, **POU Dom na Žalu, Preko**

05.07. KONCERT GRUPE "PRVI PLAN" / CONCERT OF "PRVI PLAN", **Sutomišćica**

06.07. BAR DOMENIK - KONCERT DANI MARŠAN / BAR "DOMENIK" - CONCERT OF DANI MARŠAN, **Preko**

07. - 12.07. LUKORAN - UDRUGA JARAC - NOGOMETNI TURNIR NA MALI GOLI / TRADITIONAL TOURNAMENT IN FIVE-A-SIDE FOOTBALL - YOUTH ASSOCIATION JARAC - LUKORAN SEAFRONT, **Lukoran**

10.07. LIKOVNA RADIONICA ZA DJECU, VODITELJICA: DUBRAVKA KOLANOVIĆ / ART WORKSHOP FOR CHILDREN, PRESENTER: DUBRAVKA KOLANOVIĆ, **Preko**

10. - 13.07. TURNIR U NOGOTENISU UDRUGA MLADEŽI PREKA / FOOT TENNIS TOURNAMENT - YOUTH ASSOCIATION, **Preko**

12.07. KONCERT DIKTATORI (LUKORAN) / CONCERT OF DIKTATORI GROUP (LUKORAN), **Lukoran**

13.07. KONCERT LET 3 / CONCERT OF GROUP "LET 3", **Preko**

14.07. KONCERT - KLAPA MUNITA / KLAPA MUNITA CONCERT, **Lukoran**

14. - 20.07. MALONOGOMETNI TURNIR POJONSKO SRCE / POJONSKO SRCE ASSOCIATION- FIVE-A-SIDE FOOTBALL TOURNAMENT, **Poljana**

15.07. - 31.07. VIJERA STANIN: "RITAM LINIJA" - IZLOŽBA UMETNIČKIH SLIKA / EXHIBITION OF ART PICTURES "RHYTHM OF LINE" BY VIJERA STANIN, **POU Dom na Žalu, Preko**

20.07. LUTKARSKA RADIONICA ZA DJECU - IZRADA LUTKI OD PRIRODNIH MATERIJALA (MORSKE NAPLAVINE, DRVO, MATERIJAL), VODITELJICE: MARTA BANIĆ I IVA TAĐEJ, LUTKARICE MALOG LUTKARSKOG KAZALISTA "LET" / PUPPETRY WORKSHOP FOR CHILDREN - PUPPET MAKING WITH NATURAL MATERIALS, PRESENTERS: MARTA BANIĆ I IVA TAĐEJ FROM "FLIGHT" PUPPET THEATRE, **POU Dom na Žalu, Preko**

20.07. POJONSKO SRCE - ALEN VITASOVIĆ / "POJONSKO SRCE" ASSOCIATION CONCERT OF ALEN VITASOVIĆ, **Poljana**

20.07. LUTKARSKO-GLAZBENA PREDSTAVA "TONKO I MUORE" / MUSICAL PUPPET SHOW "TONKO AND THE SEA", **POU Dom na Žalu, Preko**

21.07. VEČER PRIJEŠKE KUHINJE - KLAPA "KONTRADA" ZADAR / PREKO'S CULINARY NIGHT - CONCERT OF KLAPA "KONTRADA", **Preko**

26.07. SUTOMIŠKE MUNJEŠČINE - JASMIN STAVROS / TRADITIONAL FIESTA "SUTOMIŠKE MUNJEŠČINE" - CONCERT OF JASMIN STAVROS, **Preko**

26.07. KONCERT ANSAMBLA MUZIČKE AKADEMIJE U ZAGREBU - CRKVA GOSPE OD RUŽARIJA / CONCERT OF THE ENSEMBLE OF MUSIC ACADEMY ZAGREB - CHURCH OF OUR LADY OF ROSEMARY, **Preko**

27.07. BIJELA NOĆ SV. MIHOVILA - NENO BELAN I FIJUMENSI / FIESTA "WHITE NIGHT" - CONCERT OF "NENO BELAN AND FIJUMENSI", **Preko**

29.07. RADIONICA ZA DJECU: MALI ISTRAŽIVAČI MORA, VODITELJICA: MELITA MOKOS / CHILDREN WORKSHOP: LITTLE EXPLORERS OF THE SEA, **POU Dom na Žalu, Preko**

* TRI VEČERI UZ KINO PROJEKCIJE NA MULU TIJEKOM SRPNJA / THREE NIGHTS OF MOVIE SCREENING DURING JULY, **Preko**

KOLOVOZ / AUGUST

01.08. - 07.08. PLESNA RADIONICA UDRUGE "TIM" / DANCE WORKSHOP OF "TIM" ASSOCIATION, **POU Dom na Žalu, Preko**

01.08. - 16.08. MIRTA BOBAN: "NERAZRJEĐENA - UNDILUTED" - IZLOŽBA AKRILA NA PLATNU, INSTALACIJA I DIGITALNIH KOLAŽA / MIRTA BOBAN: "UNDILUTED" - EXHIBITION OF ACRYLIC CANVAS, INSTALLATION AND DIGITAL COLLAGES, **POU Dom na Žalu, Preko**

02.08. VEČER NA "BRIŽIČEVIN DVUJORU" / POETRY NIGHT ON "BRIŽIČEVIN DVUJORU", **Preko**

02.08. BAR DOMENIK - KLAPA LEUT ZADAR / BAR "DOMENIK" - CONCERT OF KLAPA LEUT ZADAR, **Preko**

03.08. FEŠTA I KONCERT BENDA "PRVI PLAN" / FIESTA AND CONCERT OF GROUP "PRVI PLAN", **Ošljak**

03.08. - 13.08. DRAMSKO GLUMAČKA RADIONICA ZA DJECU, VODITELJICA: GABRIJELA MESTROVIĆ MAŠTRUKO / ACTING WORKSHOP FOR CHILDREN, PRESENTER: GABRIJELA MESTROVIĆ MAŠTRUKO, **POU Dom na Žalu, Preko**

04.08. BAR "DOMENIK" - KLAPA BASKET / BAR "DOMENIK" - CONCERT OF KLAPA BASKET, **Preko**

05.08. PLIVAČKI MARATON PREKO - ZADAR / SWIMMING MARATHON FROM PREKO TO ZADAR, **Preko**

06.08. VILE DALMACIJA - KLAPA BASKET / RESORT VILE DALMACIJA - CONCERT OF KLAPA "BASKET", **Preko**

09.08. FEŠTA LEGRICA - KONCERT PETAR GRAŠO / FIESTA "LEGRICA" - CONCERT OF PETAR GRAŠO, **Preko**

10.08. LUKORAN FEŠTA SV. LOVRE - DOMENICA ŽUVELA / ST. LAWRENCE'S FIESTA - CONCERT OD DOMENICA ŽUVELA, **Lukoran**

17.08. - 05.09. MILENA MAŠINA I MAJA DEŠPOJA: "DALMACIJA IZ MOG OKA" - IZLOŽBA FOTOGRAFIJA / MILENA MAŠINA I MAJA DEŠPOJA: "DALMACIJA IZ MOG OKA (Dalmacija from my point of view)" PHOTOGRAPHY EXHIBITION, **POU Dom na Žalu, Preko**

18.08. BAR "DOMENIK" - DANI STIPANIČEVI I NERA GOJANOVIĆ / BAR "DOMENIK" - CONCERT DANI STIPANIČEVI I NERA GOJANOVIĆ, **Preko**

23.08. BAR DOMENIK - KLAPA MUNITA / BAR "DOMENIK" - CONCERT OF KLAPA "MUNITA", **Preko**

31.08. ZAVRŠNA REGATA ŠKOLE JEDRENJE JK "USKOK" / FINAL SAILING REGATTA OF SAILING SCHOOL "USKOK", **Lukoran**

* TRI VEČERI UZ KINO PROJEKCIJE NA MULU TIJEKOM KOLOVOZA / THREE NIGHTS OF MOVIE SCREENINGS DURING AUGUST, **Preko**

RUJAN / SEPTEMBER

28.09. UTRKA GOSPODAR OTOKA - USPON NA SV. MIHOVIL / RACE TO ST. MICHAEL'S FORT, **Preko**

Sl. 20. Program događanja općine Preko za ljeto 2019. godine

Izvor: TZO Preko, 2019.

3.4. Kulturne ustanove

Kulturne ustanove mogu doprinijeti raznovrsnosti turističke ponude, no one se prvenstveno javljaju radi lokalnog stanovništva i radi unaprjeđenja njihova kulturnog života. U prošlosti je kulturni život otočana bio veoma bogat. Svako naselje imalo je svoj dom kulture te je na otoku djelovalo nekoliko kulturno-umjetničkih grupa. U svakome mjestu održavalo se po nekoliko predstava godišnje, a 1980-ih u Kalima i Preku su se nalazile kino dvorane. Početkom Domovinskog rata 1990-ih godina zatvorila se većina kulturnih ustanova na otoku. U novije vrijeme stanje se popravlja te je 2007. godine u Preku otvoreno Pučko otvoreno učilište Dom na Žalu. U Preku se danas nalazi i muzej Uljara Drobница, 2 ateliera te muzej franjevačkog samostana Svetog Pavla na otočiću Galevcu, a jedina knjižnica na otoku nalazi se u Kalima.

Sl. 21. Pučko otvoreno učilište u Preku

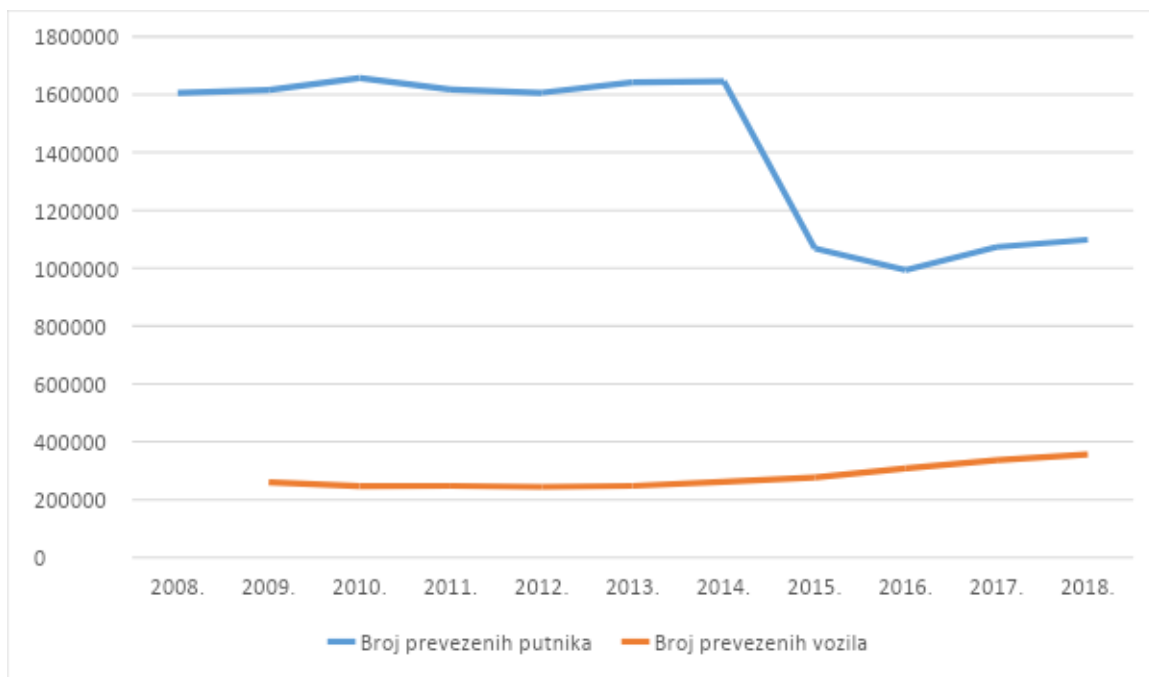
Snimio: Fran Pijanović, 2019.

4. UTJECAJ PROMETA NA RAZVOJ TURIZMA

Otok Ugljan povezan je s kopnom samo morskim putem, dok je sa susjednim otokom Pašmanom povezan i cestovno. Otok Ugljan povezan je s kopnom preko čak 3 morske putničke linije. Direktno je povezan trajektnom linijom Gaženica-Preko te brodskom linijom Preko Zadar. Obje linije su uvedene 2015. godine otvaranjem putničkog terminala luke Gaženica. Indirektno je otok Ugljan povezan s kopnom putem otoka Pašmana, kojeg s Biogradom na Moru spaja trajektna veza Tkon-Biograd. Uspostavljanjem morskih putničkih linija otoci se približavaju kopnu, potiče se jačanje otočnog gospodarstva i ublažavaju negativni efekti depopulacije. Preduvjeti za uvođenje trajektnih linija su: obnova ili izgradnja otočne cestovne mreže, dovršenje Jadranske magistrale i izgradnja trajektnih pristaništa i priključnih cesta. Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća počinju se uspostavljati redovne trajektne linije u Hrvatskoj, dok je Ugljan prvi puta povezan 1972. godine brodskom linijom 3 puta dnevno. No već godinu dana kasnije, 1973. godine uvedena je trajektna linija. U novijem periodu brodska linija Preko Zadar i trajektna linija među najprometnijim su hrvatskim morskim linijama (Opačić, 2002).

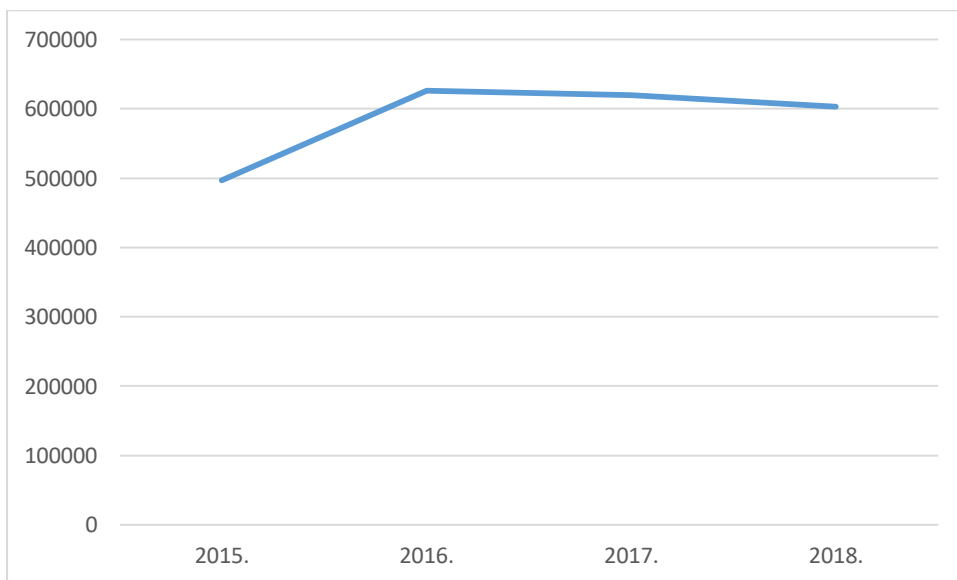
Godine 1987. na liniji Preko Zadar prevezen je rekordan broj putnika u 20. stoljeću, 1 402 245. Kao posljedica Domovinskog rata devedesetih godina je broj prevezenih putnika naglo opao te je završetkom rata počeo opet polagano rasti. U posljednjih 10 godina, samo jedne godine zabilježeno je manje od milijun prevezenih putnika na trajektnoj liniji Zadar-Preko. Sve do 2015. godine trajektna linija Preko-Zadar redovito je bilježila preko 1 600 000 prevezenih putnika godišnje. Uspostavom nove brodske linije i prebacivanjem trajektne linije u luku Gaženica trajektna linija iz Preka 2015. godine prestala je biti najprometnija u Hrvatskoj zbog razdvajanja ukupnog broja putnika na dvije putničke linije (Sl. 22.).

Broj prevezenih automobila na liniji konstantno raste od 2013. godine te je 2018. godine dosegao svoj vrhunac s prevezenih 356 783 automobila. Zbrajajući broj putnika brodske i trajektne linije, na otok Ugljan i s njega i dalje se prevozi oko 1 600 000 putnika godišnje. Osim prve godine kada je uvedena, brodska linija Preko-Zadar bilježi preko 600 000 prevezenih putnika godišnje (Sl. 23.).

Sl. 22. Broj prevezenih putnika i vozila na trajektnoj liniji Preko-Zadar u razdoblju od 2008. do 2018. godine

Izvor: agencija za obalni linijski pomorski promet, Promet putnika i vozila na državnim linijama 2008. - 2018.

Sl. 23. Broj prevezenih putnika brodske linije Preko-Zadar od 2015. do 2018. godine

Izvor: agencija za obalni linijski pomorski promet, Promet putnika i vozila na državnim linijama 2008. - 2018.

2010. godine pristanište u Preku obnovljeno je i dograđeno te je pretvoreno u mali centar otoka. Produžena je trajektna riva, izgrađena brzo brodska riva, južna riva, povećano stajalište za automobile na oko 130 mjesta, parking za oko 300 vozila, izgrađena natkrivena autobusna postaja s 4 perona, prodavaonica karata, čekaonica s javnim wc-om te 5 manjih zgrada s raznim uslužnim djelatnostima (kafići, trgovine, banka...). Iako je trajektna luka u estetskom smislu bolja nego prije obnove, njenom obnovom i proširenjem nisu riješeni ključni problemi luke, već su stvoreni i neki novi problemi. Iako je izgrađeno stajalište za automobile kapaciteta oko 130 vozila, još uvijek za vrijeme turističke sezone taj broj mjesta ne bude dovoljan. Kolona vozila koja čekaju trajekt često je puno veća te se nakon popunjenog stajališta ona produžuje sve do otočke magistrale i tako stvara prometni kolaps cijeloga otoka jer blokira jedinu cestu koja spaja cijeli otok. Problem pješačkog prijelaza kroz luku još uvijek nije riješen. Ne postoji niti jedan pješački prijelaz koji to omogućuje. Nije riješen niti problem parkirnih mjesta, na kojima bi ljudi dočekivali putnike s trajekta, već se protuzakonito parkiraju uz samo pristanište. Novi problem stvoren projektom „nove“ trajektne luke je povremeno plavljenje većeg dijela luke prouzrokovano jačim kišama. Na slici 24. prikazana je prometna gužva u trajektnoj luci Preko. Slika je snimljena 13. kolovoza 2019. godine u trenutku kada je već jedan potpuno puni trajekt isplovio iz luke. Na slici se može vidjeti kako je stajalište za automobile koji čekaju na ukrcaj u trajekt potpuno puno te da se kolona nastavlja po cesti koja vodi do magistrale. Na slici 25. pokazana je gužva ispred i u zgradi Jadrolinije za kupnju karata za trajekt i brod.

Sl. 24. Prometna gužva u trajektnom pristaništu Preko Sl. 25. Gužva za kupnju karata u

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Zahvaljujući frekventnoj vezi može se reći da je Ugljan danas dio zadarske gradske regije. Red plovidbe trajekta i broda varira kroz godinu zbog porasta potražnje u ljetnim mjesecima. Razlog tome je turistička sezona i dolazak velikog broja turista. Kako bi putničke morske linije

prilagodile uvedena su 3 reda plovidbe ovisno o periodu u godini, odnosno o početku, vrhuncu i kraju turističke sezone. Vozni redovi su podijeljeni na: red plovidbe van sezone, za vrijeme niske sezone te za vrijeme visoke sezone. Za vrijeme visoke sezone od 28.6. do 1.9. otok Ugljan dnevno je povezan sa Zadrom 18 puta trajektom i 11 puta brodom. Za vrijeme niske sezone povezan je 17 puta dnevno trajektom, a 10 brodom. Ostatak godine trajekt za otok Ugljan plovi 15 puta dnevno, a brod 9 puta. Iako je za vrijeme turističke sezone vidljivo promijenjen red plovidbe, što se naročito očituje uvođenjem kasnovečernjeg i ranojutarnjeg trajekta u 1:00 i 5:00, indeks sezonalnosti trajektne i brodske linije relativno je mali. Za vrijeme turističke sezone trajekt iz Preka za Zadar plovi 126 puta tjedno, dok van sezone plovi 101 put (Sl. 26.; 28.; 28.; 29.). Što znači da 80,2 % trajekta za vrijeme turističke sezone plovi i ostatak godine. Indeks sezonalnosti brodske linije isto iznosi oko 80 %, a brod za vrijeme turističke sezone plovi 70 puta tjedno, a ostatak godine čak 56 puta. Red plovidbe broda varira i po danima u tjednu, dok je red plovidbe trajekta isti svaki dan. Najviše brodskih linija plovi radnim danom, dok se subotom te nedjeljom i blagdanima njihov broj znatno smanjuje (Sl. 26.; 27.).

VISOKA SEZONA

28.06. - 01.09.

	PREKO →	ZADAR ←
PONEDJELJAK - PETAK		
1	05:45	06:20
2	06:50	07:35
3	08:10	09:30
4	10:20	11:30
5	12:30	13:15
6	14:30	15:30
7	16:10	16:45
8	17:25	18:15
9	18:50	19:35
0	20:15	20:45
1	21:30	22:15
SUBOTA		
1	06:50	07:35
2	08:10	09:30
3	10:20	11:30
4	12:30	13:15
5	15:30	16:30
6	17:25	19:35
7	21:30	22:15
NEDJELJA		
1	06:50	07:35
2	08:10	09:30
3	10:20	11:30
4	12:30	13:15
5	15:30	16:30
6	17:25	19:35
7	20:15	20:45
8	21:30	22:15

IZVANSEZONA

01.01. - 30.05.

30.09. - 31.12.

	PREKO →	ZADAR ←
PONEDJELJAK - PETAK		
1	05:45	06:20
2	06:50	07:35
3	08:10	09:30
4	10:20	11:30
5	12:55	13:35
6	14:30	15:30
7	16:10	16:45
8	17:25	19:35
9	20:15	20:45
SUBOTA		
1	06:50	07:35
2	08:10	09:30
3	12:55	13:35
4	17:25	19:35
5	21:30	22:00
NEDJELJA I BLAGDAN		
1	06:50	07:35
2	08:10	09:30
3	12:55	13:35
4	17:25	19:35
5	20:15	20:45
6	21:30	22:00

Sl. 26. i 27. Redovi plovidbe brodski linije Preko-Zadar za vrijeme turističke sezone i izvan sezone

Izvor: Jadrolinija

VISOKA SEZONA**28.06. - 01.09.**

ZADAR (Gaženica) →	<i>Svaki dan</i>	PREKO ←
01:00	I	00:30
05:00	II	05:30
06:20	III	06:15
07:30	IV	07:00
08:30	V	08:15
09:30	VI	09:15
10:30	VII	10:30
11:30	VIII	11:30
12:30	IX	12:30
13:30	X	13:15
14:45	XI	14:30
15:30	XII	15:30
16:40	XIII	16:00
18:00	XIV	17:20
19:30	XV	18:40
20:45	XVI	20:10
22:30	XVII	22:00
23:59	XVIII	23:00

IZVANSEZONA**01.01. - 30.05.****30.09. - 31.12.**

ZADAR (Gaženica) →	<i>Svaki dan</i>	PREKO ←
06:20**	I	05:45**
07:30	II	07:00
08:30*	III	08:15
09:30	IV	09:15*
10:30*	V	10:30
11:30	VI	11:30*
12:15*	VII	12:15
13:30	VIII	13:00*
14:45*	IX	14:30*
15:30	X	15:30***
16:40**	XI	16:00
18:00	XII	17:20**
19:30	XIII	18:40
20:45	XIV	20:10
23:00**	XV	22:30**

* *Ne plovi nedjeljom i blagdanom*** *Ne plovi na blagdane:
01.01., 21.04., 25.12. i 26.12.**** *Nedjeljom i blagdanom isplovljava u 15:00*

Sl. 28. i 29. Redovi plovidbe trajektne linij Preko-Zadar (Gaženica) za vrijeme trajanja turističke sezone i izvan sezone

Izvor: Jadrolinija

Brodski prijevoz služi prijevozu osobe s kopna na otok ili obrnuto te ne ovisi toliko o drugim oblicima prometa, dok trajektni promet ima funkciju produžetka cestovnog prometa (Opačić, 2012). U cestovnom prometu otoka Ugljana važnu ulogu ima državna cesta D110, koja povezuje sva mjesta na otocima Ugljanu i Pašmanu. D110 izgrađena je 1974. godine te je dugačka 41,6 kilometara (Izmještanje državne ceste D110 na Ugljanu, 2016). Jedini javni cestovni oblik prometa na otoku uz pokoje taxi vozilo u ljetnom razdoblju na otoku su zadarski gradski autobusi Liburnije. Glavno stajalište javnog prijevoza u trajektnoj je luci iz koje autobusi voze za Muline na krajnjem sjeverozapadu otoka 12 puta dnevno, za Kukljicu na jugoistoku otoka 13 puta i za Tkon na kraju otoka Pašmana 12 puta. Analizirajući raspored vožnji autobusa i red plovidbe broda i trajekta može se uočiti kako rasporedi nisu u potpunosti

usklađeni. Analiziran je red plovidbe trajekta i broda Preko-Zadar te vozni redovi autobusa iz i za trajektnu luku Preko iz Tkona, Kukljice i Mulina. U analizu su uključeni i očekivani dolasci autobusa, trajekta i broda u trajektnu luku Preko te se od njih računa vrijeme čekanja za promjenu prijevoza zbog sredstva. Vrijeme trajanja putovanja broda i trajekta preuzeto je s Jadrolinijine stranice te iznosi 25 minuta za brod i trajekt. Vrijeme trajanja vožnje autobusa računato je pomoću osobnog iskustva autora i usluga google mapsa. Za trajanje putovanja od Tkona do trajektno luke Preko uzeto je sat vremena, od Kukljice 15 minuta, a od Mulina 20 minuta. Poznajući prilike u trajektnoj luci kao idealno vrijeme potrebno za promjenu vrste prijevoza uzeto je 10 do 15 minuta. Veći nesklad javlja se pri mogućnosti putovanja iz udaljenijih naselja otoka u Zadar. Samo 8 od 35 autobusa je u potpunosti usklađeno s redom plovidbe trajekta ili broda te je razmak između dolaska autobusa u luku i polaska broda ili trajekta 10 do 15 minuta. 3 autobusa bi prema procjeni trebala doći u trajektnu luku u trenutku polaska broda ili trajekta, dok većina autobusa dolazi u trajektnu luku puno prije polaska trajekta ili broda ili tek nakon njihova polaska (Tab. 3.).

Zelenom bojom u tablici označeni su autobusi koji otprilike stižu u trajektnu luku Preko 10, 15 minuta prije polaska broda ili trajekta, što je uzeto kao optimalno vrijeme potrebno za promjenu oblika prijevoza. Žutom bojom označeni su autobusi koji stižu 15 do 30 minuta prije, a crvenom oni, koji nikako nisu usklađeni s trajektnom ili brodskom vezom. Tamno plavom bojom označeni su autobusi koji otprilike stižu u trajektnu luku u trenutku kretanja trajekta. Ukoliko bus nije usklađen s brodskom vezom, ali je usklađen s trajektnom, svejedno je označen lošijom bojom, zbog pretpostavke da većina putnika bez automobila ide u centar Zadra, do kojega plovi brod, dok trajekt povezuje otok s trajektnom lukom Gaženica.

Tab. 3. Usklađenost autobusnih linija na otoku Ugljanu s trajektom i brodom prilikom putovanja iz udaljenih naselja otoka u Zadar

Tkon	Kukljica	Muline	Brod	Trajekt
				1:00
4:45 (5:45)	5:15 (5:30)	5:15 (5:35)	5:45	5:00
5:50 (6:50)	6:20 (6:35)	6:20 (6:40)	6:50	6:20
				7:30
7:15 (8:15)	7:30 (7:45)	7:20 (7:40)	8:10	8:30
				9:30
9:15 (10:15)	9:45 (10:45)	9:20 (9:40)	10:20	10:30
	11:10 (11:25)			11:30
11:15 (12:15)		11:25 (11:45)	12:55	12:30
12:50 (13:50)	12:45 (13:00)	12:40 (13:00)		13:30
	13:20 (13:35)	13:55 (14:15)	14:30	14:45
14:45 (15:45)	15:15 (15:30)	14:50 (15:10)		15:30
			16:10	16:40
16:20 (17:20)	16:30 (16:45)	16:40 (17:00)	17:25	18:00
17:30 (18:30)	18:00 (18:15)	18:00 (18:20)		19:30
18:55 (19:55)	19:25 (19:40)	19:20 (19:40)	20:15	20:45
20:15 (21:15)	20:45 (21:00)	20:40 (21:00)	21:30	22:30
				23:00

Izvor: Jadrolinija; Red plovidbe, Liburnija, Vozni red otočkih linija

Prilikom putovanja iz Zadra u udaljenija naselja otoka situacija je znatno bolja. Iako većina autobusa prema rasporedu kreće u roku 5 minuta ili u trenutku dolaska broda ili trajekta u luku, vozači pričekaju putnike te tek onda kreću. Nerijetko se dogodi kako trajekt, a pogotovo brod urani i dođe prije predviđenoga vremena. Čak 7 autobusa nikako nije usklađeno s morskim prijevozom, dok samo 3 autobusa ulaze u kategoriju od 10 do 15 minuta (Tab. 4.).

Tab. 4. Usklađenost autobusnih linija na otoku Ugljanu s trajektom i brodom prilikom putovanja iz Zadra u udaljena naselja otoka

Trajekt	Brod	Tkon	Kukljica	Muline
1:00 (1:25)				
5:00 (5:25)				6:00
6:20 (6:45)	6:20 (6:45)	6:25	6:25	6:50
7:30 (7:55)	7:35 (8:00)	8:00	7:15 8:00	8:00
8:30 (8:55)				
9:30 (9:55)	9:30 (9:55)	10:00	10:00	10:00
10:30 (10:55)			11:00	
11:30 (11:55)	11:30 (11:55)	12:00	12:00	12:00
12:30 (12:55)				13:00
13:30 (13:55)	13:15 (13:40)	14:00	14:00	14:00
14:45 (15:10)		15:15	15:15	15:20
15:30 (15:55)	15:30 (15:55)	16:00	16:00	16:00
16:40 (17:05)	16:45 (17:10)	17:10	17:10	17:10
18:00 (18:25)	18:15 (18:40)	18:25	18:25	18:25
19:30 (19:55)	19:35 (20:00)	20:00	20:00	20:00
20:45 (21:10)	20:45 (21:10)	21:10	21:10	21:10
22:30 (22:55)	22:15 (22:40)			
23:59 (00:24)				

Izvor: Jadrolinija, Red plovidbe; Liburnija, Vozni red otočkih linija

Na povezanost otoka Ugljana utječe prometna povezanost Grada Zadra na što je značajno utjecalo otvaranje autoceste A1 2003. godine i izlaza: Zadar 1 i Zadar 2 od kojega brza cesta vodi direktno u luku Gaženica. U blizini spomenute brze ceste nalazi se i zračna luka Zadar, koja je 2001. godine bila pred zatvaranjem zbog premalo prometa i nelikvidnosti. Godine 2007. uvođenjem niskotarifnih letova broj putnika znatno je porastao, a danas je Zadar povezan s velikim brojem europskih gradova.

4.1. Opskrba energijom i telekomunikacijska struktura

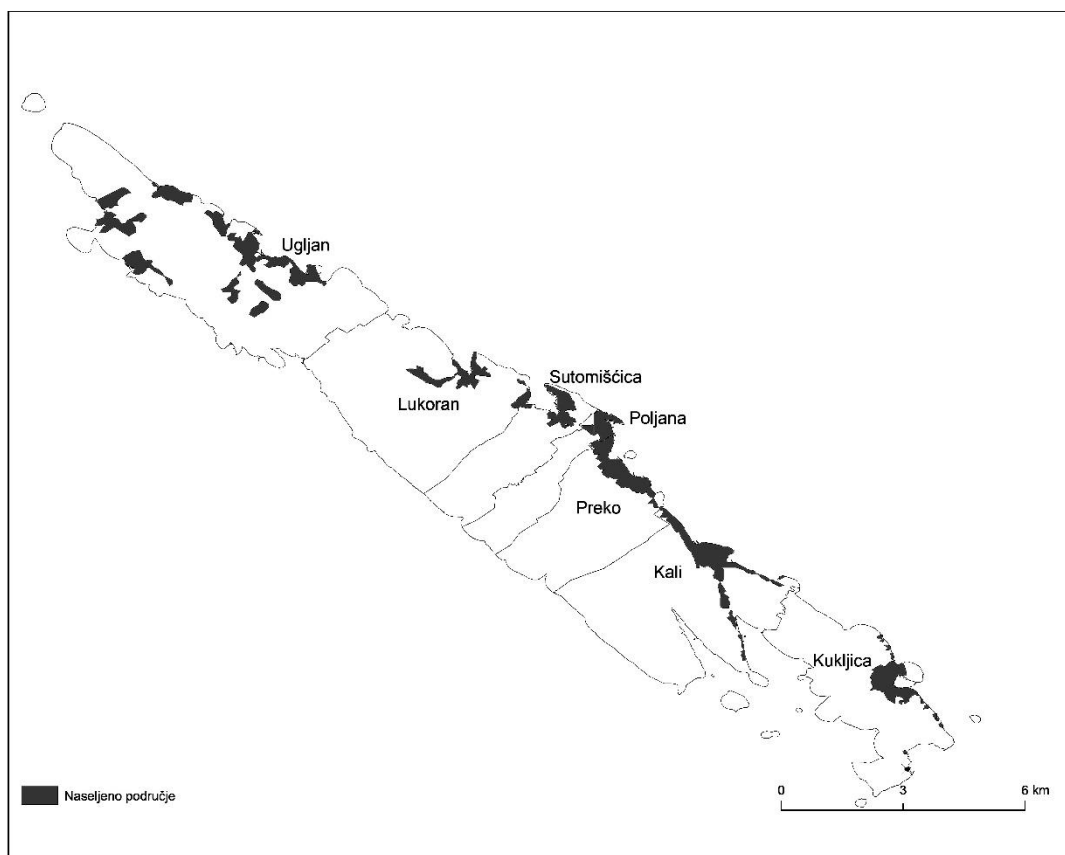
Sva kućanstva otoka spojena su na elektro-energetski sustav i na telekomunikacijsku mrežu, a cijeli otok pokriven je mobilnom telefonijom. Otok ima veliki potencijal iskorištavanja obnovljivih izvora energije, pogotovo sunčeve energije zbog velikog broja sunčanih dana.

4.2. Vodoopskrba i odvodnja

Otok Ugljan je dan je od rijetkih otoka čiji je vodovodni sustav spojen s kopnom i koji pitku vodu crpi s kopna. Svako veće naselje na otoku ima i vlastitu vodospremu, a deaslinizacija morske vode još uvijek se ne vrši. Kanalizacijska mreža nije izgrađena u svim naseljima otoka, već su taj problem rješavali vlasnici privatnih kućanstava izgradnjom septičkih jama. Kanalizacijska mreža je upitne ekološke prihvatljivosti te je pod hitno potreban modernizacija i nadogradnja postojećeg sustava odvodnje.

5. SUSTAV NASELJA I CENTRALITET

Na otoku Ugljanu nalazi se ukupno 7 naselja. Poredana od sjeverozapada prema jugoistoku to su: Ugljan (sa zaseocima Gornje Selo, Donje Selo, Sušica, Batalaža, Lučino Selo, Stipanići, Čeprljanda, Guduće, Fortošćina, Strihine, Ivanac i Šegići), Lukoran (sa zaseocima Mali Lukoran i Turkija), Sutomišćica, Poljana, Preko (uključivši i otočić Galevac), Kali i Kukljica. S obzirom na strukturu i prostorni raspored na otoku Ugljanu možemo izdvojiti 2 tipa naselja. Naselja od Sutomišćice do Kukljice (Sutomišćica, Poljana, Preko, Kali i Kukljica) okupljena su, koncentrirana na obalnome dijelu i okrenuta prema Zadru. Iako su glavne zone naselja Lukorana i Ugljana okrenute prema Zadru, ostatak njihovih naseljenih zona je raštrkan. Razlog tome su i jedina plodna polja na otoku koja se nalaze u unutrašnjosti otoka oko kojih su građeni pojedini zaseoci. Glavna koncentracija naseljenosti na otoku proteže se u zoni uz obalu dugačkoj oko 8 kilometara od naselja Lukoran do naselja Kali. U spomenutoj zoni živi većina populacije otoka te je ona ujedno i gospodarsko, socijalno središte otoka (Sl. 30.).

Sl. 30. Područja naseljenosti otoka Ugljana

Izvor: Geoportal, Digitalna orto-foto karta 2017.

Na otoku se nalaze 3 općine: Kali, Kukljica i Preko. Najvažnije mjesto na otoku je Preko, koje ima najviše i najvažnije funkcija na otoku. No i ostala naselja imaju relativno veliki broj funkcija, čime se smanjuje centralitet Preka. Na smanjenje centraliteta Preka utječe i blizina velikog gradskog središta, Zadra. Drugo najvažnije mjesto po funkcijama je Kali, koje je nešto slabije opremljeno od Preka. Administrativnu funkciju imaju: Kali, Kukljica i Preko, koji su središta istoimenih općina. Otok Ugljan opremljen je: poštanskim uredima, odgojnim i obrazovnim funkcijama, zdravstvenim funkcijama, financijskim te opskrbnim funkcijama. U čak 4 od 7 naselja se mogu naći sve spomenute funkcije. Iako je većina tih funkcija slabijeg značenja, uzimajući u obzir blizinu velikog središta, Zadra, možemo reći da je otok Ugljan veoma dobro opremljen funkcijama. Poštanski uredi nalaze se u: Kalima, Kukljici, Preku, Lukoranu i Ugljanu. Na otoku se nalazi jedna osnovna škola u Preku, koja ima svoje područne odjele u svim ostalim naseljima otoka te područnu školu u Kalima. Zdravstvene funkcije se nalaze u: Preku, Kalima, Kukljici i Ugljanu. Na otoku je ukupno 5 ordinacija opće medicine: 2

u Kalima te po jedna u Preku, Kukljici i Ugljanu. Dvije stomatološke ordinacije nalaze se u Preku, a jedna u Kalima. Dvije ljekarne nalaze se u Preku, a jedna u Kalima. Kod zdravstvene funkcije treba još spomenuti i psihijatrijsku bolnicu koja se nalazi u Ugljanu na strani otoka okrenutoj prema srednjem kanalu, odnosno prema Ižu i Dugom Otoku. Financijskim funkcijama otok je relativno slabo opskrbljen. Samo jedna poslovnica banke nalazi se na otoku te sveukupno 8 bankomata; 4 u Preku i po jedan u Kalima, Kukljici, Sutomišćici i Ugljanu. Opskrbnom funkcijom opremljeno je svako naselje na otoku, a sveukupno se na otoku nalazi dvadesetak prodavaonica. Najviše ih je u najvećim naseljima: Preku i Kalima, a po jednu imaju Lukoran; Sutomišćica i Poljana.

6. DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

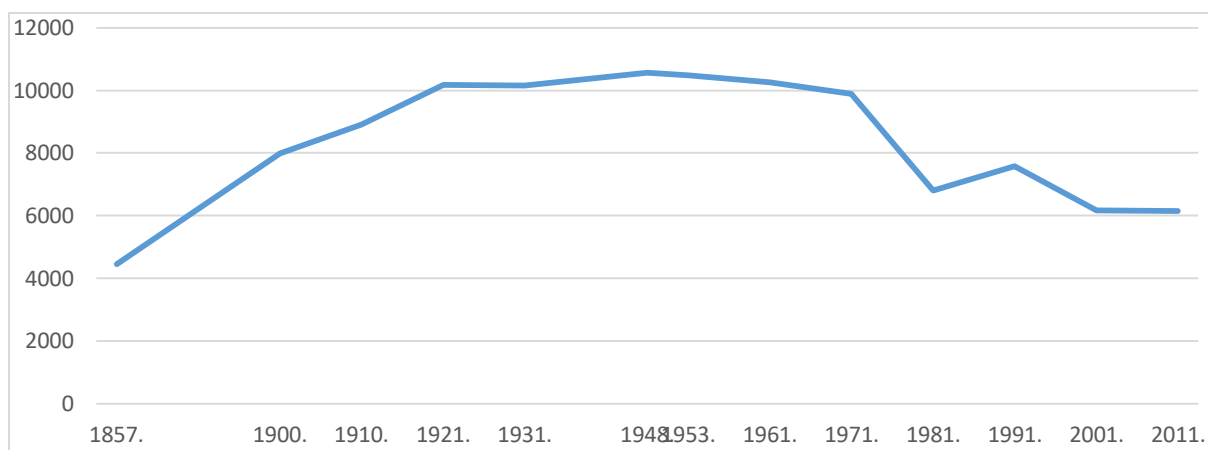
Posljednjih stotinjak godina većina hrvatskih otoka zahvaćena je retrogradnim demografskim procesima. Učinci iseljavanja stanovništva s otoka radi gospodarskog zaostajanja te iseljavanja iz prošlosti uzrokovana: bolestima, ratovima ili ekonomskim i političkim razlozima i danas su ostavili traga. Broj stanovnika većine otoka u konstantnom je padu, sužava se fertilna skupina, slabi vitalni potencijal te dolazi do pada bio reproduktivne moći otočkog stanovništva. Hrvatsko otočje obuhvaća prostor od 3 300 km kvadratnih, odnosno čini 5,58 % ukupnog kopnenog teritorija Republike Hrvatske. Godine 1880. na tome području živjelo je 5,58 % hrvatske populacije, a 1991. godine samo 2,64 % (Nejašmić, 2005).

Demogeografska obilježja otoka Ugljana uvjetovana su fizičko-geografskom osnovom prostora, geografskim položajem i smještajem, povijesno-zemljopisnim razvitkom te suvremenom gospodarskom i društvenom okvirnicom znakovitom za sve hrvatske otoke. Pretpostavlja se da je otok Ugljan naseljen još od prapovijesti, a kroz povijest je otok nastanjivalo više naroda. No prve demografske promjene javile su se u 16. i 17. stoljeću. Stanovništvo zadarskog zaleđa pred Osmanlijama sklanja se na zadarske otoke pa tako i na otok Ugljan. Stanovništvo zadarskog zaleđa doseljavalo se u 4 vala migracija; 1520., 1525., 1646. i 1658. godine. Zbog prostornog ograničenja i nedostatka plodnog tla otok postaje prenaseljen i dolazi do čestih gladi i epidemija (Magaš i Faričić, 2000).

Na otoku Ugljanu kao i u ostatku Hrvatske prvi službeni popis stanovništva proveden je 1857. godine, kada je zabilježeno 4459 stanovnika. Već 1900. godine na otoku je živjelo skoro duplo više stanovnika, njih 7989. Rast broja stanovnika otoka Ugljana nastavio se i dalje a svoj vrhunac je dostigao 1948. godine kada je na otoku zabilježeno 10 552 stanovnika. Od prvog popisa 1857. godine do 1948. godine broj stanovnika porastao je za više od duplo, odnosno za

čak 136.6 %. Taj porast uzrokovan je ulaskom stanovništva u demografsku tranziciju. Znatno smanjena stopa mortaliteta i porast stope nataliteta doveli su do jakog prirodnog prirasta, koji je nadjačao negativnu migracijsku bilancu (E1 tip općeg kretanja stanovništva s visokim prirodnim priraštajem i trendom pojačane emigracije). Agrarna reforma, koja je dovela do blagog gospodarskog razvoja otoka spriječila je iseljavanje otočkog stanovništva u tome periodu, bolja medicinsko higijenska skrb znatno je smanjila stopu mortaliteta, a suvremeniji način života utjecao je na porast stope nataliteta na otoku. Nakon 2. svjetskog rata došlo je do blagog pada broja stanovnika, koji je trajao do 1971. godine. Deruralizacija i deagrarizacija otoka 1970-ih godina prouzročile su najveći pad broja stanovnika otoka. Između popisa stanovništva 1981. i 1971. godine otok Ugljan je izgubio više od 3000 stanovnika (više od 30 % tadašnje populacije otoka). Do pada broja stanovnika došlo je zbog pada stopa nataliteta i smanjenja prirodnog priraštaja i intenzivnog iseljavanja (E2 i E3 tipovi općeg kretanja stanovništva, odnosno depopulacija i izrazita depopulacija). Razlozi iseljavanja bili su različiti tijekom prošlosti. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća stanovništvo otoka je iseljavalo intenzivno radi socioekonomskih prilika (agrarna prenapučenost, bolest vinove loze, vinska klauzula, privlačnost prekomorskih zemalja), ali prirodni prirast bio je dovoljno velik da se broj stanovnika na otoku ipak stalno povećavao. Nakon Drugoga svjetskog rata obilježja selidbi se djelomično mijenjaju. One su velikim dijelom po trajanju i po krajnjem odredištu, ali po opsegu su daleko veće. Iseljavanje je povezano s procesima deagrarizacije otoka, privlačnom snagom Zadra, drugih većih obalnih gradova te Zagreba. Iseljavanje izvan Hrvatske potaknuto je gospodarskim i političkim razlozima. Otočani su poprilično iseljavali u prekomorske zemlje, na područja sličnih klimatskih obilježja (SAD, Australiju, Novi Zeland, Latinsku Ameriku). Tamo su se nastavili baviti svojim tradicionalnim gospodarskim djelatnostima; ribolovom i uzgojem vinove loze (Magaš i Faričić, 2000).

U popisnom razdoblju između 1991. i 1981. godine porastao je broj stanovnika otoka Ugljana. No stvaran porast broja stanovnika vjerojatno je bio znatno manji. Popisom stanovništva iz 1991. godine zapisana je i većina stanovništva koja je živjela u inozemstvu i stanovništvo na privremenom radu u inozemstvu. No u popisu 2001. godine popisano je samo de facto stanovništvo, odnosno stanovništvo koje je živjelo na otoku u trenutku izvršavanja popisa. U tome među popisnom razdoblju ponovno je zabilježen pad broja stanovnika i to za više od tisuću. Popisom stanovništva 2011. godine na otoku Ugljanu zabilježeno je 6157 stanovnika, čime je pad broja stanovnika popisnog razdoblja 2011.-2001. godina iznosio samo 7 stanovnika (Sl. 31.).

Sl. 31. Kretanje broja stanovnika otoka Ugljana od prvog popisa 1857. godine do 2011. godine

Izvor: Magaš i Faričić, 2000., državni zavod za statistiku, Popis Stanovništva, kućanstava i stanova 2011., 2001.

6.1. Prostorna distribucija stanovništva

Demografsko težište otoka nalazi se u Preku i Kalima, danas 2 najveća naselja koja su imala najveći demografski rast u periodu od prvog popisa 1857. godine do 1948. godine. Porast broja stanovnika u Kalima 1948. godine u odnosu na 1857. godinu iznosio je 308,7 %, a u Preku za isto to razdoblje 147,9 %. Najmanji porast broja stanovnika u tome periodu imala su naselja: Sutomišćica (58,3 %) i Poljana (94 %). U periodu od 1948. do 1971. godine ukupan broj stanovnika otoka se smanjio no u naseljima: Kali, Kukljica i Ugljan zabilježen je porast broja stanovnika. U Kukljici se u tome periodu broj stanovnika povećao za preko 50 % te su Kukljica s 2375 stanovnika i Kali s 2405 stanovnika bili na svome demografskom vrhuncu. Zbog već spomenutih procesa: deagrarizacije i deruralizacije prema popisu iz 1981. godine sva naselja otoka Ugljana izgubila su veliki broj stanovnika. Najveći pad dogodio se u Kukljici koja je izgubila preko 70 % svoje populacije. Prema popisu koji je obuhvaćao i stanovništvo koje tada nije živjelo na otoku broj stanovnika svih naselja osim Ugljana je bio veći nego 1981. godine, dok je već na sljedećem popisu, 2001. godine situacija obrnuta i Ugljan je jedino naselje s porastom broja stanovnika u odnosu na prethodni popis. 1857. godine najveća naselja otoka bila su: Preko (937), Ugljan (700) i Kukljica (688), a danas su najveća naselja: Kali (1638), Preko (1286) i Ugljan (1278). Preko je gotovo prema svim popisima stanovništva do 1971. godine bilo najveće naselje na otoku, kada taj epitet preuzimaju Kali. Preko je počelo gubiti svoje stanovništvo već 1931. godine, dok se u Kalima taj proces počeo javljati tek 1971. godine. Uspoređujući broj stanovnika posljednjeg i prvog provedenog službenog popisa na otoku Ugljanu, broj stanovnika povećao se u svim naseljima osim u Sutomišćici (Tab. 5.).

Tab. 5. Broj stanovnika po naseljima otoka Ugljana od 1857. do 2011. godine

Naselje	1857.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Ugljan	700	1154	1322	1643	1226	1288	1184	1473	1617	1136	1070	1316	1278
Lukoran	552	818	970	1112	1019	1252	1257	1197	956	675	687	492	503
Sutomišćica	542	826	940	1100	918	858	871	778	683	438	441	354	336
Poljana	437	744	728	900	803	848	843	713	694	448	448	270	294
Preko	937	1825	2038	2151	2462	2323	2274	2274	2087	1494	1759	1351	1286
Kali	558	1221	1482	1594	2061	2281	2305	2251	2405	1829	2245	1731	1638
Kukljica	688	1310	1345	1537	1457	1563	1612	1473	2375	716	868	650	714
Otok Ugljan	4459	7989	8910	10167	10145	10552	10471	10252	9881	6801	7583	6164	6157

Izvor: Faričić i Magaš, 2000. i DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., 2011.

Većina stanovnika otoka Ugljana živi na strani otoka okrenutoj prema Zadru usmjerena na more. Na toj strani otoka, u blizini obale nalaze se središta svih naselja na otoku. Najveći utjecaj na takav prostorni raspored stanovništva imala su 2 faktora; specifične reljefne karakteristike otoka i usmjerenost prema većem gradskom središtu na obali, Zadru. Na otoku Ugljanu mogu se izdvojiti 3 veće zone naseljenosti. Najveća zona i ujedno ekonomsko i socijalno žarište otoka smještena je na sredini otoka u obalnom pojasu dugačkom oko 8 kilometara i širokom petstotinjak metara, koja se proteže od Sutomišćice do Kali. Druga zona nalazi se na južnome dijelu otoka te se unutar nje nalazi naselje Kukljica koncentrirano oko istoimene uvale. Treća zona naseljenosti nalazi se na sjeveru otoka. Nju čini naselje Ugljan s dijelom svojih zaseoka, dok su ostali njegovi zaseoci raštrkani i na drugoj strani otoka, okrenutoj prema Dugom Otoku.

Prosječna gustoća naseljenosti otoka Ugljana iznosi 118 stanovnika po kilometru kvadratnom, što je znatno iznad prosjeka Republike Hrvatske, 75 stanovnika po kilometru kvadratnom. Gustoća naseljenosti svih naselja otoka, osim Lukorana iznad je prosjeka Republike Hrvatske. Iako Kali imaju najviše stanovnika na otoku, ono nije najgušće naseljeno mjesto. Najgušće naseljeno mjesto otoka Ugljana je Preko s 211 stanovnika po kilometru kvadratnom, a tek onda Kali s 180 stanovnika po kilometru kvadratnom. Najrjeđe naseljeno naselje otoka Lukoran ima gustoću naseljenosti od 50 stanovnika po kilometru kvadratnom. Površinom najveće naselje otoka je Ugljan, koji sa svojim brojnim zaseocima zauzima površinu od 13,45 kilometara kvadratnih. Potom slijede Lukoran veličine skoro 10 kilometara kvadratnih te Kali s 9,08

kilometara kvadratnih. Površinom najmanja mjesta, Poljana i Sutomišćica imaju ujedno i najmanje stanovnika. Iako je prosječna gustoća otoka prema navedenim podacima relativno velika, ona je u stvarnosti još i veća za pojedine dijelove otoka. Većina stanovnika otoka Ugljana živi na strani otoka okrenutoj prema Zadru, dok je druga strana otoka gotovo u potpunosti nenaseljena osim na sjeveru u zaseocima mjesta Ugljan (Tab. 6.).

Tab. 6. Broj stanovnika, površina i gustoća naseljenosti po naseljima otoka Ugljana

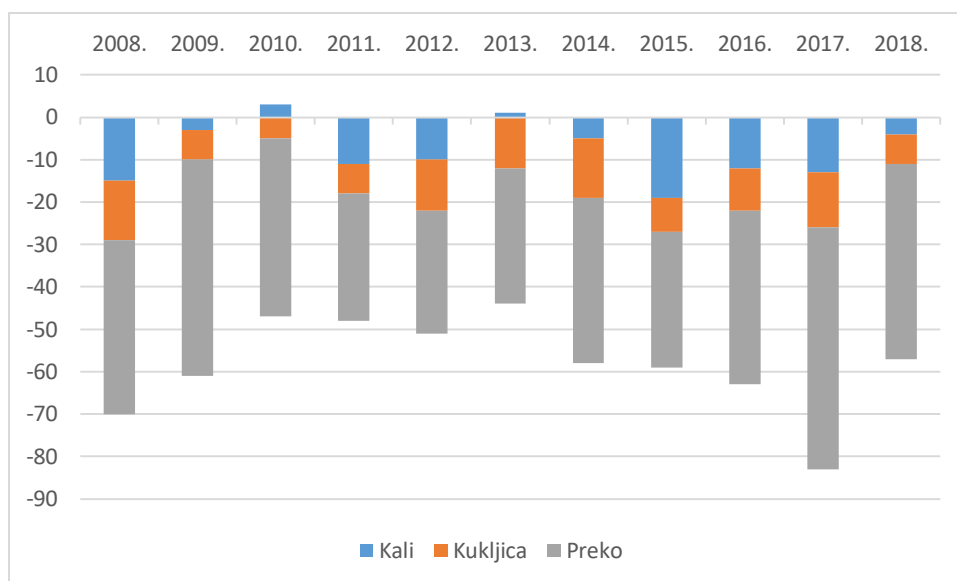
Naselje	Broj stanovnika 2011.	Površina (km ²)	Gustoća naseljenosti
Kali	1638	9,08	180
Kukljica	714	6,98	102
Lukoran	503	9,96	50
Poljana	294	2,61	112
Preko	1286	6,08	211
Sutomišćica	336	3,74	89
Ugljan	1278	13,45	95
Otok Ugljan	6157	51,9	118

Izvor: DZS, popis stanovništva 2011. godine i podaci zadarskog katastarskog ureda

6.2. Prirodno kretanje stanovništva

Prirodno kretanje stanovništva jedan je od čimbenika promjene ukupnog broja stanovnika nekog područja. Pokazatelji prirodnog kretanja stanovništva su: rađanje (natalitet), smrtnost (mortalitet) i priraštaj te plodnost (fertilitet) i živost (vitalitet) (Nejašmić, 2015).

Upravo je snažan prirodni priraštaj bio uzrok rasta broja stanovnika otoka Ugljana do 1948. godine. Smanjenjem njegovog intenziteta i kasnijim pretvaranjem u prirodni pad te snažnijom emigracijom otočkog stanovništva, ukupan broj stanovnika otoka u konstantnom je padu. Ukupna prirodna promjena otoka Ugljana u posljednjih 10 godina konstantno je negativna. Prirodne promjene općina Kukljica i Preko negativne su već 10 godina. Jedini izuzeci negativne prirodne promjene na otoku su prirodni priraštaji općine Kali 2010. i 2013. godine. Stopa nataliteta u posljednjih 10 godina konstantno je niska u svim općinama otoka. Dok stopa mortaliteta varira po godinama i općinama. Stopa mortaliteta općina Kali i Preko u posljednjih 10 godina pretežito spada u skupino srednjeg intenziteta, dok je općine Kukljica ona visoka. Stope prirodne promjene općine Kali pretežito su niske i ponekad pozitivne, općine Preko konstantno negativne i srednje te općine Kukljica isto negativne i visoke (Sl. 32.).

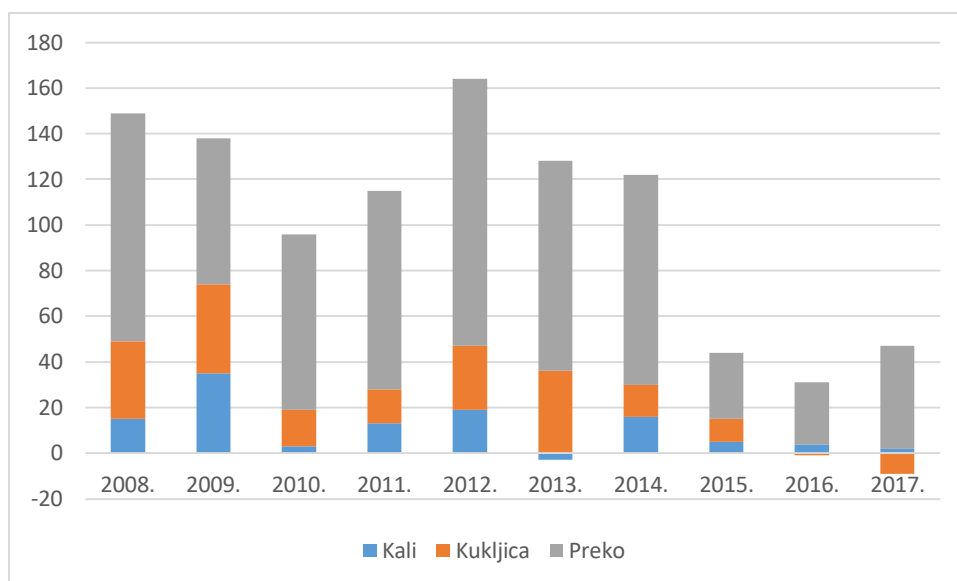

Sl. 32. Prikaz prirodne promjene po jedinicama lokalne samouprave u razdoblju od 2008. do 2018. godine

Izvor: DZS, Vitalna statistika, Živorodeni prema postignutomam obrazovanju majke po gradovima/općinama 2008.-2018.; Umrli prema spolu i starosti po gradovima/općinama 2008.-2018.

6.3. Prostorno kretanje stanovništva

Prostorno kretanje stanovništva obuhvaća sve vrste prostornog kretanja stanovništva u određenom vremenu i prostoru. Prostorno kretanje dijelimo na 2 oblika: migracije i cirkulaciju. Migracija označava trajnu ili polutrajnu promjenu boravišta, na manju ili veću udaljenost, unutar ili preko državnih i administrativnih granica. Cirkulacija podrazumijeva kratkotrajna, učestala kretanja stanovništva bez namjere za trajnim preseljenjem (Nejašmić). Iako je negativna migracijska bilanca u 20. stoljeću do 1948. godine usporavala ukupan rast broja stanovnika otoka Ugljana te potom zajedno s negativnom prirodnom promjenom utjecala na njegovo znatno smanjenje u posljednjih nekoliko godina situacija se promijenila. U periodu od 2008. do 2017. godine na otok se doselilo 1021 osoba više nego što je odselilo. U tome periodu u općini Preko migracijska bilanca je svake godine bila pozitivna, u Kalima je bila negativna samo 2013. godine, a u Kukljici 2016. i 2017. godine. Od 2008. do 2014. godine pozitivna migracijska bilanca bila je duplo veća od negativne prirodne promjene što je utjecalo na porast broja stanovnika otoka u tome razdoblju, no od 2015. godine pozitivna migracijska bilanca je znatno oslabila i postala manja od negativne prirodne promjene. U periodu od 2008. godine do 2017. godine na otoku Ugljanu se broj stanovnika povećao za 441. U tome periodu broj stanovnika povećao se u sve 3 općine. U Kalima za 25, u Kukljici za 70 i općini Preko za 346 (Sl. 33.).

Sl. 33. Prikaz migracijskog salda po jedinicama lokalne samouprave u razdoblju od 2008. do 2017. godine

Izvor: Dzs, Migracije stanovništva, Doseljeno/odseljeno stanovništvo po gradovima/općinama 2008.-2017.

6.4. Dobno-spolna struktura stanovništva

Iz sastava stanovništva prema spolu i dobi proizlaze ključni kontingenti stanovništva za biološku reprodukciju i formiranje radne snage. Biološki sastav stanovništva fiziološki je okvir svekolikih društvenih zbivanja i procesa. Biološki sastav može se podijeliti na 2 dijela: sastav stanovništva prema spolu i sastav stanovništva prema dobi. Sastav stanovništva prema spolu pokazuje brojčani odnos muškog i ženskog stanovništva, dok je sastav stanovništva prema dobi predodređen dobnim skupinama. Na neravnotežu u sastav stanovništva prema spolu najčešće je posljedica vanjskih „nenormalnih“ faktora poput: rata ili selektivne migracije prema spolu. Dok na sastav stanovništva prema dobi utječe više faktora; tendencije i razina rodosti i smrtnosti, migracije i vanjski „nenormalni“ faktori (rat, kriza, revolucija, prirodna katastrofa) (Nejašmić, 2005).

Iako se zbog općeg biološkog fenomena u svijetu rađa više muške djece nego ženske za 5 %, na otoku Ugljanu je situacija u mladim dobnim skupinama drugačija. U sve tri općine otoka u mladoj dobnj skupini više je ženskih osoba nego muških. U zreloj dobnj skupini dominiraju muškarci u svim općinama. Veća biološka otpornost žena i u pravilu fizički lakši poslovi koje žene rade utječu na manju smrtnost ženske populacije, odnosno na veću dužinu njihova

životnog vijeka. Stoga gotovo uvijek u dobnoj skupini starog stanovništva prevladavaju žene, pa tako i na otoku Ugljanu.

Struktura stanovništva prema dobi otkriva potencijal živosti i biodinamike stanovništva. Promjene u strukturi stanovništva prema dobi u pravilu su dugoročne te trenutne promjene mogu imati veliki utjecaj na biodinamiku stanovništva u budućnosti. Dob stanovništva kao statistička kategorija određuje se prema navršenim godinama života. Sastav stanovništva prema dobi najčešće se prikazuje u petogodišnjim skupinama, a za potrebe pojedinih analiza ono se dijeli na manji broj većih skupina. Granice spomenutih skupina ovise o potrebama istraživanja. Za utvrđivanje mladosti, zrelosti ili starosti populacije granice kategorija su: mlado (0-19), zrelo (20-59) i staro stanovništvo (60 godina i više). Za istraživanje bio reprodukcije skupine koje se koriste su: predferilna (0-14), ferilna (za žene 15-49, za muškarce 15-64) i postferilna 50 i više godina za žene, a za muškarce 65 i više godina. Za ocjenu radnog potencijala stanovništvo se dijeli na: pregradnu dob (0-14), radnu dob (15-59 ili 64 za muškarce) i postradnu (60 i više ili 65 i više za muškarce). Određivanje tipa sastava stanovništva prema dobi uglavnom se temelji na udjelu pojedinih dobnih skupina te postoji više klasifikacija stanovništva po dobi. Stanovništvo otoka Ugljana u ovome radu analizirano je prema 3 klasifikacije po dobi te po sve 3 klasifikacije sastav stanovništva otoka Ugljana spada u najgore demografske tipove (Nejašmić, 2005).

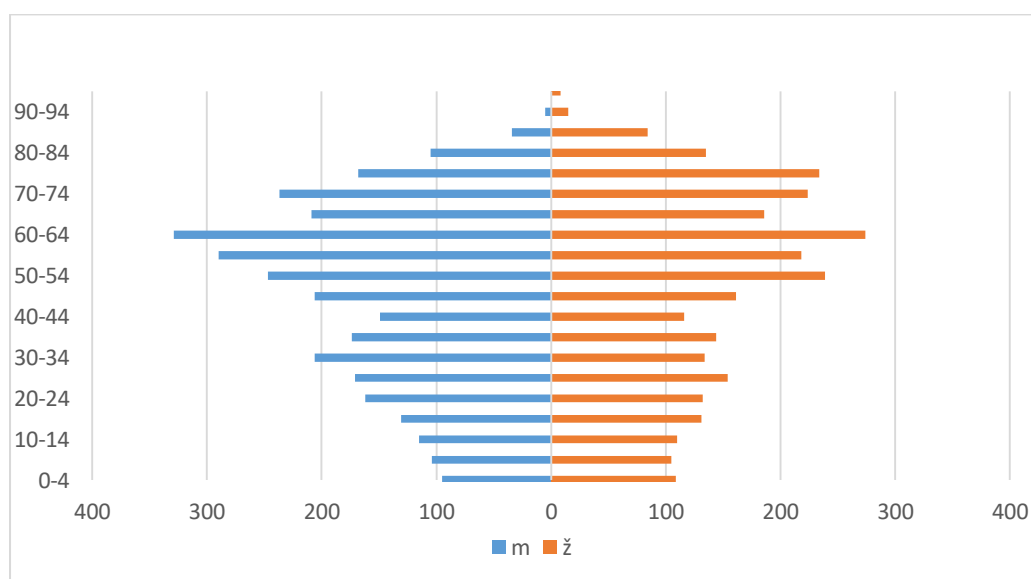
Prema E. Rossetovoj klasifikaciji, koja polazi od udjela stanovništva starijeg od 60 godina u odnosu na ukupnu populaciju, pripada tipu demografske starosti. Statistička granica udjela starog stanovništva za demografsko starenje je 12 %. Na otoku Ugljanu samo udio starog stanovništva općine Kali ne prelazi 30 %, dok je u ostale dvije općine on preko 40 %. Prema klasifikaciji M. A. Friganovića stanovništvo otoka Ugljana spada u posljednji tip, duboku starost. Statističke granice toga tipa su udio mladih (0-19) \leq 30 % i udio starih (60 i više godina) \geq 15%. Niti jedna općina otoka Ugljana nema udio mladog stanovništva preko 20 % ukupne populacije, a starog manje od 20 %. Klasifikacija sastava stanovništva prema dobi prema indeksu starosti ukazuje na katastrofalnu demografsku sliku otoka Ugljana. Prema klasifikaciji prag za najgori demografski tip, izrazito duboku starost je indeks starosti jednak ili veći od 100. Najmanji indeks starosti na otoku ima općina Kali 148,3, dok općine Kukljica i Preko imaju 297 i 318,6, čime su veoma daleko od donjeg praga najgoreg demografskog tipa. Prosječna starost stanovništva otoka iznosi 48 godina. Najmlađe je stanovništvo općine Kali s prosječnom starosti od 43,9 godina, a najstarije općine Preko s 50,4 godine. Prema koeficijentu ukupne dobne ovisnosti, kao i prema svim ostalim demografskim pokazateljima najbolje na otoku stoji

općina Kali. U kalima na svaku uzdržavanu osobu (mlado i staro stanovništvo) dolazi malo manje od dvije zrele radno sposobne osobe. Koeficijent ukupne dobne ovisnosti za Preko iznosi 63,5, a za Kukljicu 64,9 (Tab. 7.; Sl. 34.).

Tab. 7. Dobno spolna struktura stanovništva otoka Ugljana prema dobnim skupinama po JLS

JLS	0-19	20-65	65+	Prosječna starost	Koef. starosti	Koef. dobne ovisnosti
Kali	319	981	338	43,9	148,3	54,2
Kukljica	100	402	212	49,7	297	64,9
Preko	485	2177	1143	50,4	318,6	63,5
Otok Ugljan	904	3560	1693	48	254,6	184,6

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011. godine

Sl. 34. Prikaz dobno-spolne strukture stanovništva otoka Ugljana

Izvor: DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.

6.5. Obrazovna struktura stanovništva

Sastav stanovništva prema obrazovnim obilježjima nudi uvid u podizanje opće razine obrazovanosti i o školskoj spremi pojedinih kategorija stanovništva. Pismenost i školska sprema temeljna su obrazovna obilježja stanovništva. Pismenost je minimalna razina

obrazovanja stanovništva nužna za eventualno daljnje školovanje te predstavlja minimalnu pretpostavku za uključenje u suvremeni radni odnos. Podaci o pismenosti i stupnju obrazovanja stanovništva uzimaju se iz službenih popisa stanovništva (Nejašmić, 2005).

Zadnji službeni popis stanovništva u Republici Hrvatskoj bio je 2011. godine te su iz te godine korišteni podaci u ovome radu. Udio nepismenih se u Hrvatskoj računa za stanovništvo starije od 10 godina te na razini države iznosi 0,8 %. U svim općinama otoka Ugljana udio nepismenih manji je od hrvatskog prosjeka. Najmanji udio imaju općine: Kali i Preko 0,3 %, a dok udio nepismenih u Kukljici iznosi 0,6 %. Analiza školske spremne u Hrvatskoj odnosi se na stanovništvo starije od 15 godina, koje se svrstava u kategorije s obzirom na njihov najviši završeni stupanj obrazovanja. U svim općinama otoka kao i u ostatku Hrvatske najveći je udio stanovnika sa završenim sekundarnim obrazovanjem (srednjom školom). Udio stanovnika s završenim sekundarnim obrazovanjem u svim općinama otoka iznosi oko 50 %, potom slijedi kategorija sa završenim primarnim obrazovanjem oko 25 %, osim u Preku 15 %. Najmanje stanovnika otoka ima visoko ili više obrazovanje, oko 10 %. Indeks obrazovanosti jedan je od pokazatelja obrazovanosti stanovništva. Izračunava se pomoću udjela visoko obrazovanih stanovnika, stanovnika sa završenim sekundarnim obrazovanjem te stanovnika bez završenog primarnog obrazovanja. Indeks obrazovanosti za Republiku Hrvatsku prema popisu stanovništva 2011. godine iznosi 90,6. Indeks obrazovanosti stanovnika otoka Ugljana više je od 2 puta manji od indeksa obrazovanosti stanovništva Republike Hrvatske. Indeks obrazovanosti stanovništva otoka Ugljana iznosi 43,3. najviši indeks obrazovanosti stanovništva imaju općine Preko 44,7 i Kali 40,6 dok u Kukljici iznosi samo 25,7 (Tab. 8.).

Tab. 8. Stanovništvo otoka Ugljana prema najvišoj završenoj školi po jedinicama lokalne samouprave

JLS	Broj stan. 15+	Bez škole	Osnovna	Srednja	Visoko obrazovanje
Kali	1400	16	373	701	146
Kukljica	645	10	171	309	60
Preko	3470	24	544	1734	368
Otok Ugljan	5515	50	1088	2744	574

Izvor: DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.

6.6. Struktura stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti

Ukupno stanovništvo ne sudjeluje u proizvodnji dobara i usluga, koje su potrebne za gospodarski razvoj. Ne sudjeluju: mladi, stari, bolesti i ostali onemogućeni ljudi. Stoga se kako bi se utvrdio stvarni radni potencijal stanovništvo dijeli na ekonomski aktivno i ekonomski neaktivno. Pod ekonomski aktivno stanovništvo spadaju: sve zaposlene osobe, sve osobe koje obavljaju neko zanimanje, ali nisu u radnom odnosu i nezaposlene osobe u određenom razdoblju; odnosno nezaposleni koji su bili zaposleni i osobe koje traže prvo zaposlenje. Ekonomski neaktivno stanovništvo čine: osobe koje imaju samostalan izvor prihoda; umirovljenici, osobe koje se školuju za neko zanimanje i primaju stipendiju te ostale ekonomski neovisne osobe koje ne rade niti traže posao. U skupinu ekonomski neaktivnog stanovništva spadaju još i ekonomski ovisne osobe; djeca do navršene 15 godine, kućanice, osobe koje se školuju na teret roditelja te osobe nesposobne za rad i bolesne osobe (Nejašmić, 2005).

Na otoku Ugljanu živi ukupno 5515 stanovnika starijih od 15 godina. Više od polovice, 3014 je ekonomski neaktivnih. Najviše je umirovljenika 1897 te učenika i studenata, njih 345. Pokazatelji korišteni u analizi sastava stanovništva otoka Ugljana prema ekonomskoj aktivnosti su: stopa iskorištenosti radnog kontingenta i stopa nezaposlenosti. Stopa iskorištenosti radnog kontingenta pokazuje odnos ekonomski aktivnog zrelog stanovništva i zrelog stanovništva. Stopa iskorištenosti radnog kontingenta najviša je u Kalima 61 %, dok je nešto niža u Kukljici 57,3 %, a u Preku ona iznosi 50,5 %. Stopa nezaposlenosti udio je nezaposlenog stanovništva u ukupnom broju ekonomski aktivnog stanovništva. Najniža stopa nezaposlenosti je u Kalima 13,4 %, u Preku 13,7 %, dok u Kukljici ona iznosi 20,5 % (Tab. 9.).

Tab. 9. Stanovništvo otoka Ugljana prema ekonomskoj aktivnosti po Jedinicama lokalne samouprave

Općina	Zaposleni	Nezaposleni	Stopa nezaposlenosti(%)	Ekonomski neaktivni	Umirovljenici	Studenti/učenici
Kali	562	87	13,4	751	399	104
Kukljica	206	53	20,5	385	251	39
Preko	1021	162	13,7	1878	1247	202
Otok Ugljan	1789	302	14,4	3014	1897	345

Izvor: DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.

6.7. Struktura stanovništva prema sektorima djelatnosti

Osnovna razdioba aktivnog stanovništva provodi se po granama djelatnosti u kojima su zaposleni i zarađuju za život. Zbog njihove brojnosti, radi lakše analize gospodarskog sastava stanovništva, djelatnosti su podijeljene u skupine, odnosno sektore. Učestala je podjela na 3, odnosno 4 sektora. Primarni sektor obuhvaća prve grane djelatnosti, koje su osiguravale opstanak. Djelatnosti primarnog sektora su: poljoprivreda, ribarstvo i šumarstvo. Sekundarni sektor obuhvaća: rudarstvo, industriju, građevinarstvo, vodoprivredu, proizvodno obrtništvo i slične djelatnosti. Tercijarni sektor je sektor uslužnih djelatnosti nastao kao nadogradnja primarnom i sekundarnom sektoru. Obuhvaća stanovništvo zaposleno u neproizvodnim gospodarskim granama: uslužno obrtništvo, promet, ugostiteljstvo, trgovina i novčarstvo. Zbog porasta opće razine razvijenosti i složene podjele rada i tercijarno sektora izdvaja se i kvartarni. Kvartarni sektor obuhvaća stanovnike zaposlene u: upravi, obrani, školstvu, zdravstvu, znanosti i kulturi (Nejašmić, 2005).

Iako je na otoku relativno mali udio visoko obrazovanih, većina zaposlenih radi u tercijarnom sektoru. To se posebno odnosi na općinu Preko u kojoj je udio zaposlenih u tercijarnom i kvartarnom sektoru 73.5 %. Broj zaposlenih općine Preko znatno je veći od broja zaposlenih ostale dvije općine te njihova raspodjela prema sektorima uvelike se odražava na raspodjelu ukupnog zaposlenog stanovništva otoka prema sektorima. Uzimajući u obzir ukupno stanovništvo otoka Ugljana, najviše zaposlenih je u tercijarnom sektoru 36,8 %, potom u kvartarnom 26,6 % te nešto manje u primarnom 23,6 %. Na značajan udio zaposlenih u primarnom sektoru najviše je utjecala općina Kali, u kojoj skoro polovicu zaposlenih čine stanovnici zaposleni u ribarstvu. U kalima je 266 osoba zaposleno u primarnome sektoru. Poznajući gospodarske i socijalne prilike u Kalima i uzimajući u obzir činjenicu da se općina Kali nalazi na terenu nepogodnom za značajniji razvoj poljoprivrede možemo zaključiti da ako već neradi svih 266 osoba u ribarstvu, da radi barem velika većina njih. U kalima je stoga

dominantan primarni sektor, a potom tercijarni u kojem je zaposlena 151 osoba. U općinama Kukljica i Preko najviše zaposlenih je u tercijarnom sektoru. Otok Ugljan bi po tipizaciji društva prema sektorima djelatnosti pripadao uslužnome tipu s dominantnim tercijarnim i kvartarnim sektorom. Istome tipu bi pripadala društva općina Kukljica i Preko, dok bi društvo općine Kali, zbog dominantnog ribarstva spadalo u poljoprivredni tip (Tab. 10.).

Tab. 10. Stanovništvo otoka Ugljana prema zaposlenosti u gospodarskom sektoru po jedinicama lokalne samouprave

JLS	Primarni sektor (udio u %)	Sekundarni sektor (udio u %)	Tercijarni sektor (udio u %)	Ukupno zaposlenih
Kali	266 (47,3)	51 (9,1)	245 (43,6)	562
Kukljica	25 (12,1)	44 (21,4)	137 (67,5)	206
Preko	131 (12,8)	139 (13,6)	751 (73,6)	1021
Otok Ugljan	422 (23,6)	234 (13,1)	1133 (63,3)	1789

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011. godine

7. GOSPODARSTVO

Gospodarstvo otoka Ugljana ovisi o samo 4 gospodarske djelatnosti: poljoprivredi, ribarstvu, turizmu i industriji, odnosno brodogradnji. Poljoprivreda je dugo bila glavna gospodarska djelatnost no u novije vrijeme tu je ulogu preuzeo turizam, a u Kalima je već početkom 20. stoljeća ribarstvo glavna djelatnost, koja prehranjuje cijelo naselje. Turizam bi u pravilu trebao biti samo dodatni izvor prihoda lokalnog stanovništva, no veliki prihodi, bez previše rada, koje nudi stanovništvu potaknuli su njegov snažan razvoj i napuštanje tradicionalnih produktivnih gospodarskih djelatnosti.

7.1. Poljoprivreda

Na jadranskim otocima samo mali udio stanovnika bavi se poljoprivredom. Od ukupnog broj stanovnika, samo 6 % je poljoprivrednika, a od aktivnih stanovnika samo 3,3 %. Uzrok tome je povremeno zaposlena radna snaga u poljoprivredi. Na jednog poljoprivrednog radnika na otocima dolazi 2,6 stanovnika koji su povremeno angažirani u poljoprivredi (Deffilipis, 1997.).

Iako su prirodnogeografski uvjeti većim dijelom nepogodni za razvoj poljoprivrede, još od dolaska Liburna na otok Ugljana ona je bila glavna gospodarska grana. Njezin značaj kroz prošlost se smanjivao jačanjem pomorstva i ribarstva te razvoja turizma drugom polovicom 20. stoljeća. Jedan od dokaza smanjenja značenja poljoprivrede je i smanjenje iskorištenog poljoprivrednog zemljišta (Tab. 11.).

Tab. 11. Kategorije korištenja zemljišta na otoku Ugljanu

Kategorija iskorištavanja	1930.	2000.	2011.
Oranice	254,7	433,90	5,68
Voćnjaci	752*	552,25	0,56
Vinogradi	752*	73,51	3,15
Maslinici	-	594,62	235,86
Ukupno zemljišta	5052,4	4804,77	255,05

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011. i 2001. godine

Glavne poljoprivredne kulture koje se uzgajaju na otoku su: masline, vinova loza, razno povrće i voće, posebice agrumi. Maslina se tradicionalno uzgajala na otoku Ugljanu o čemu svjedoče i ostaci uljarica u Mulinama još iz rimskoga doba te je i danas najvažnija kultura koja se uzgaja na otoku.

Za vrijeme Rimljana na otoku Ugljanu, prije 2000 godina otok Ugljan imao je svoj brand maslinova ulja. Liburnsko ulje s otoka Ugljana izvozilo se u Rim i prodavalo pod nazivom oleum liburnicum. U projektu genetske identifikacije sorta masline zadarske županije dr. Đanija Benčića na otoku Ugljanu potvrđeno je postojanje već poznatih sorta maslina, ali i pojava 6 novih sorta. Pojavljivanje novih sorta može voditi dobivanju unikatnog proizvoda i stvaranju vlastitoga branda otoka Ugljana (Agrobiz, 2017).

Prema popisu poljoprivrede iz 2003. godine na otoku Ugljanu voćnjaci s najviše stabala su voćnjaci maslina. Na otoku Ugljanu ukupno se nalazi preko 54 000 stabala maslina, potom slijede voćnjaci smokve 1280 stabala te citrusa s 1019 stabala. Najviše stabala maslina, njih 29772 nalazi se u voćnjacima općine Kali. U voćnjacima općine Preko nalazi se 21 222 stabla masline, a u općini Kukljica 3085. Prema istraživanju Mie Brkljače, Jasne Rumore i Šime Marcelića, pomoću podataka geoportala pretpostavlja se da se u općini Kali nalazi još preko 30 000 stabala maslina obraslih makijom. Takva situacija vrlo je moguća i u općini Preko. Veliki broj zapuštenih, makijom obraslih maslina javlja se radi zapostavljanja poljoprivrede na otoku Ugljanu i okretanju stanovništva, pogotovo mlađega stanovništva suvremenom načinu života i poslovima u tercijarnom i kvartarnom sektoru. Skoro svi lokaliteti pod maslinama u Kalima imaju nagib padina veći od 10 %. Zbog izrazito strmog i za značajniji razvoj poljoprivrede nepogodnog terena, maslina je Kaljanima postala glavna poljoprivredna kultura, koja se zadržala i danas. Na otoku Ugljanu nalaze se 3 uljare: PZ Maslina Kali, uljara Preko i uljara

Marfat Ugljan. Ukupna masa ploda prerađenih maslina u spomenutim uljarama godišnje iznosi između 600 i 1000 tona (Brkljačić i dr., 2017).

Sl. 35. Prikaz stabla masline

Sl. 36. Uređeni maslenik

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Uz maslinarstvo na otoku se još razvija i intenzivno povrtlarstvo. Najviše vrtova nalazi se u Sutomiščici i Poljani a najčešće se uzgajaju: krumpir i razni agrumi poput limuna. Većina poljoprivrednih proizvoda na otoku koristi se za vlastitu uporabu i opskrbu lokalnog tržišta, a manji dio prodaje se na tržnici u Zadru. Najveće ograničenje značajnijeg razvoja poljoprivrede je rasitnjenost zemljišta, gotovo sva zemljišta na otoku su površine manje od 3 hektara (Tab. 12.).

Tab. 12. Veličine zemljišta na otoku Ugljanu 2011. godine po JLS u hektarima

Veličina zemljišta (ha)	Kali		Kukljica		Preko		Otok Ugljan	
	Br. kuć.	Pov.	Br. Kuć.	Pov.	Br. Kuć.	Pov.	Br. kuć.	Pov.
Ukupno	640	95,09	290	26,65	1427	133,31	2357	255,05
Bez	249	-	199	-	902	-	1350	-
Do 0,09	76	3,90	36	1,34	249	9,66	361	14,90
0,10 – 0,49	281	63,80	44	9,61	207	39,75	532	113,16
0,5 – 0,99	31	18,39	6	3,70	43	27	80	49,09
1 – 2,99	2	2,00	3	4,00	19	28,4	24	34,40
3 – 4,99	-	-	1	3,00	5	18	6	21,00
5 – 7,99	1	7,00	1	5,00	2	10,50	4	22,50

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011. godine

Najviše zemljišta veličine je do 0,49 hektara, dok je svega par zemljišta površine veće od 3 hektara. Usitnjenost zemljišta i često raštrkanost više parcela znatno poskupljuje troškove te praktički onemogućuje mehanizaciju, koja se nikako ne isplati na tako malim površinama.

Jedan od problema poljoprivrede otoka Ugljana su i za poljoprivredu nepovoljna geomorfološka obilježja. Samo na sjeverozapadu otoka nalazi se „veća“ dolomitna zona pogodna za razvoj poljoprivrede. Zone poljoprivrednog iskorištavanja na otoku su: Lopor, Doca i Saraga u Ugljanu, Dugoušine i Doca u Lukoranu, Polja u Poljani, Drage i Kanal u Preku i Drage i Dražica u Kalima (Magaš i Faričić, 2000).

Još jedan problem poljoprivrednog razvoja otoka je nedostatak sustava navodnjavanja koji bi znatno doprinijelo razvoju poljoprivrede i omogućio borbu protiv ljetnih suša koje zahvaćaju otok. Najveći potencijal razvoja poljoprivrede otoka Ugljana je blizina gradskog tržišta, odnosno Zadra, koji je udaljen samo 20, 25 minuta vožnje trajektom ili brodom. Klimatska obilježja otoka nude mogućnost proizvodnje ranog voća i povrća. Potrebne mjere za razvoj poljoprivrede otoka Ugljana su: uvođenje sustava navodnjavanja, uvođenje raznih tehnoloških inovacija, organiziranje stručnih tečajeva, subvencioniranje od strane državnih vlasti te okrupnjavanje poljoprivrednih zemljišta.

7.2. Ribarstvo

„Zakon o morskom ribarstvu Republike Hrvatske (NN 74/94) definira morsko ribarstvo kao gospodarenje obnovljivim biološkim bogatstvima mora, koje obuhvaća zaštitu, ribolov i uzgoj riba i drugih morskih organizama“ (Vlahinić i Negovetić, 2006).

Još od doseljenja prvih stanovnika na otok, Liburna poljoprivreda je u današnjoj općini Preko bila glavna gospodarska djelatnost te je bila znatno razvijenija nego u Kukljici i Kalima. Kukljica i Kali nalaze se na neravnom, stjenovitom terenu što je onemogućilo značajniji razvoj poljoprivrede tako da su oduvijek bili okrenuti moru i onome što im ono pruža. Kaljani su pretežito lovili i još uvijek love plavu ribu, a Kukljičani su se orijentirali na izlov bijele ribe. U Kukljici je pojavom turizma u 20. stoljeću ribarstvo značajno izgubilo na važnosti i gotovo postalo zanemareno, dok se u Kalima dominacija ribarstva zadržala i danas. Prvi pronađeni dokument koji spominje ribarstvo u Dalmaciji potječe iz 995. godine. U njemu se spominju podaci o prodanim lovištima ribe na Molatu i Dugom otoku za potrebe Zadra te je iz izvora vidljivo kako se već tada stvorila veza između Zadra i zadarskih otoka na području ribarstva. Stoga možemo pretpostaviti kako je ribarstvo tada bilo u razvoju i na otoku Ugljanu, a posebno u Kalima i Kukljici. Prvi direktan spomen ribarstva u Kalima potječe iz 15. stoljeća kada je kaljski ribar Jadre Kuljerašić sklopio ugovor s zadarskim liječnikom prema kojemu će se liječnikov sin u ribarovo kući liječiti od gube. Prvo priznanje kaljskom ribarstvu bila je titula najribarskijeg mjesta na zadarskim otocima, koji su Kalima nadjenuli u drugoj polovici 19. stoljeća. Iako su već tada kaljski ribari bili relativno poznati, poljoprivreda je ipak bila glavna gospodarska djelatnost sve do 20. stoljeća, kada se ribarstvo u Kalima snažno razvilo. Početkom posljednjeg desetljeća 19. stoljeća u Kalima je počeo postepeno rasti broj ribarskih brodova. 1911. godine u Kalima je zabilježeno čak 30 ribarskih brodova. Nakon 1. svjetskog rata Kaljani su bili predvodnici modernizacije ribarstva, najviše kaljskih ribara koristilo se novim sredstvima te su često uveli inovativna rješenja (Reiter i Bratanić, 2017).

Već 1946. godine kaljski ribari shvatili su važnost zajedničkog djelovanja i osnovali prvu ribarsku zadrugu Ribarska zadruga Sloga. Nažalost zadruga nije dugo postojala, ali je 3 godine kasnije u mjestu osnovana nova zadruga, Seljačka radna zadruga 1. maj u koju su bili uneseni i poljoprivredni posjedi svih obitelji članova. Godine 1960. kaljski ribari udružili su se s zadarskim poduzećem Ribar i osnovali kombinat Adria. Kaljski ribarai su tako svoju ribu prodavali kombinatu i imali osigurano tržište. Kaljani su bili jedni od najuspješnijih ribara Jadrana te su u drugoj polovici 20. stoljeća Kali postale simbol jadranskog ribolova. O znanju i vještinama kaljskih ribara možda najbolje govori činjenica da su kaljski ribari već u drugoj polovici 20. stoljeća ribarili diljem svijeta i bili iznimno cijenjeni (Blaslov, 2017).

Posebno je u Kalima poznata zgoda kada je japanski ribar u Osaki ostao u čudu kada je saznao da su Kali malo mjesto s oko 1000 stanovnika. „*Ma kako to*“ čudi se Japanac, „*Jima vas*

sedansto, a di kod vidiš po ocejanu ki brod, svuder Kaljanin na njemu. Jua san misli da vas jima nekoliko milijuni“ (Božanić, 2017).

Danas se kaljska ribarska flota sastoji od pedesetak ribarskih brodova veličine od 18 do 40 metara. Većina tih brodova su čelični rabljeni brodovi kupljeni u SAD-u. U floti se nalazi još nekoliko plastičnih i nekoliko drvenih ribarskih brodova (Blaslov, 2017).

Ti brodovi smješteni su u čak 3 kaljske luke: Mul, Batalažu i Velu Lamjanu. Ulov ribe varira iz godine u godinu, ali prosječni godišnji ulov jednoga broda iznosi između 800 i 1000 tona. Danas ribari moraju paziti da ne pređu kvote godišnjeg ulova za određenu vrstu ribe: plavu ribu, bijelu ribu, tune. Uvedeni su i lovostaji, koje ribari moraju poštovati kako bi se omogućila obnova ribljeg fonda. Vještine kaljskih ribara očituju se i u činjenici da je kaljska ribarska flota u periodu od 2008. do 2012. godine ulovila četvrtinu ukupnog hrvatskog ulova sitne plave ribe. U kalim se danas nalaze 2 ribarske zadruge: Ribarska zadruga Sloga osnovana 1997. godine i Ribarska zadruga Omega 3 osnovana 2008. godine. S godinama su Kaljani shvatili kako je zarada u preradi ribe još veća te su otvorili 2 pogona za preradu ribe u industrijskoj zoni Poličnik, a treći i najveći pogon za preradu ribe Ribarske zadruge Omega 3 nalazi se u industrijskoj zoni Šopot kraj Benkovca. Pogoni za preradu ribe većinom su otvoreni na kopnu radi loše infrastrukture industrijske zone Vela Lamjana u Kalima i visokih cijena zemljišta u njoj. Jedino Ribarska zadruga Sloga 2003. godine otvorila mali pogon za preradu ribe u Kalima, u kojem su većinom bile zaposlene žene. Pogon je prije nekoliko godina ugašen zbog neisplativosti, a u sklopu zgrade pogona otvoren je i restoran brze hrane na bazi ribljih proizvoda Srdela snack.

Ribarstvo u Kalima zapošljava 40 % zaposlenog stanovništva. 238 Kaljana zaposleno je u ribarstvu, koje zapošljava i ljude iz drugih mjesta otoka Ugljana, ali i Pašmana. Svaki ribarski brod u prosjeku čini posada od osmero ljudi, što je 8 radnih mjesta. Pomnožimo li taj broj s 50 ribarskih brodova u Kalima, dobit ćemo iznos od 400 radnih mjesta samo na kaljskim ribarskim brodovima. U Kalima se nalaze uzgajališta ribe i školjkaša dvaju hrvatskih tvrtki, koje zapošljavaju lokalno stanovništvo.

Akvakultura najbrže je rastući sektor proizvodnje hrane u svijetu s godišnjom stopom rasta od 7 %. godišnje s povremenim oscilacijama u razdoblju od 1970. godine (Franičević i dr., 2017).

Proizvodnja akvakulture u 2014. godini u Hrvatskoj iznosila je 7000 tona lubina i komorače, 2200 tona tune i 746 tona školjkaša (Ministarstvo poljoprivrede, 2015).

Već 1980-ih godina tvrtka Cenmar u uvali Mala Lamjana u Kalima otvorila je uzgajalište ribe. U plutajuće kaveze u Maloj Lamjani 1984. godine navezeno je 1 400 000 mladi lubina, koji su izlovljeni i ponuđeni na tržište 1986. godine. 2009. godine uzgajalište je kupila tvrtka Cromaris sa sjedištem u Zadru. Cromaris je danas najveći uzgajivač bijele ribe u Hrvatskoj, a bavi se još i uzgojem školjaka. U vlasništvu tvrtke nalazi se čak 7 uzgajališta. Cromaris konstantnim ulaganjem u rast proizvodnje, zapošljavanjem lokalnog stanovništva i visokoobrazovane rade snage znatno doprinosi lokalnim zajednicama, kojima je okružen. U Cromarisu je danas sveukupno zaposleno preko 500 radnika. U Maloj Lamjani kavezi za uzgoj bijele ribe postavljeni su na lokacijama: Golac, Bisage Veli Školj 1 i 2. Ukupni uzgojni kapacitet uzgajalište je 1850 tona godišnje, a u planu je postavljanje novih kaveza na lokalitet Veli Školj 3, čime bi se ukupni kapacitet uzgoja bijele ribe povećao na 2550 tona godišnje. U susjednoj uvali, Veloj Lamjani nalazi se tvrtka za uzgoj tuna Kali tuna. Prvi kavezni uzgoj tuna u svijetu osmislili su australski Hrvati početkom devedesetih godina prošlog stoljeća. Prvi s kaveznim uzgojem tuna u Hrvatskoj započeli su upravu Kaljani, koji su 1995. godine u Iškome kanalu pored otočića Fulija i Kudica postavili svoje prve kaveze za uzgoj tuna. Krajem 1995. godine osnovana je tvrtka Kali tuna, koja je tako postala prva tvrtka za uzgoj tuna u ovom dijelu Sredozemlja. Prve godine Kali tuna uzgojila je i na japansko tržište otpremila 39 tona tuna. Danas Kali tuna ima svoje kaveze i u blizini uvale Vela Lamjana u kojoj se nalazi njeno sjedište te zapošljava stotinjak ljudi. Ribarsku flotu Kali tune čini 9 ribarskih brodova. 4 ribarska broda namijenjena su tunolovu, a ostalih 5 služi za razne poslove u uzgajalištu i prevoženju ulovljenih tuna. Ukupni uzgojni kapacitet Kali tune je 1470 tona godišnje. Tune koje obitavaju u Jadranu u prosjeku teže između 8 i 10 kilograma, a zbog zakonske regulative uzgojena tuna ne smije izaći na tržište ako nema barem 30 kilograma. Stoga uzgoj tune u Hrvatskoj traje znatno duže nego u ostatku svijeta. U ostatku svijeta uzgoj tune traje oko 6 mjeseci, a u Hrvatskoj oko 2, 3 godine (Franičević i dr., 2017).

Sl. 37. Kavezi za uzgoj ribe tvrtke Cromaris

Sl. 38. Kavez za uzgoj ribe tvrtke Cromaris u uvali Mala Lamjana

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

Veliki značaj u Kalima možda se najbolje očituje po njegovu stanovništvu. U čast ribarstvu i ribarima, jednom godišnje održavaju se Kualjske ribarske noći. Ta tradicija stara je 51 godinu. Kaljani su toliko posvećeni ribarstvu da svoj život ravnaju prema mjesječevu kalendaru. Naime zbog starog praznovjerja, kaljski ribari nikada ne love ribu za vrijeme punog mjeseca, dok ostatak mjeseca normalno love. Zbog toga se sva važna događanja u mjestu održavaju za vrijeme punog mjeseca. Kaljani se vole hvaliti kako u Kalima nema obitelji koja nije vezana za ribarstvo. Kaljani i danas žive od ribe, ribarstvo je već stoljećima glavni izvor prihoda Kaljana te prehranjuje sve kaljske obitelji tokom cijele godine. Brojna radna mjesta u Kalima, posebno u ribarstvu odrazila su se i na mali udio nezaposlenosti, koji je prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u periodu od 2011. do 2016. godine iznosio oko samo 5 %.

7.3. Industrija

Jedina industrija na otoku, koja se zadržala do danas je brodogradnja. Brodogradilište u Veloj Lamjani u Kalima izgrađeno je 1898. godine. U tom se brodogradilištu obavljaju popravci i redovni pregledi velikih plovnih jedinica: putničkih brodova, tankera, brodova za rasute terete te hrvatskih naftnih platformi (Nauta Lamjana, 2019). Uz brodogradilište u prošlosti su se na otoku još nalazile tvornice: prerade ribe u uvali Batalaža u Kalima, koja je zatvorena prije par godina te tvornica namještaja isto u Kalima, koja nije u funkciji već preko 30 godina.

Sl. 39. Brodogradilište Nauta Lamjana Sl. 40. Ostaci tvornice namještaja u Kalima

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

8. TURIZAM

Definicija turizma Hunzikera i Krapfa prihvaćena od strane Međunarodne asocijacije znanstvenih stručnjaka u turizmu AASET glasi: „Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka ne rezidenata, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako tim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost“ (Čavlek i dr. 2011, 29.).

Turizam nije samo ekonomska pojava, nego je isto tako i socijalna i kulturna potreba, on je sociološki fenomen, koji utječe na turiste i na lokalnu zajednicu. Prema podaci Svjetske turističke organizacije turizam čini 9 % ukupnog svjetskog BDP-a, dok Europska Unija od turizma ostvaruje 9,7 % BDP-a. Turizam sa svim svojim direktnim, indirektnim i induciranim učincima čini 6% ukupnog svjetskog izvoza, a svaki jedanaesti radnik zaposlen je u turizmu. Turizam čini oko 17 % hrvatskog BDP-a. U Zadarskoj županiji turizam ostvaruje 10,6 % svih prihoda, a zapošljava 13,7 % zaposlenih (Krcić Miočić i dr., 2017).

Masovni turizam u Hrvatskoj počeo se razvijati u drugoj polovici 20. stoljeća. Hrvatski turizam oduvijek se bazirao na kupališnom turizmu, a u tome masovnom bijegu prema moru u ljetnim mjesecima, otoci su postali omiljena mjesta za odmor. To je posljedica vrlo uvriježene percepcije otoka kao depozitorija prirodne i kulturne baštine (Royle, 2008).

Iako bi turizam trebao biti samo dodatni izvor prihoda koji potpomaže razvoju primarne gospodarske djelatnosti, na većini hrvatskih otoka on je postao dominantna djelatnost. Prema istraživanju u Glavnom planu razvoja turizma Zadarske županije 2013. godine glavni motivi dolaska turista u županiju su sunce, more i plaže, što je reklo čak 71,8 % ispitanika. Potom slijede nova iskustva i doživljaji s 41,1 %, uživanje u jelu i piću 34,1 % te blizina i prometna dostupnost 30,4 %.

Trećinu međunarodnih putovanja generira segment 50+ osoba, a predviđa se da će 2050. godine to biti segment 45+; zdraviji, mobilniji, obrazovaniji i bogatiji tražit će kulturne sadržaje relaksirajuće rekreativne aktivnosti, komfor smještajnih objekata viših kategorija i ugodu. A u novije vrijeme pojačan je interes za kombinirana putovanja, putovanja motivirana suncem i morem, ali koja su dopunjena nekom kružnom turom ili nekom drugom aktivnošću (Ivandić i dr., 2006).

Stoga je zbog budućeg razvoja, nužno odmicanje od isključivo kupališnog turizma i njegovo povezivanje s drugim oblicima turizma te obogaćivanje turističke ponude otoka razni aktivnostima i sadržajima te povećanje razine kvalitete usluga i smještajnih kapaciteta.

8.1. Turizam do 2. svjetskog rata

O turizmu otoka Ugljana u prošlosti nije se puno pisalo te nema puno podataka o njegovu razvoju, posebno u razdoblju do 2. svjetskog rata. Potencijal otoka Ugljana prvi su uočili Rimljani još u 2. stoljeću kada su na otoku gradili svoje villae rustice. Iako je izgradnja villae rustica vjerojatnije potaknuta ekonomskim razlozima Rimljana, to je prvi slučaj periodičnog naseljavanja ne lokalnog stanovništva na otok. Mogućnost odmora na otoku Ugljanu primijetili su zadarski plemići, koji su u 19. stoljeću na otoku gradili svoje ljetnikovce, što na neki način možemo uzeti kao početak razvoja turizma otoka Ugljana.

Početak 20. stoljeća otoci Ugljan i Pašman, ponajviše zbog tvrđave Sveti Mihovil i samostana Čokovac bili su popularna odredišta izletnika iz Zadra.

U razdoblju od 1907. godine do 1. svjetskog rata planinarsko i turističko društvo Liburnija iz Zadra posudilo je veći brod ratne mornarice (koji je od 1907. godine služio samo za prijevoz putnika) kako bi organizirali izlete na zadarske otoke, ponajviše Ugljan i Pašman (Vukonić, 2005).

Početak 20. stoljeća turizam na zadarske otoke dolazi veoma polako, a prvi dolazak turista na otok Ugljan, odnosno u Preko dogodio se 1912. godine. Taj dolazak zabilježen je u Šibenskim novinama te označava službeni početak turizma na otoku Ugljanu. Prvi ugostiteljski objekt na otoku, odnosno gostionica s 10 soba za spavanje otvorena je 1925. godine u Preku. Druga gostionica na otoku, Slavia otvorena je tek 1930. godine. Gostionica se isto nalazila u Preku, a zatvorena je početkom 2. svjetskog rata.

8.2. Turizam od 2. svjetskog rata do Domovinskog rata

Turizam otoka Ugljana 50-ih godina 20. stoljeća još uvijek nije dosegao ozbiljniju razinu te je otok i dalje bio poznatiji kao izletničko odredište. Godine 1953. obitelj Leopolda Kolege iz Kali u suradnji s putničkom agencijom Putnik vlastitim brodom organizirala je kružna putovanja po Jadranu, od Zadra pa sve do Crne Gore. U istom desetljeću u Kalima se osniva turističko društvo Trilj što ukazuje na sve veću važnost turizma na otoku (Krce Miočić i dr., 2017).

60-ih godina 20. stoljeća turizam otoka Ugljana počinje se snažnije razvijati što je dovelo i do prvog bilježenja broja turista na otoku 1965. godine. Te godine 7493 turista posjetilo je otok Ugljan i ostvarilo 84 482 noćenja. Već sljedeće godine broj turista porastao je za oko 11 % (Tab. 13.)

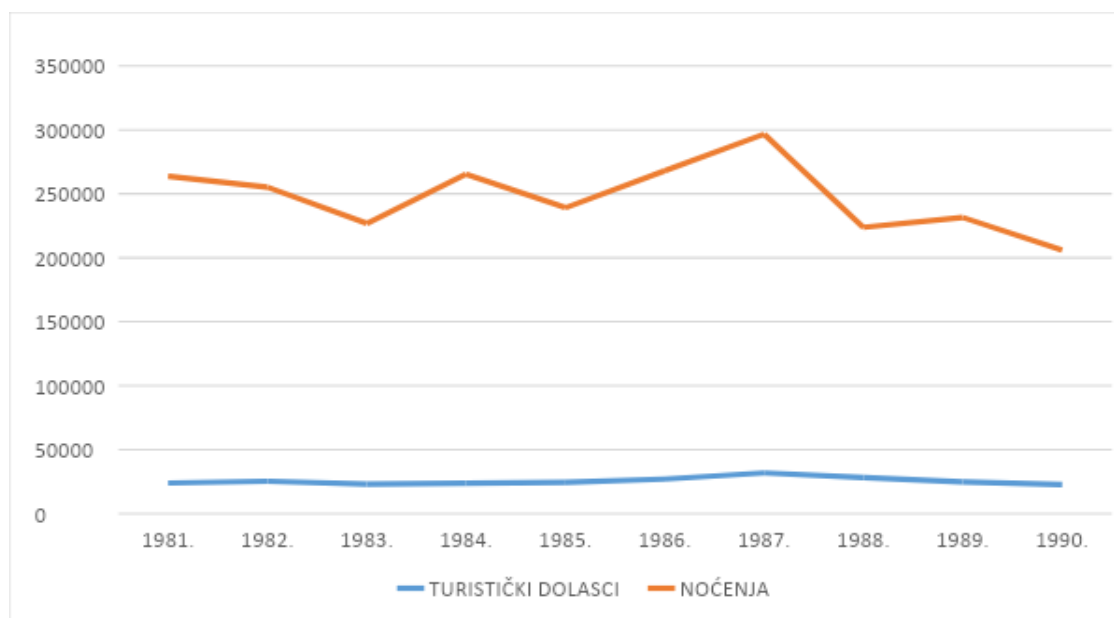
Tab. 13. Broj turistički dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu 1965. i 1966. godine

	Broj turističkih dolazaka	Broj noćenja
1965.	7 493	8389
1966.	84 482	81 464

Izvor: : RZS (1967).

Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća grade se razni turistički objekti. Državne tvrtke grade odmarališta za svoje radnike, a početkom 70-ih javljaju se i prvi hoteli i turističko naselje. Odmarališta za svoje radnike na otoku Ugljanu sagradile su: Hrvatske željeznice u Ugljanu, Elektra BiH u Lukoranu i Hrvatska elektroprivreda u Preku. Odmaralište HŽ-a nalazilo se pored hotela Zadranka u Ugljanu te je imalo 16 soba s 46 ležajeva. Dodatno je još sagrađeno i 11 bungalova s ukupno 44 ležaja. Godine 1995. Elektra iz Bosne je u zamjenu za elektrifikaciju Lukorana dobila 2 dvorca obitelji Shargetti-Drioli, koje je pretvorila u odmaralište za svoje radnike, koje je zatvoreno početkom Domovinskog rata. Odmaralište HEP-a bilo je smješteno u samome centru Preka, a imalo je kapacitet od četrdesetak ležajeva. Osim odmarališta pojedinih tvrtki na otoku Ugljanu su 1970-ih godina otvorena 2 hotela i jednom turističko naselje. Poljoprivredna zadruga Preko na rivi u Preku izgradila je hotel Preko 1971. godine. Hotel je imao smještajni kapacitet od oko 120 ležajeva. Iste godine izgrađen je hotel Zadranka u Ugljanu. Smještajni kapacitet hotela bio je oko 200 ležajeva. Poljoprivredna zadruga Sloga 1970. godine u Kukljici je izgradila prvo turističko naselje na otoku, Zelenu Puntu. Tada se u Zelenu puntu nalazilo 79 bungalova s nešto više od 200 soba. Smještajni kapacitet Zelene punte povećavan je s godinama te je već 1980-ih iznosio preko 1000 postelja. Ostatak smještajnih kapaciteta otoka većinom su činile privatne sobe i apartmani. Godina 1987. bila je rekordna

godina po broju turista i noćenja u ovome periodu razvoja turizma na otoku Ugljanu. 31 831 turist zabilježen je na otoku Ugljanu te su ostvarili ukupno 296 661 noćenja. U tome desetljeću godišnji broj turista kretao se oko 25000, izuzev rekordne godine, a ostvarivali su u prosjeku oko 250 000 noćenja. Prosječan boravak turista na otoku trajao je između 9 i 10 dana (Sl. 41.)

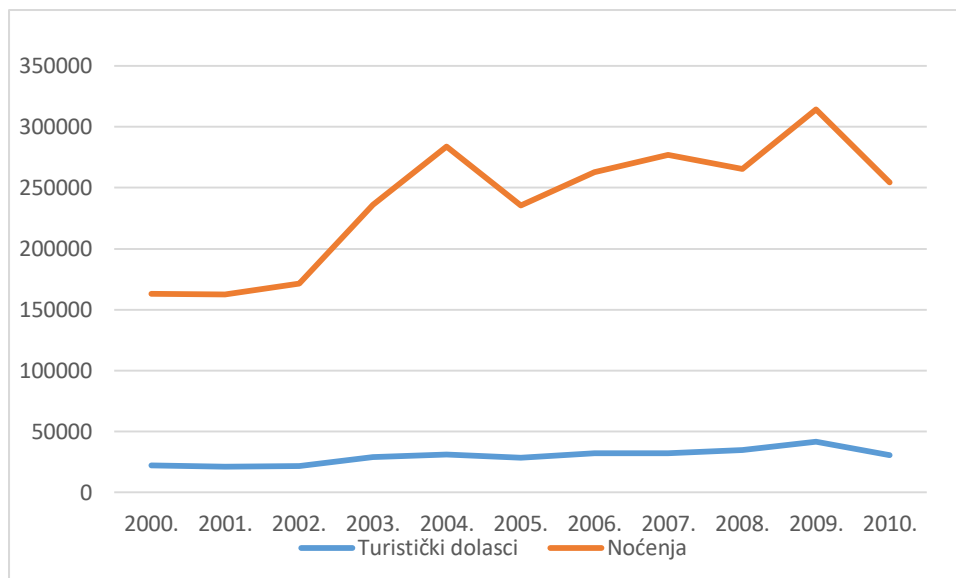

Sl. 41. Prikaz kretanja broja turističkih dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu u razdoblju od 1981. do 1991. godine

Izvor: Podaci ureda za statistiku Zadarske županije

8.3. Recentna obilježja turizma

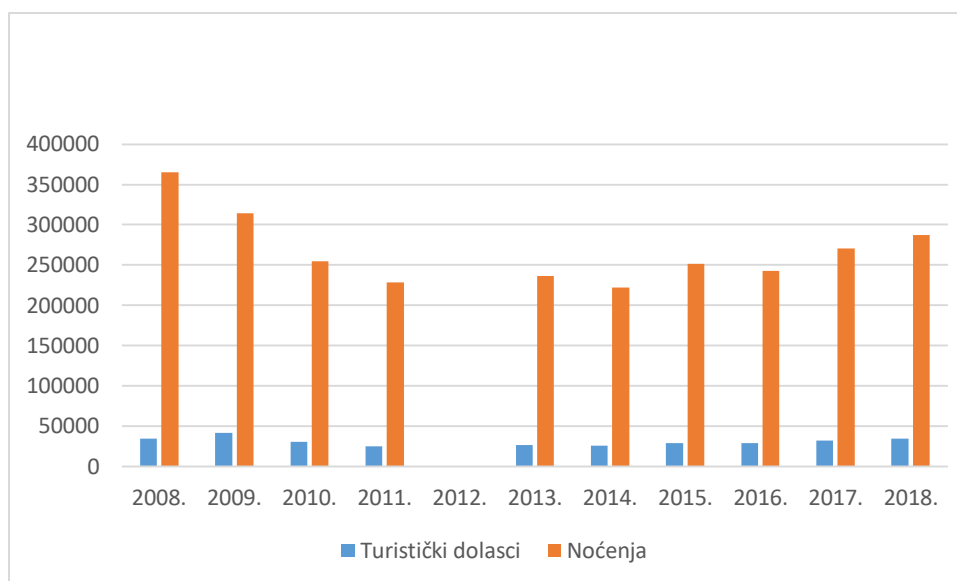
Turizam je fenomen veoma osjetljiv na neprirodne faktore poput: rata, krize, prirodnih katastrofa i slično. Tako je početkom Domovinskog rata u Hrvatskoj turizam cijele Hrvatske, pa tako i otoka Ugljana znatno pao i u periodu rata stagnirao. Početkom 21. stoljeća broj turističkih dolazaka na otok Ugljan stagnira na broju malo većem od 20 000, sve do 2003. godine kada se naglo povećava na 28 763. Nakon spomenutog naglo povećanja broja turista u samo jednoj godini, broj turističkih dolazaka opet ulazi u fazu stagnacije. Broj turističkih dolazaka od 2003. do 2007. godine kretao između 28 000 i 32 000 (Sl. 42.).

Sl. 42. Prikaz kretanja broja turističkih dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu u razdoblju od 2000. do 2010. godine

Izvor: DZS, Promet turista u naseljima primorskih gradova i općina 2000.-2010.

U posljednjih deset godina turizam otoka Ugljana zabilježio je svoj vrhunac, značajan pad te ušao u fazu postepenog oporavka, odnosno povećanja broja turista i turističkih noćenja. 2009. godina bila je rekordna turistička godina otoka Ugljana prema glavnim turističkim pokazateljima, broju turističkih dolazaka i turističkih noćenja. Nakon rekordne turističke godine recesija koja je započela u Sjedinjenim Američkim Državama, zahvatila je Europu, pa tako i Hrvatsku. Kriza u turistički emitivnim državama Europe jako je utjecala i na hrvatski turizam, koji je doživio drastičan pad. Zbog recesije na otoku Ugljanu su propale razne investicije u turizam poput: ponovne izgradnje starog hotela Preko i izgradnje turističkog naselja u uvali Mala Lamjana. Godine 2010. zabilježeno je čak 10 907 turista manje nego prethodne, rekordne godine, što je smanjenje od čak 26.4 %. Broj turističkih noćenja drastično je pao. 2010. godine zabilježeno je 254 359 turističkih noćenja, što je čak 60 069 manje nego 2009. godine. Recesija u Europi i Hrvatskoj nije ostavila traga na turizmu samo jedne godine već se pad broja turista i turističkih noćenja na otoku Ugljanu nastavio sve do 2014. godine. Tada je zabilježeno čak 38 % manje turističkih dolazaka na otoku nego prije recesije. Od 2015. godine krenuo je polagani oporavak turizma otoka Ugljana. Od 2015. godine broj turističkih dolazaka i noćenja konstantno je u porastu. Iako se turizam otoka Ugljana polako oporavlja od posljedica recesije, još uvijek se nije u potpunosti oporavio i dostigao razinu na kojoj je bio prije recesije, 2009. godine. Prema zadnjim službenim podacima iz 2018. godine na otoku Ugljanu zabilježeno je 34 292 turista, koji su ukupno ostvarili 287 373 noćenja (Sl. 43.)

Sl. 43. Prikaz kretanja broja turističkih dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu u razdoblju od 2008. do 2018. godine

Izvor: DZS, Turizam u 2008.-2010.; Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2011. – 2018.

Recesija 2009. godine najveće posljedice imala je na turizam općine Kukljica. U Kukljici se u samo godinu dana broj turista smanjio za 34,4 %. 10 783 zabilježenih turista u Kukljici 2010. godine ostvarilo je 45 271 (32 %) noćenje manje nego prethodne godine. Pad broja turista i turističkih noćenja u Kukljici trajao je do 2013. godine kada je u Kukljici zabilježen 6515 turističkih dolazaka. Za godinu 2012. broj turističkih dolazaka i noćenja općina Kali i Kukljice radi povjerljivosti podataka nije objavljen u statističkim ljetopisima Državnog zavoda za statistiku te je podatak nije prikazan na slici 43. Turizam Kukljice oporavljao se do 2016. godine, no u posljednje dvije godine zabilježen je njegov blagi pad. Turizam drugog najvećeg naselja na otoku pogodila je recesija, čije su posljedice bile vidljive sve do 2012. godine. U te 3 godine broj turističkih dolazaka smanjio se za 59 %, što se odrazilo i na smanjenje turističkih noćenja od 43 %. Od 2012. godine broj turista naselja Preko postepeno se povećava i 2018. godine zabilježeno je samo 550 turista manje nego 2009. godine. Za razliku od 2 navedena primjera u naselju Ugljan 2009. godine zabilježen je najmanji turistički promet u posljednjih 10 godina. 2009. godine u Ugljanu je zabilježeno 7346 turističkih dolazaka i 67 428 noćenja. Od 2009. do 2013. godine turistički pokazatelji naselja Ugljan su u porastu, a od 2013. do 2018. godine broj turističkih dolazaka kreće se između 10 000 i 11 000, odnosno između 90 000 i 95 000 turističkih noćenja. Na turizam Lukorana recesija nije ostavila nikakvog traga, broj turističkih dolazaka i noćenja posljednjih 10 godina praktički stagnira i ne odstupa previše od nekakve normale. U Kalima i Poljani broj turističkih dolazaka i noćenja konstantno je u porastu. U tome razdoblju broj turista u Kalima povećao se za 154 %, dok je u Poljani taj porast iznosio

59 %. Godine 2007. u Sutomišćici se otvorila marina s preko 200 vezova, koja je snažno utjecala na njezin turizam. Godine 2009. u Sutomišćici je zabilježeno 6 325 turista, no vjerojatnom promjenom metodologije Državnog zavoda za statistiku 2010. godine je zabilježeno njih samo 228. Od te godine do danas broj turista u Sutomišćici u blagome je porastu te sada prelazi brojku od 600 turista godišnje (Tab. 14.).

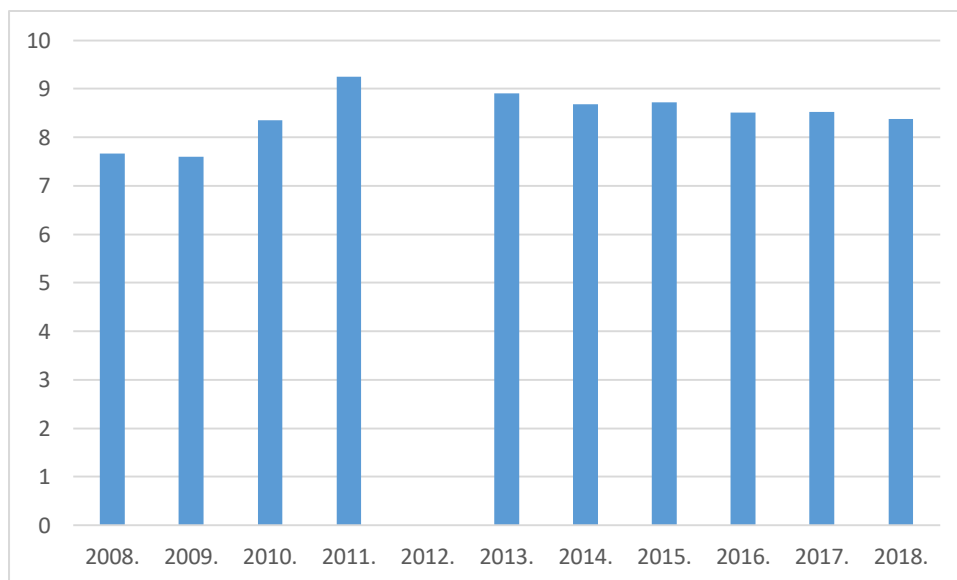
Tab. 14. Kretanje broja turističkih dolazaka i noćenja po naseljima otoka Ugljana u razdoblju od 2008. do 2018. godine

		Kali	Kukljica	Lukoran	Poljana	Preko	Sutomišćica	Ugljan	Otok Ugljan
2008.	T	2115	11 401	1235	984	5050	4915	8950	34 650
	N	20 034	91 525	11 655	10 955	37 650	11 557	81 947	265 323
2009.	T	1840	16 433	1287	833	7323	6325	7346	41 387
	N	17 443	141 175	11 579	7833	44 380	24 590	67 428	314 428
2010.	T	1899	10 783	1277	906	7052	228	8236	30 480
	N	17 557	95 904	11 365	8883	42 747	2356	74 927	254 359
2011.	T	2283	8093	1139	1095	3381	246	8580	24 742
	N	20 716	77,765	10,782	9606	31002	2115	76748	228,749
2012.	T	z ¹	z	z	1020	2998	371	10 192	z
	N	z	z	z	9621	25 292	2845	90 438	z
2013.	T	2978	6515	1588	1182	3603	351	10 267	26 481
	N	26 732	56 142	15 605	10 565	32 021	3064	92 198	236 064
2014.	T	2824	6743	1192	1109	3668	422	9626	25 584
	N	24 469	57 200	11 203	10 099	30 996	3865	84 358	222 190
2015.	T	3429	6996	1315	1297	4781	483	10 498	28 799
	N	28 984	59 243	12 091	12 257	40 676	4624	93 201	251 076
2016.	T	3370	8335	1190	1275	4587	423	9366	28 546
	N	31 204	66 422	10 630	10 962	37 346	3976	82 324	242 864
2017.	T	4151	7432	1478	1526	5516	618	10 961	31 682
	N	34 880	62 075	13 898	13 701	45 377	5576	94 868	270 193
2018.	T	4689	7417	z	z	6773	z	11 127	34 292
	N	38 348	62 865	z	z	52 328	z	95 865	287 375

Izvor: DZS, Turizam u 2008.-2010.; Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2011. – 2018.

¹ z = podatak nije objavljen radi povjerljivosti podataka

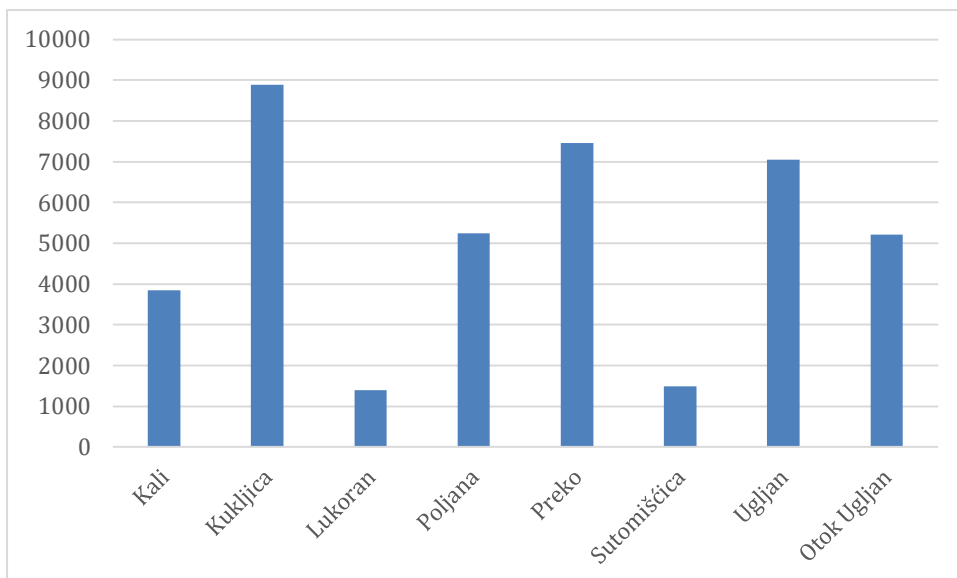
U posljednjih 10 godina turisti se na otoku Ugljanu zadržavaju u prosjeku 8,4 dana. Podatak o prosječnoj broju noćenja turista na otoku Ugljanu 2012. godine nije izračunat radi nedostupnosti podataka o broju turističkih dolazaka i noćenja u oćinama Kali i Kukljici. Najveći prosječni broj dana boravka turista od 8,9 dana zabilježen je 2013. godine, dok je 2018. iznosio 8,4 dana, a rekordne 2009. godine samo 7,6 dana. (Sl. 44.)

Sl. 44. Prosječan broj dana boravka turista na otoku Ugljanu

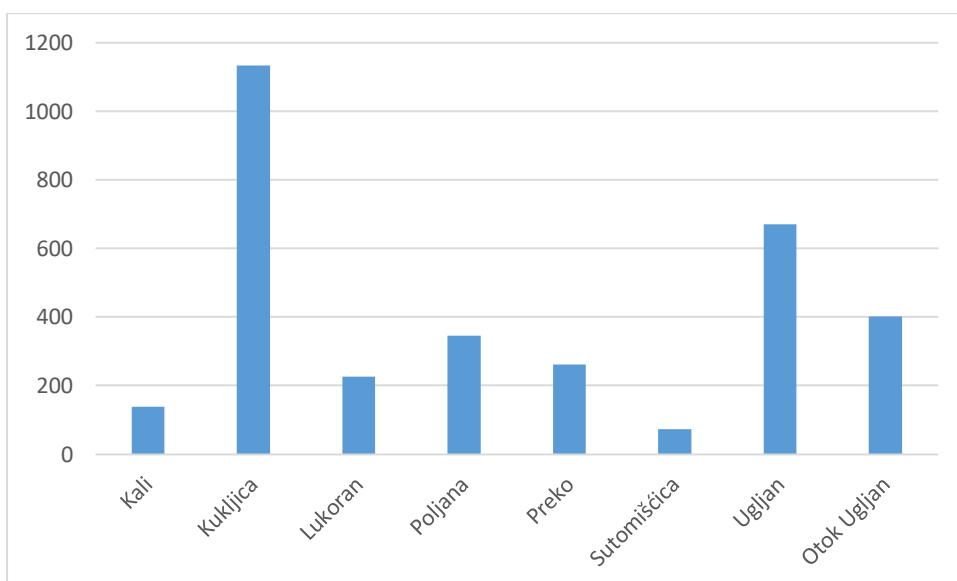
Izvor: Turizam u 2008.-2010.; Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2011.-2018.

Turistička gustoća i turistička intenzivnost pokazatelji su pritiska turizma na receptivno područje i na njegovu lokalnu zajednicu. Najveća turistička gustoća 2017. godine zabilježena je u Kukljici, Preku i Ugljanu, dok je najniža u Sutomišćici i Lukoranu, koji je površinom drugo najveće naselje otoka (Sl. 45.). Najnoviji službeni podaci broja stanovnika pojedinih naselja potječu iz posljednjeg popisa stanovništva 2011. godine te je za tu godinu izračunata i turistička intenzivnost. Najveća turistička intenzivnost zabilježena je u Ugljanu gdje na 100 stanovnika naselja dolazi 600 turista. Potom slijedi Kukljica s 113 turista na 100 stanovnika naselja, a najmanju turističku intenzivnost ima Sutomišćica u kojoj na 100 stanovnika dolazi tek 73 turista (Sl. 46.).

Sl. 45. Turistička gustoća po naseljima otoka Ugljana 2017. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017.; podaci katastra Zadarske županije

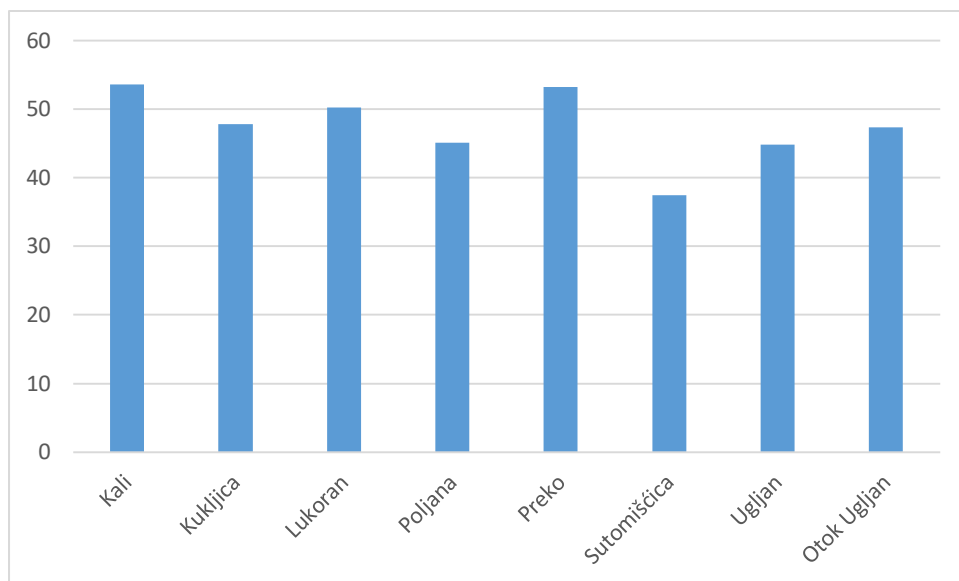

Sl. 46. Turistička intenzivnost po naseljima otoka Ugljana 2011. godine

Izvor: DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Turizam u 2011.

Iskorištenost smještajnih kapaciteta najbolje se iskazuje brojem dana popunjenosti. Uzimajući u obzir ukupan broj noćenja i broj postelja pojedinih naselja otoka, najveću iskorištenost smještajnih kapaciteta 2017. godine ostvarila su naselja: Kali i Preko s više od 53 dana popunjenosti. Iako Ugljan i Kukljica bilježe najviše turističkih dolazaka, njihovi smještajni

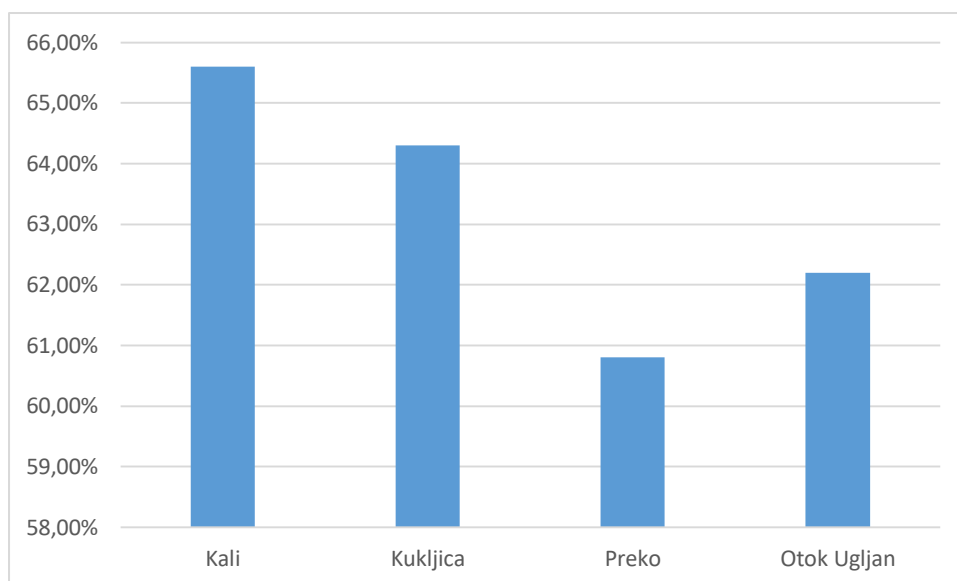
kapaciteti popunjeni su tek 44,8 dan godišnje, odnosno 47,8 dana. Najmanja iskorištenost smještajnih kapaciteta od samo 37,4 dana zabilježena je u Sutomišćici, a ukupna iskorištenost smještajnih kapaciteta cijeloga otoka iznosi 47,3 dana (Sl. 47.).

Sl. 47. Iskorištenost smještajnih kapaciteta po naseljima otoka Ugljana u 2017. godini prikazano brojem dana popunjenosti

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017.

S obzirom na izrazitu sezonalnost turizma otoka provedena je i analiza iskorištenosti smještajnih kapaciteta za vrijeme turističke sezone, odnosno za 2 najprometnija mjeseca. Zbog nedostatka podataka o dolasku turista po mjesecima 2018. godine na razini naselja, analiza je provedena na razini jedinica lokalne samouprave. U analizi su obrađeni samo turistički dolasci zabilježeni u srpnju i kolovozu. Najveća iskorištenost smještajnog kapaciteta u mjesecima turističke sezone zabilježena je u općini Kali i iznos 65,6 % odnosno 40,7 dana od 62 dana turističke sezone. U općini Kukljica za vrijeme sezone smještajni kapacitet popunjen je 39,9 dana, a u općini Preko 37,7 dana (Sl. 48.).

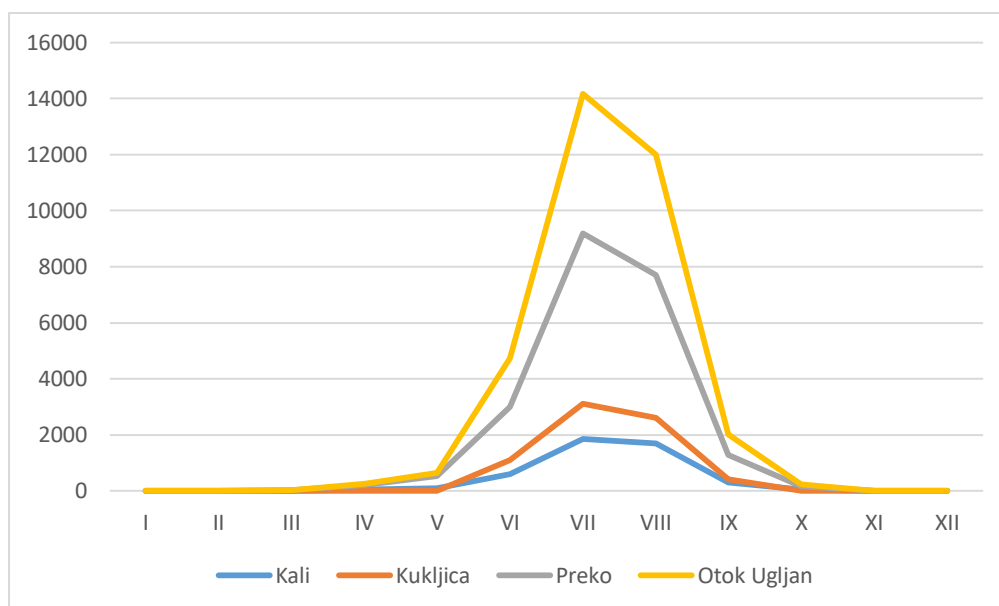

Sl. 48. Iskorištenost smještajnih kapaciteta po jedinicama lokalne samouprave za vrijeme trajanja turističke sezone u postotcima

Izvor: Turizam u srpnju; kolovozu 2018.; Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.

Raspored turističkih dolazaka i noćenja po mjesecima u godini otoka Ugljana izrazito je sezonalnog karaktera. Sezonalnost podrazumijeva cikličke varijacije u kretanju neke pojave, odnosno ponavljanje istog ili sličnog uzorka svake kalendarske godine približno u isto vrijeme (Kožić, 2013.)

Preko 75 % turističkih dolazaka na otok odvija se u samo 2 mjeseca u godini. Sezonalnost je izražena u sve 3 općine otoka. Ukupan broj turističkih dolazaka u srpnju i kolovozu u svakoj općini čini oko 75 % ukupnih godišnjih turističkih dolazaka. Najviše turista dolazi u srpnju i kolovozu, potom znatno manje u lipnju i još manje u rujnu. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u siječnju i veljači 2018. godine na otoku Ugljanu nije zabilježen niti jedan turist, dok je u ostalim mjesecima njihov broj izuzetno mali (Sl. 49.).

Sl. 49. Kretanje broja turista po mjesecima 2018. godine po jedinicama lokalne samouprave i na razini cijelog otoka

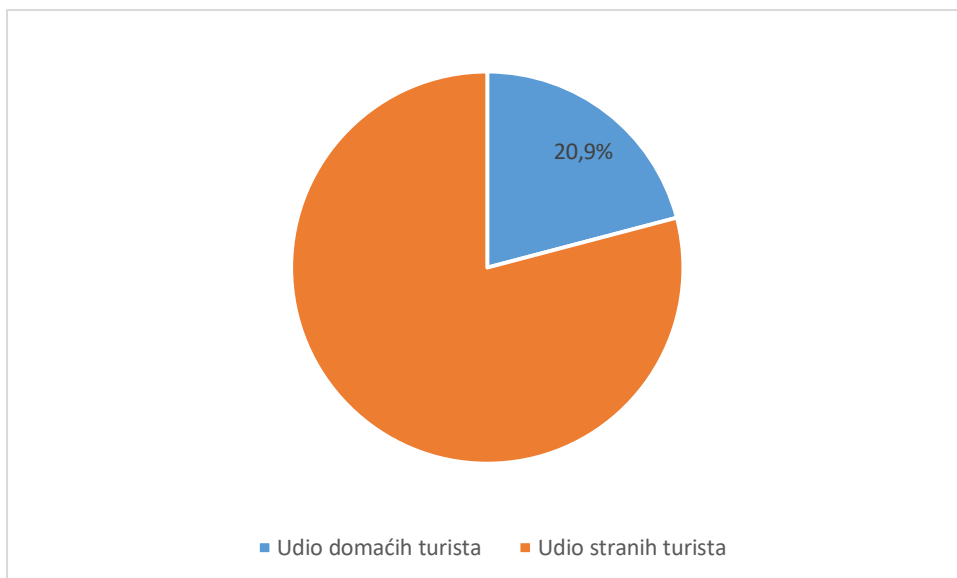
Izvor: Turizam u siječnju – prosincu 2018.

Jedan od uzroka sezonalnosti su klimatski uvjeti: varijacije temperature zraka i mora, količine padalina, količine dnevnog svjetla i slično (Kožić, 2013.).

S obzirom da je dominantni oblik turizma na otoku Ugljanu kupališni turizam, koji je vrlo osjetljiv na spomenute uvjete, sezonalnost turizma otoka Ugljana apsolutno je očekivana pojava.

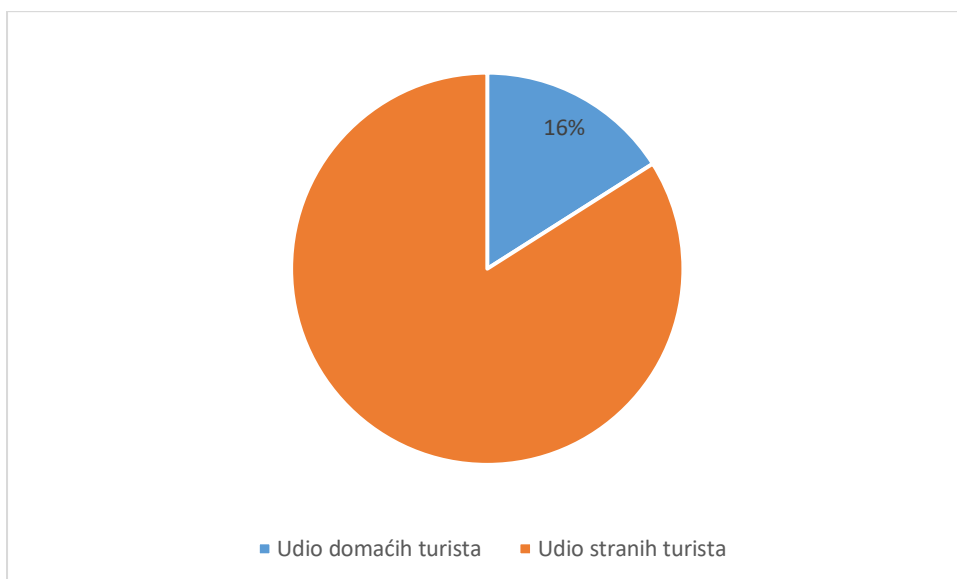
8.4. Struktura turista

Najveći udio turista na otoku Ugljanu čine strani turisti. Broj domaćih turista u posljednjih 8 godina kreće se između 3500 i 5500 godišnje, što iznosi oko 15 % ukupnog godišnjeg broja turista otoka Ugljana. Najveći broj domaći turista zabilježen je 2010. godine kada je na Ugljanu ljetovalo 5612 Hrvata. Tada je udio domaćih turista i njihovih noćenja u ukupnome broju turista i noćenja iznosio preko 20 %. Njihov broj i udio u ukupnome broju turista otoka smanjivao se sve do 2014. godine, od kada bilježi lagani porast, izuzev 2016. godine. 2018. godine zabilježeno je ukupno 5493 domaća turista na otoku Ugljanu, što čini 16 % ukupnih turističkih dolazaka. Broj stranih turista postepeno je rastao od 2010. godine do danas te je on 2018. godine iznosio 28 799 (Sl. 50.; 51.).

Sl. 50. Prikaz udjela domaćih i stranih turista 2010. godine na otoku Ugljanu

Izvor: Turizam u 2010.

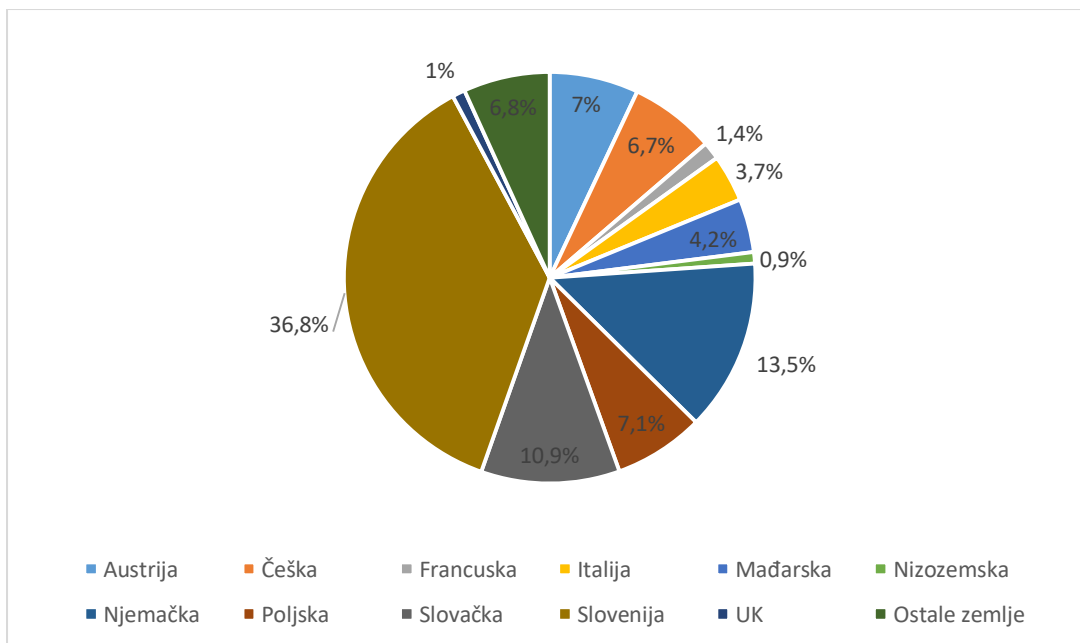

Sl. 51. Prikaz udjela domaćih i stranih turista 2018. godine na otoku Ugljanu

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.

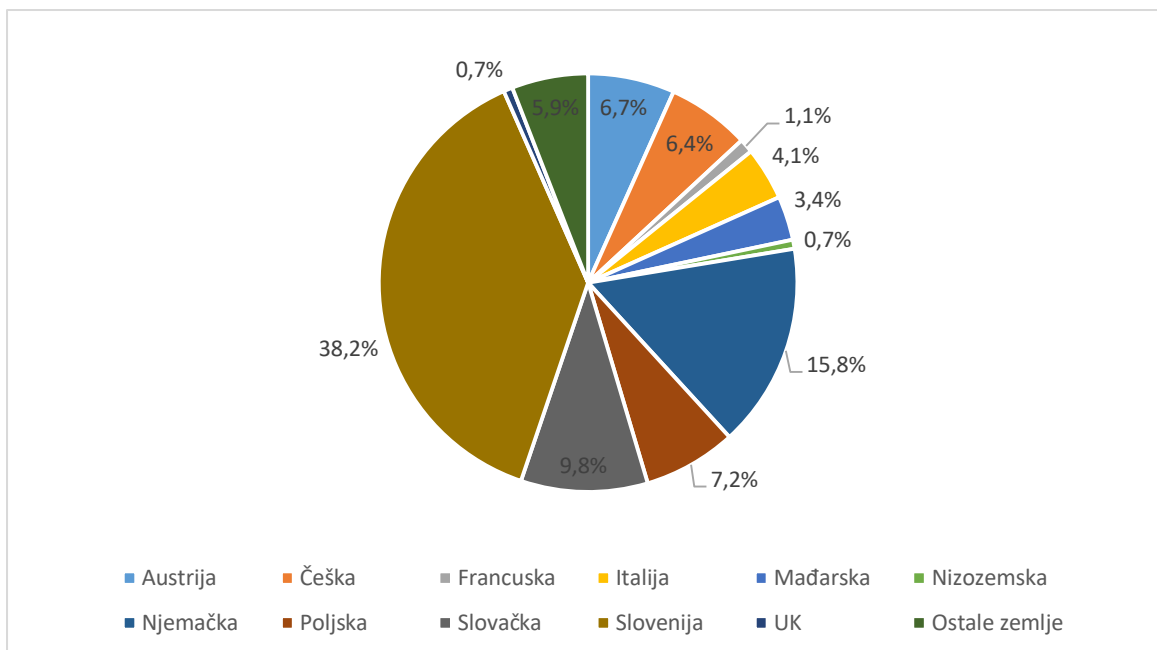
Godine 2010. domaći turisti su u prosjeku na otoku boravili preko 10 dana, a posljednjih nekoliko godina taj broj se smanjio te varira između 7,5 i 8,5 dana. Prosječan broj dana boravka stranih turista na otoku u posljednjih 8 godina nije se previše mijenjao te se kreće između 8 i 9 dana. Stoga je i zbog povećanja broja stranih turista udio noćenja stranih turista u ovome

periodu narastao s manje od 80 % na preko 86 %. broj stranih turista u pravilu je u porastu od 2010. godine. Njihov broj povećao se za 35 % 2018. godine u odnosu na 2010. godinu. Najvažnija emitivna područja otoka Ugljana su: Slovenija i Njemačka. Konstantno najveći broj stranih turista čine Slovenci s preko 30 % u ukupnome broju stranih turista. Godine 2018. otok Ugljan posjetilo je 10 602 Slovenca, koji su ostvarili ukupno 93 696 noćenja, daleko najviše od svih ostalih stranih turista. Sljedeći prema broju turističkih dolazaka su Nijemci s 13,5 % i 15 % noćenja stranih turista te Slovaci s malo više od 10% turističkih dolazak u odnosu na ukupan broj stranih turista. Prema statistici Državnog zavoda za Statistiku konstantno najmanje turističkih dolazaka na otoku Ugljanu bilježe gosti iz Velike Britanije i Nizozemske. Oni čine manje od 1 % stranih turista, a u prosjeku ostaju manje od 7 dana. U razdoblju od 2010. do 2018. godine najveći porast turistički dolazaka bilježe turisti iz: Slovačke, Slovenije, Njemačke. U posljednjih 8 godina broj slovačkih turista povećao se daleko najviše, za 107,2 %, broj slovenskih turista za 58,5 % te njemačkih za 55 %. Za razliku od spomenutih turista, broj turista iz Italije i Češke u istome razdoblju smanjio se za 31,8 %, odnosno za 30,7 % (Sl. 52.; Sl. 53.). Turisti iz Njemačke i Italije u prosjeku najduže se zadržavaju na otoku. Nijemci u prosjeku ostaju 9,9 dana, a Talijani 9,6. Za razliku od njih najkraće na otoku borave Britanci, samo 5,7 dana. Turisti ostalih nacionalnosti na otoku se u prosjeku zadržavaju između 7 i 8 dana (Sl. 54.).

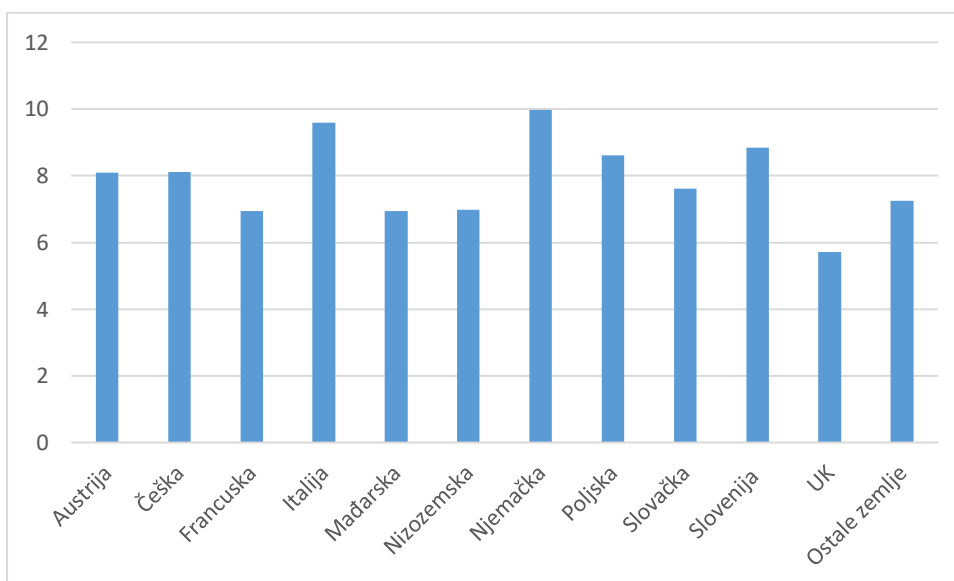
Sl. 52. Prikaz udjela turističkih dolazaka prema zemljama iz kojih turisti dolaze na otok Ugljan 2010. godine

Izvor: Turizam u 2010.

Sl. 53. Prikaz udjela turističkih dolazaka prema zemljama iz kojih turisti dolaze na otok Ugljan 2018. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.

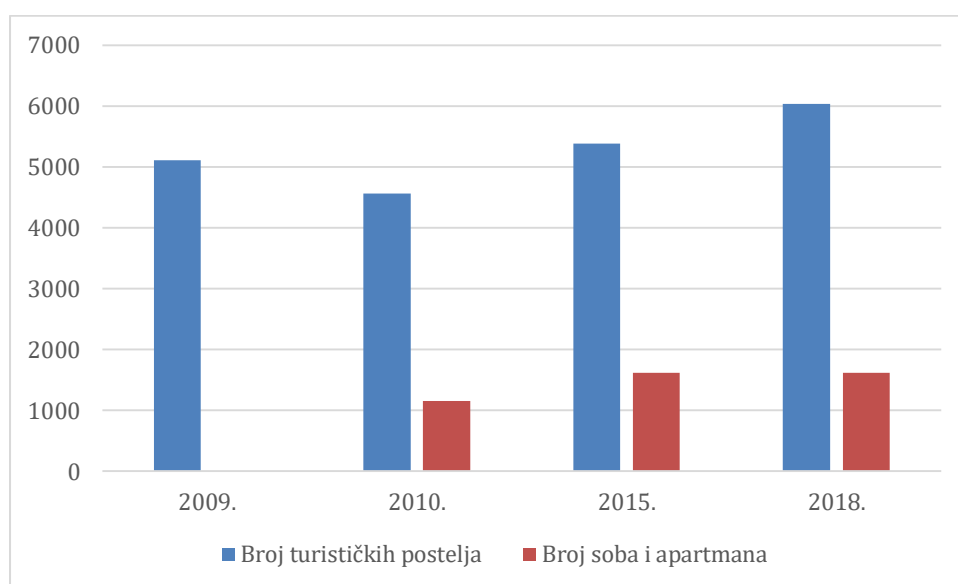

Sl. 54. Prosječan broj dana boravka turista na otoku Ugljanu prema zemljama iz kojih dolaze 2018. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.

8.5. Smještajni kapacitet

Godine 2009. na otoku Ugljanu nudilo se 5109 ležajeva i 593 pomoćnih ležajeva. Iako je 2009. godina bila rekordna godina prema turističkim pokazateljima, smještajni kapacitet bio je manji nego 2018. godine. Smještajni kapacitet otoka Ugljana u posljednjih 8 godina povećao se za preko 30 %. Smještajni kapacitet otoka Ugljana 2010. godine iznosio je 4564 turističkih postelja. Do 2015. godine se povećao za oko 18 %, odnosno na 5384 turističke postelje, a danas se na otoku nalazi ukupno 6038 turističkih postelja. Najveći smještajni kapacitet ima naselje Ugljan s 2200 turističkih postelja, potom Kukljica s 1277 turističkih postelja te Preko s 1025. Najmanji smještajni kapacitet imaju i najmanja naselja na otoku: Sutomišćica, Lukoran i Poljana. Sva naselja otoka Ugljanu bilježe porast broja turističkih postelja u razdoblju od 2010. do 2018. godine. Najveći porast broja turističkih postelja od čak 442 % bilježi Sutomišćica. Uzrok takvog porasta otvaranje je novih privatnih smještaja u naselju. Uz Sutomišćicu najveće povećanje smještajnog kapaciteta od preko 95 % bilježi Poljana. Najmanje povećanje smještajnog kapaciteta od samo 4 % dogodilo se u Kukljici (Sl. 55.).

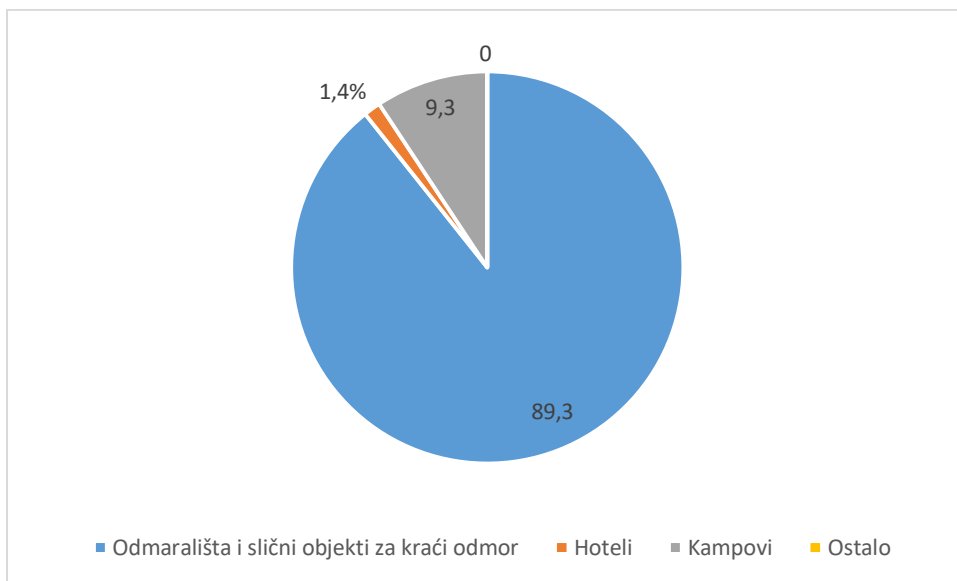

Sl. 55. Smještajni kapaciteti otoka Ugljana 2010., 2015., 2018. godine

Izvor: Turizam u 2009.; 2010.; Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2015.; 2018.

Glavni uzrok povećanja smještajnih kapaciteta na otoku Ugljanu je značajno povećanje broja privatnih smještaja od 57 % u periodu od 2010. do 2018. godine. Najveći dio smještajnog kapaciteta otoka Ugljana čine privatna kućanstva s preko 80 %, potom kampovi i hotel Ugljan te turističko naselje Zelena Punta. Broj postelja privatnih kućanstava a otoku Ugljanu iznosi oko 5000. Kampovi su 2018. godine nudili 563 turističke postelje, a 2019. godine u uvali Suha

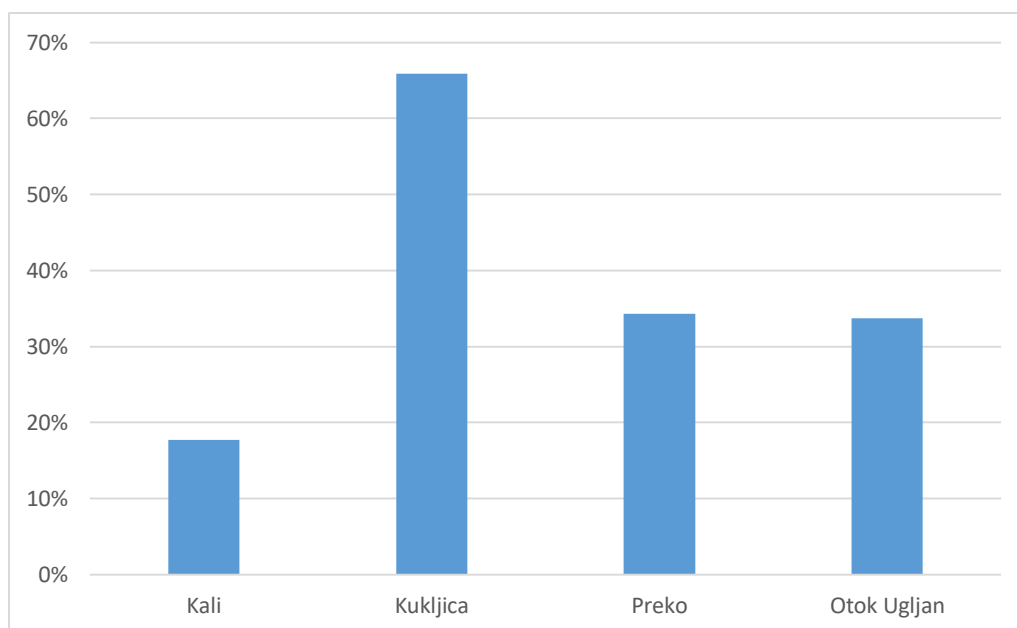
u blizini psihijatrijske bolnice u naselju Ugljan otvoren je agrokamping resort Natura Adriatica, koji može ugostiti do 300 osoba. Danas se uz agrokamping resort Natura Adriatica u naselju Ugljan nalazi još 9 kampova. Promjenom metodologije Državnog zavoda za statistiku broj postelja Turističkog naselja Zelena punta smješten je u kategoriju odmarališta i sličnih objekata za kraći odmor u kojoj se nalazi zajedno s privatnim smještajem. Stoga je jedini hotelski smještaj na otoku hotel Ugljan sa svoje 82 postelje u 31 sobi. Turističko naselje Zelenu Puntu u Kukljici sačinjava 132 apartmana (većinom bungalova) s preko 500 postelja (Sl. 56.)

Sl. 56. Struktura smještajnih kapaciteta otoka Ugljana 2018. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.

Udio turističkih postelja privatnih kućanstava dominantan je u smještajnoj strukturi svih naselja otoka. Udio kućanstava koja iznajmljuju smještajne jedinice u ukupnome broj kućanstava varira po općinama otoka. Udio kućanstava koja iznajmljuju smještajne jedinice u ukupnom broju kućanstava najveći je u općini Kukljica i iznosi 65,9 %. U općini Preko 34,3 % kućanstava iznajmljuje smještajne jedinice, a u općini Kali samo 17,7 % (Sl. 57.).

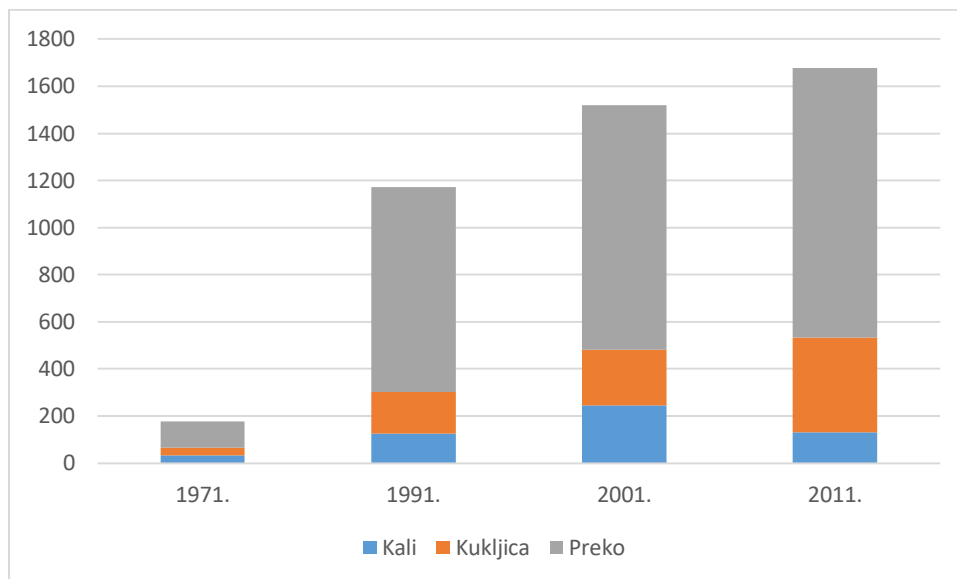
Sl. 57. Udio kućanstava koja iznajmljuju smještajne objekte u odnosu na ukupan broj kućanstava po jedinicama lokalne samouprave i na razini cijeloga otoka Ugljana

Izvor: DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.

8.6. Stanovi za odmor

Svako ljeto na otoku Ugljanu broj ljudi koji boravi na njemu se znatno poveća. Osim brojnih turista koji dolaze na otok, za vrijeme ljetnih mjeseci na otoku borave i vlasnici kuća/stanova za odmor sa svojim obiteljima. Kuća ili stan za odmor jest svaka zgrada ili stan kojim se koristi sezonski ili povremeno, a nije smještajni objekt u kojima usluge smještaja pružaju pravne i fizičke osobe koje obavljaju ugostiteljsku djelatnost. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku na otoku Ugljanu se 2011. godine nalazilo ukupno 1677 stanova/kuća za odmor. Većina njih izgrađena je u razdoblju između 1971. i 1991. godine. 1971. godine na otoku Ugljanu nalazilo se 177 kuća/stanova za odmor, a do 1991. godine izgrađeno je još 955. Naglom porastu izgradnji kuća/stanova za odmor pridonijelo je uspostavljanje trajektne veze Preko-Zadar, koja je znatno olakšala prijevoz građevinskog materijala na otok. Do 2001. godine njihov broj popeo se na 1519. U sve 3 općine broj izgrađenih kuća/stanova za odmor je u porastu od 1971. godine do 2011. Jedina anomalija je smanjenje broja kuća/stanova za odmor u općini Kali prema podacima Državnog zavoda za statistiku (Sl. 58.). Iako je broj kuća/stanova za odmor na otoku Ugljanu već postao relativno velik te nisu sve kuće planski izgrađene i ne uklapaju se u

lokalnu arhitekturu, no situacija nije niti približno alarmantna kao u Ždrelcu na susjednome Pašmanu ili na otoku Viru.

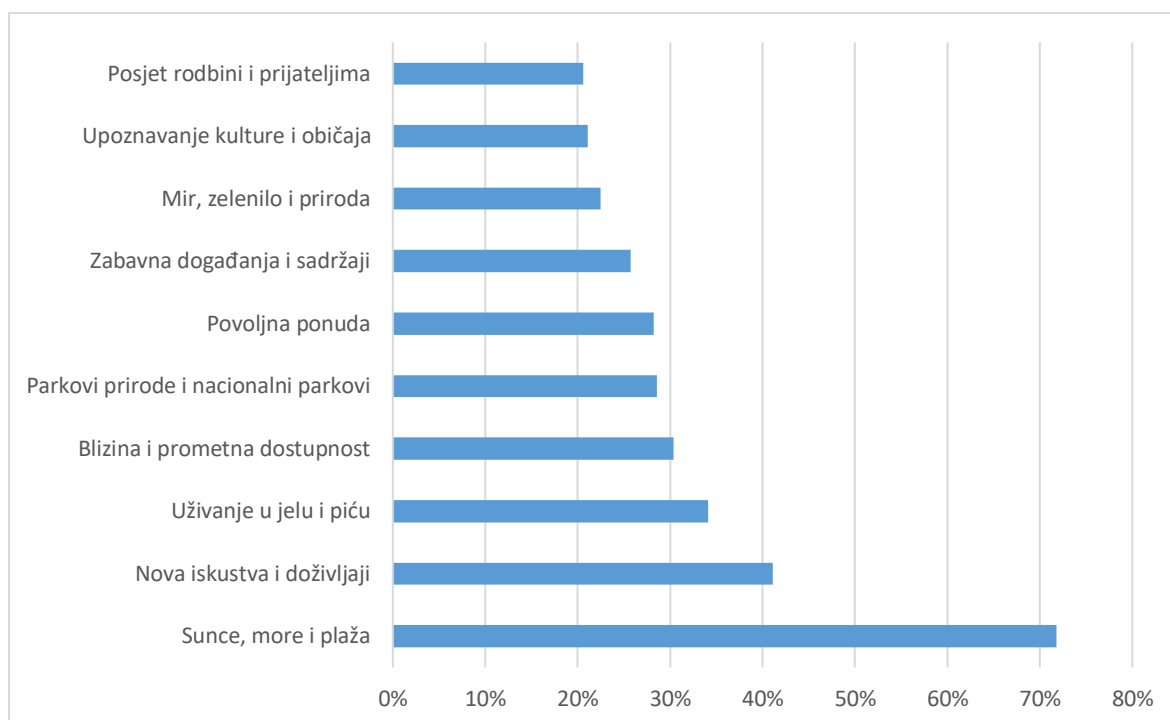

Sl. 58. Kretanje broja stanova/kuća za odmor po JLS u razdoblju od 1971. do 2011. godine

Izvor: DZS, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1971.; 1991.; 2001.; 2011.

8.7. Oblici turizma

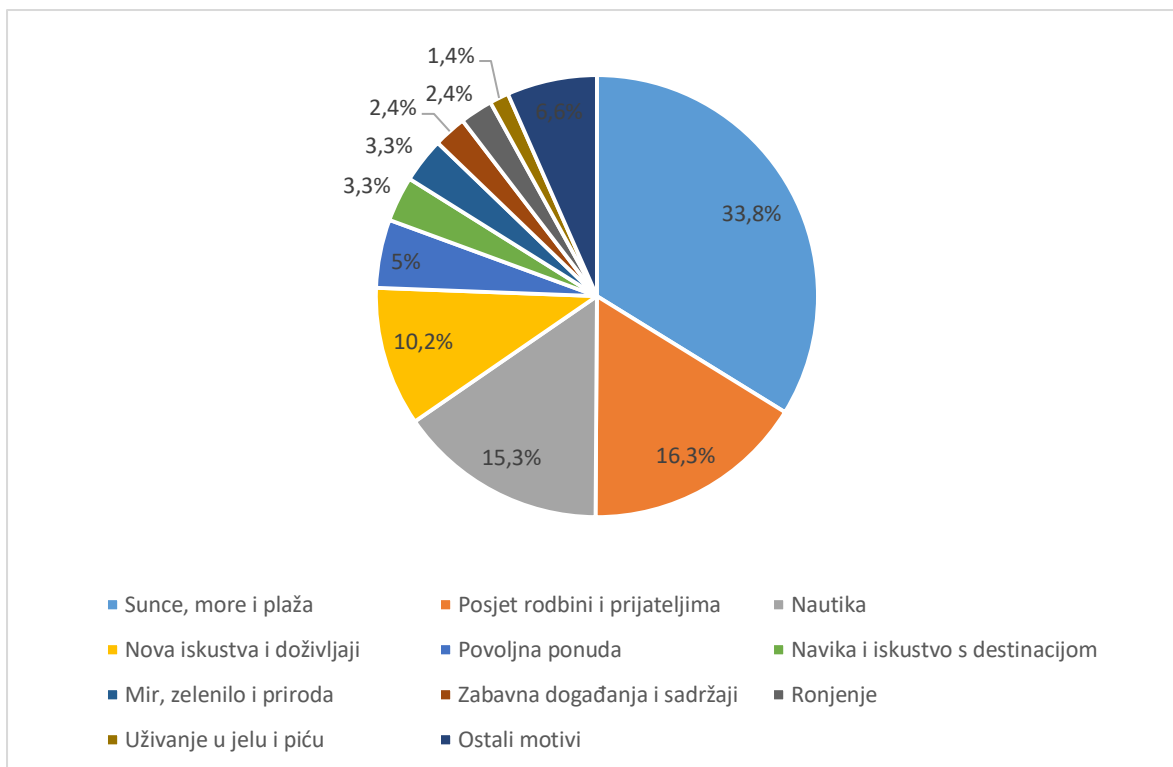
Intenzivniji razvoj turizma otoka Ugljana u drugoj polovici 20. stoljeća, kao i u cijeloj Primorskoj Hrvatskoj bazirao se na suncu i moru, odnosno na ljetnom-kupališnom turizmu. Iz inicijalnog ljetno-kupališnog turizma uočavanjem potreba za diversifikacijom turističke ponude na otoku su se razvili i drugi oblici turizma poput: nautičkog i ronilačkog turizma, lovnog i ribolovnog, ruralnog i aktivnog turizma. Prema istraživanju objavljenom u Glavnom planu razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023. primarni motiv dolazaka turista u Zadarsku županiju i dalje je sunce, more i plaža. Anketno istraživanje provedeno je na stratificiranom slučajnom uzorku od 1697 ispitanika provedeno je u kolovozu i rujnu 2012. godine te u periodu od svibnja do kolovoza 2013. godine. Prema svim motivima dolaska u Zadarsku županiju opet se ističe motiv sunca, mora i plaže, koji je navelo 71,8 % ispitanika. Nakon dominantnog motiva sunca, mora i plaže slijede nova iskustva i doživljaji koje je navelo čak 30 % ispitanika manje. Potom slijede uživanje u jelu i piću i blizina i prometna dostupnost (Sl. 59.).

Sl. 59. Motivi dolaska turista u Zadarsku županiju

Izvor: Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023., 2013.

Primarni motivi dolaska turista na Ugljansko-pašmansku otočnu skupinu djelomično se razlikuju od primarnih motiva na razini cijele županije. Glavni motiv su: sunce, more i plaža, no potom slijede posjet rodbini i prijateljima te nautika. Nova iskustva i doživljaje navelo je 10,2 % ispitanika, povoljnu ponudu 5 %, a naviku i iskustvo s destinacijom 3,3 % ispitanika. Na temelju istraživanja motiva turističkih dolazaka može se uočiti razvoj pojedinih oblika turizma na otoku Ugljanu i Pašmanu te neiskorišteni potencijal drugih oblika turizma (Sl. 60.).

Sl. 60. Primarni motivi dolaska turista na otok Ugljan

Izvor: Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023., 2013.

8.7.1. Kupališni turizam

Kupališni turizam osnovna je ponuda turizma otoka Ugljana. Prema spomenutom istraživanju motiv sunca, mora i plaže i dalje je glavni motiv dolazaka turista. Kupališni turizam razvio se zahvaljujući toplom i čistom moru te drugim pogodnim klimatskim obilježjima, poput temperature zraka, količine padalina i količine dnevnog svjetla. Kupališni turizam izuzetno je osjetljiv na promjene navedenih čimbenika i prirodne katastrofe te cijela turistička sezona destinacija kupališnog turizma ovisi o pojavama koje se ne mogu kontrolirati. Na razvoj kupališnog turizma utjecali su i prirodni nepromjenjivi čimbenici. Otok Ugljan karakterizira razvedena obala s brojnim uređenim i divljim prirodnim plažama. Uz neke od plaža nalazi se i popratni sadržaj poput ugostiteljskih objekata. Plaže s popratnim sadržajem većinom su lako dostupna i pješke te su glavna ili jedna od glavnih kupališta pojedinih mjesta. Primjeri takvih plaža su: plaža turističkog naselja Zelena Punta u Kukljici, plaže Mul i Batalaža u Kalima, Preko i Jaz, koja ima plavu zastavu u Preku te Mostir u Ugljanu. Udaljenije i osamljenije plaže na otoku su: uvala Svitla i Željina na nenaseljenom dijelu otoka te uvala Kostanj u Kukljici, Otrić u Kalima i uvala Južna Luka u blizini ugljanskog zaseoka Muline.

Sl. 61. Uvala Jaz

Sl. 62. Uvala Suha

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

8.7.2. Nautički turizam

Razvedena obala, brojni otoci i otočići u okruženju, blizina NP Kornati i PP Telašćica, čisto i toplo more te mediteranska klima faktori su razvoja nautičkog turizma otoka Ugljana. Nautički turizam u Hrvatskoj se počeo snažnije razvijati sedamdesetih godina 20. stoljeća. Razvoj nautičkog turizma u Hrvatskoj zaustavio je Domovinski rat, a njegov oporavak započeo je početkom 21. stoljeća. U samo par godina 21. stoljeća nautički turizam Hrvatske premašio je do tada rekordne brojke zabilježene prije rata. Prihod od nautičkog turizma 2003. godine premašio je 700 milijuna eura te je u Marketinškom planu turizma Hrvatske ubrojen u najkonkurentnije turističke proizvode Hrvatske. Glavnina nautičara u Hrvatsku dolazi iz razvijenih zemalja Europe: Njemačke, Austrije i Italije, a u posljednje vrijeme bilježi se porast čeških, slovačkih i mađarskih nautičara. Nautičari u prosjeku boravku u Hrvatskoj 16 dana, od kojih u prosjeku 4 provedu na sidru izvan marine, 3 u manjim lučicama, a ostatak u marini. Većina nautičara pretežno plovi od luke do luke (43 %), 25 % ide na jednodnevne izlete iz stacionarne luke, 22 % podjednak broj dana provede na sidrištu i u marini, a manjina pretežno noći na sidrištu izvan marine (10 %). U 16 dana boravka u Hrvatskoj nautičari prosječno potroše 1281 eura po osobi. Čak 90 % troškova otpada na troškove plovila i boravka, a 10 % na troškove prijevoza. Za razvoj nautičkog turizma nije dovoljna samo izgradnja marine već je u njegov razvoj uključen čitav niz usluga: siguran vez i čuvanje broda, mogućnosti za njegovo održavanje, proizvodnju i prodaju plovila i opreme, do restoranske i hotelske ponude, ponude trgovina namijenjenih nautičarima (namirnice, odjeća i obuća, pribor za nautičare i brodove) parkirališta za automobile, mogućnosti najma plovila, ronjenja, ribolova, davanje odgovarajuće

podrške za plovidbu, vodiči, služba meteorološke podrške, služba spašavanja na moru, promocija nautičarske ponude, tečajevi i škole za nautičare, mogućnost zabave na kopnu, razgledavanje kulturnih spomenika i drugih atrakcija na kopnu (Mikačić i dr., 2006).

Nautičari su uglavnom gosti višeg ranga kupovne moći, stoga kvalitetu nautičko-turističkih proizvoda i usluga treba tome uskladiti. Takvi gosti uglavnom ne pitaju za cijenu već zahtijevaju odgovarajuću strukturu i kvalitetu usluge, koja mora biti bolja od konkurentske (Šamanović, 2002).

Jedine nautičarske luke na otoku Ugljanu: Preko i Olive Island marina u Sutomišćici izgrađene su 2007. godine. Olive Island marina ima 225 morskih vezova s priključcima za vodu i električnu energiju, dizalicu za brodove i 25 mjesta na suhom. U sklopu marine nalaze se: restoran, kafić, parking i servis brodova. Nautičarska luka u Preku nešto je manja i ima 80 morskih vezova opskrbljenih priključcima za vodu i električnu energiju. Marina Preko nudi besplatni bežični internet i usluge ekološkog zbrinjavanja otpadnih voda s brodova. Marina Olive island može zaprimiti brodove do 50 metara dužine dok Marina Preko može zaprimiti brodove do 60 metara dužine. Uz spomenute marine, luke s priključcima za vodu i električnu energiju na otoku Ugljanu su Kukljica i Muline. Luka Kukljica u stvari je komunalna uvala opremljena plinskim priključcima i priključcima za vodu te je često mjesto odmora nautičara prije posjeta Nacionalnome parku Kornati. Prirodnogeografska obilježja otoka i okolice omogućila su razvoj nautičkog turizma za koji su potrebna daljnja ulaganja i otvaranje novih i kvalitetnijih nautičko-turističkih usluga kako bi se njegov razvoj nastavio u pravome smjeru.

Sl. 63. Marina Olive Island

Sl. 6. Zgrada marine Olive Island

Sl. 65. Ulaz u marinu Olive Island

Snimio: Fran Pijanović, 2019.

8.7.3. Ribolovni i lovni turizam

Relativno bogati riblji fond te stoljetna tradicija ribolova pojedinih naselja otoka pružaju mogućnost razvoja ribolovnog turizma. Pod ribolovnim turizmom smatra se organizirano sudjelovanje turista u ribolovu: s kopna, iz broda ili podvodno. Već pedesetih godina 20. stoljeća, kada je u plovidbu puštena prva kvaljska bracier (ribarska brodica) pojavio se ribolovni turizam. Preko agencije Putnik strani turisti posjećivali su Kali kako bi mogli iz prve ruke upoznati život kaljskih ribara. Ribolovni turizam u Kalima postojao je do 1966. godine kada je bracier stradala u naletu juga. Trenutačno ribolovni turizam na otoku Ugljanu ne postoji. Razlog tome su: mentalitet kaljskih ribara, koji se odupiru razvoju turizma i dolasku turista u svoje mjesto te slaba uključenost ribarstva u turističku ponudu (Krce Miočić, 2017).

Jedine poveznice ribarstva i turizma na otoku su Kvaljska ribarska noć, odnosno slavlje ribarstva, koje je započelo 1968. godine kao predstavljanje Kali kao ribarskog i turističkog mjesta te *fast food* Sredela *snack* baziran na ribljim proizvodima.

Uz ribolovnog, na otoku je moguć razvoj i lovnog turizma. Sezona lova traje od početka listopada do kraja siječnja, kada je dozvoljen lov na: zečeve, fazane, golubove, kuniće, prepelice i veprove (TZ Ugljan, 2019).

8.7.4. Kulturni turizam

Na otoku Ugljanu nalazi se ukupno 14 kulturnih dobara uvrštenih u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, 1 arheološka zona, 1 utvrda, 5 ljetnikovaca i 7 sakralnih objekata. Uz spomenuta kulturna dobra na otoku se nalaze ostatci par liburnskih tvrđava i brojne crkvice iz srednjega vijeka. Najzanimljiviji lokaliteti su tvrđava Sveti Mihovil s koje se pruža pogled na Zadarski i Srednji kanal te na Zadar i dio zadarskih otoka, samostan Svetog Pavla na otočiću Galevcu, koji je i danas u funkciji. U njegovoj knjižnici nalazi se vrijedna zbirka glagoljaških knjiga, a samostan je posebno zanimljiv zbog svoje neobične lokacije. Zanimljivo je i arheološko nalazište rimske villae rustice u Mulinama, pored koje je izgrađena rekonstrukcija starog rimskog tijeska za masline. Najveći problemi razvoja kulturnog turizma na otoku su: zapuštenost kulturnih dobara i njihovo propadanje (od kojih je dio u privatnom vlasništvu), nepostojanje turističkih vodiča, neznanje lokalnih ljudi o kulturnoj baštini te nedovoljno zanimljive povijesne činjenice koje stoje iza kulturnih lokaliteta, koje bi trebale potaknuti ljude na njihovo istraživanje. Razvoj kulturnog turizma trebao bi se potaknuti povezivanjem s drugim oblicima turizma poput aktivnog i ruralnog turizma. Aktivni turizam mogao bi se povezati s kulturnim u vidu uključivanja kulturnih lokaliteta u biciklističke, planinarske i pješačke rute,

organiziranjem raznih utrka, koje bi prolazile pored ili imale svoje postaje na kulturnim lokalitetima. Očuvani dijelovi rimskog tijeska omogućuju ponovno pokretanje proizvodnje ulja na tradicionalan način, u koje bi se moglo uključiti i branje maslina. Najpoznatijem lokalitetu vidljivom sa zadarske rive pod hitno je potrebna obnova, s obzirom da već par godina stoji upozorenje o penjanju na zidine na vlastitu odgovornost. Unutar utvrde nalazi se repetitor, koji od 2010. godine nije u funkciji, a od nedavno je izgrađen potpuno novi na brdu pored. U ljetnikovcu De Ponte u Malome Lukoranu Petar Preradović prvi puta je ispjevao poznatu hrvatsku budnicu Zora puca. Ljetnikovac je u ruševnome stanju te je na prodaju, u čast Petru Preradoviću u obližnjem parku nalazi se njegova bista i postavljena je klupica s natpisom zora puca bit će dana na obali. Ljetnikovac Lantana koje je bilo mjesto preuzimanja titule generalnog providura Dalmacije je zapušten i u raspadnome stanju. Ljetnikovci mogu pretvoriti u luksuzne vile, kao što je slučaj s dvorcem Califfi, danas dvorom Krešimira Čosića i drugim starim ljetnikovcima na području Ugljana. Razvoj kulturnog turizma mogla bi potaknuti izgradnja kulturnih spomenika ili ustanova u čast tradicionalnih djelatnosti i tradicionalnijih običaja lokalnog stanovništva. Pokušaj izgradnje muzeja ribarstva u Kalima, koji nažalost nije izveden zbog nedostatka investicijskih sredstava jedna je od ideja kreiranja nove kulturne ponude na otoku.

8.7.5. Ruralni turizam

Tradicija poljoprivrede i stočarstva, očuvanost tradicijske gradnje, i sačuvanost tradicijskih vještina vezanih uz poljoprivredu i ribarstvo predstavljaju mogućnost razvijanja ponude turizma na seljačkim domaćinstvima. Razvoj ruralnog turizma trebao bi se potaknuti otvaranjem radionica o poljoprivrednim i ribarskim vještinama, radionica o gradnji suhozida, radionica pravljenja maslinova ulja, edukacija o maslinarstvu i slično (Generalni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023., 2013).

Najveći problem ruralnog turizma otoka Ugljana je napuštanje poljoprivrede započeto 1970-ih godina. Poljoprivreda je nekad bila glavna gospodarska grana na otoku, dok se danas rijetko tko njome bavi, većina poljoprivrednih zemljišta danas zapuštena je i obrasla. U Preku i Kukljici nalaze se muzeji maslinarstva, otok se predstavlja kao otok masline, a većina maslenika je zapuštena i obrasla. Turistu se ne smije prezentirati nešto što danas više ne postoji, čega već odavno nema, stoga je važno potaknuti razvoj poljoprivrede i uzgoj tradicionalnih poljoprivrednih kultura na otoku. Razvoj poljoprivrede mogao bi utjecati na razvoj gastroturizma na otoku. Prema Quanu i Wangu 2004. potrošnja na hranu i piće na putovanjima čini 1/3 potrošnje turista, stoga gastronomska ponuda destinacije mora biti kvalitetna i

originalna. Izuzetno je važno da gastronomska ponuda nudi autohtona jela, po mogućnosti napravljena od namirnica iz lokalnog uzgoja.

Gastronomska ponuda otoka Ugljana morala bi se bazirati na ribljim specijalitetima obogaćenim maslinovim uljem. Nositelji gastronomske ponude otoka Ugljana brojne su konobe: Ugljan, Barbara, Petrina i Dido Šime te interesantan *fast food* restoran baziran na ribljim proizvodima Srdela *snack* (TZ Ugljan, 2019; TZO Preko, 2019).

8.7.6. Aktivni turizam

Aktivni turizam obuhvaća sve oblike adrenalinskog, sportskog i rekreacijskog turizma. Specifične geomorfološke karakteristike otoka Ugljana pružaju mogućnost razvoja aktivnog turizma. Brojne pješačke i biciklističke staze na otoku obilježene su i označene putokazima. Izdana je pješačka i biciklistička karta otoka s ucrtanim putevima i stazama obilježenima prema težini. Putevi i staze pružaju se od najsjevernijeg naselja Mulina do Kukljice, najjužnijeg naselja otoka. Uzdužna staza Ugljan najteža je staza dugačka je 29 kilometara i prolazi duž cijelog otoka s nenaseljene zapadne strane otoka. Najposjećenije su staze do utvrde Sveti Mihovil i do najvišeg vrha otoka Šćaha. U naseljima: Kukljica, Muline, Preko i Ugljan moguće je iznajmiti bicikle i krenuti u avanturu po otoku. Kao još jedna od mogućih aktivnosti nudi se ronjenje. Na otoku se nalaze 2 kluba ronjenja i ronilački centar Ugljan u sklopu kojega se nalazi škola ronjenja. Na nenaseljenom dijelu otoka u uvali željina blizu tvrđave Sveti Mihovil postoji mogućnost slobodnog penjanja. Prije desetak godina na stijeni Željina uređeno je više penjačkih smjerova. U Lukoranu se ljeti održava škola jedrenja za djecu, koja svakog ljeta završava već tradicionalnom završnom regatom. Na otoku Ugljanu održavaju se brojna sportska događanja i natjecanja, a najpoznatije je plivački maraton Preko-Zadar. Plivački maraton održava se već 46 godina svake godine početkom kolovoza. Potrebno je spomenuti u zadarskim krugovima jedan od jačih košarkaških turnira Streetball Kali. Streetball Kali klasični je košarkaški 3 na 3 turnir ispunjen posebnim sportskim i rivalitetskim nabojem. Uz navedene događaje na otoku se održavaju i razna natjecanja u malome nogometu, odbojci na pijesku, tenisu i boćanju. U svakome mjestu otoka nalaze se razna sportska igrališta, ali najbolje opremljeno naselje sportskim sadržajima je Kukljica, odnosno Zelena Punta. U Zelenoj Punti nalaze se: 2 odbojkaška terena, od čega je jedan na pijesku, stolovi za stolni tenis, mini golf, košarkaški i teniski teren. *NavAdriatic travel agency* u Preku nudi raznolike turističke ture te usluge iznajmljivanja bicikla, skutera, kajaka, automobila, *quadova* i čamaca.

8.8. Problemi i mogućnosti razvoj turizma

Turizam otoka Ugljana suočen je s raznim problemima, koji otežavaju njegov razvoj. Glavni problemi razvoja turizma su dominacija masovnog kupališnog turizma i izražena sezonalnost. Problemi razvoja turizma su nedovršen sustav odvodnje, neodržavana ili nedovoljno izgrađena infrastruktura, needuciranost stručnog osoblja, sezonalnost, mentalitet stanovništva, odnosno njegova pasivnost, izuzetno slaba promocija, brojni segmenti turističkih usluga nisu na zadovoljavajućoj razini kvalitete, propadanje kulturnih dobara, nepovezanost turizma s drugim gospodarskim granama, nedovoljna povezanost različitih oblika turizma, loše trajektno pristanište u Preku i nedovoljan broj i kvaliteta usluga potrebnih za nautičare.

Većina turističkih dolazaka na otok Ugljan motivirana je: suncem, morem i plažom. Većina tih turista gotovo cijeli svoj boravak na otoku zadržava se u uskoj obalnoj zoni u kojoj se zbog izrazito velikog broja turista na relativno malome području stvaraju velike gužve, koje sputavaju stvarni doživljaj otoka. Gužve se stvaraju na plažama, pločnicima, prometnicama te u dućanima u drugim uslužnim ustanovama. Masovni kupališni turizam vrlo je osjetljiv na vremenske nepogode te turistička sezona ovisi o elementima koji se ne mogu kontrolirati. Na otoku Ugljanu potrebno je razvijati i druge selektivne oblike turizma. Nautički turizam jedan je od oblika turizma izuzetnog potencijala, no kao i turizam općenito njegov razvoj usporavaju pojedini problemi. Pridodnogeografska obilježja pružaju veliku mogućnost razvoja nautičkog turizma na otoku, dok društvenogeografske karakteristike u nekim pogledima usporavaju taj razvoj. Uz nautički turizam povezan je veliki broj usluga, koje su direktno i indirektno vezane uz njega. Problem je nedostatak pojedinih indirektnih usluga u blizini luka nautičkog turizma te je upitna njihova razina kvalitete. Nautičari su u pravilu ljudi višeg ranga kupovne moć, koji očekuju vrhunsku kvalitetu usluge. Nautičarske luke Preko i Olive Island u svome sklopu imaju dio usluga potrebnih za nautičare, no neke usluge još uvijek nedostaju kako bi se potaknuo još jači razvoj nautičkog turizma otoka. Usluge koje nedostaju su od proizvodnje i prodaje plovila i opreme do restoranske i hotelske ponude, ponude trgovina namijenjenih nautičarima (namirnice, odjeća i obuća, pribor za nautičare i brodove), mogućnost ribolova, tečajevi i škole za nautičare, mogućnost zabave na kopnu i razgledavanje atraktivnih kulturnih spomenika i drugih atrakcija na kopnu. Razvoj nautičkog turizma trebao bi pratiti i razvoj drugih oblika turizma poput kulturnog turizma, aktivnog turizma i gastroturizma. Sva ponuda spomenutih oblika turizma trebala bi biti na razini vrhunske kvalitete kako bi se ostavio poseban dojam na nautičara i natjerao ga na razmišljanje o povratku na otok sljedeće ljeto. Razvoj nautičkog turizma nemoguć je bez dobre promocije. Na otoku bi se trebala održavati razna regatna

natjecanja, sajmovi nautike i slične priredbe te izdavati nautičke vodiče i prospekte. Važno je prezentirati nautički turizam otoka Ugljana na sajmovima, izložbama i drugim manifestacijama. Na Ugljanu postoji mogućnost povezivanja nautičkog turizma i s drugim gospodarskim djelatnostima na otoku. U Kalima u industrijskoj zoni Vela Lamjana nalazi se brodogradilište Nauta Lamjana. Nauta Lamjana omogućavala bi servis i remont nautičarskih plovila te bi u tome slučaju postojala mogućnost proširenja usluga brodogradilišta na izgradnju plovila namijenjenih za nautičare i započeti snažnu suradnju s nautičarskim lukama otoka i dati snažan poticaj razvoju nautičkog turizma i turizma otoka Ugljana općenito. Razvoju pojedinih oblika turizma i turizma otoka općenito doprinijelo bi i snažnije povezivanje turizma s tradicionalnim gospodarskim djelatnostima: ribarstvom i poljoprivredom. Kali su mjesto orijentirano na ribarstvo, koje se javlja u svakome aspektu života lokalnog stanovništva te kao takvo ima izniman potencijal razvoja ribolovnog turizma. Razvoj poljoprivrede otoka i uzgoj tradicionalnih poljoprivrednih kultura otoka: masline i vinove loze veoma bi doprinijelo razvoju ruralnog i enogastronomskog turizma, koji bi se izvanredno povezao s nautičarskim turizmom. Aktivni turizam veoma je prisutan na otoku, no njegova promocija, koja ovisi i o privatnim obrtima nije na razini te je potrebno uložiti veći napor u njegovu promociju pogotovo u lukama nautičarskog turizma na otoku. Ostali oblici turizma nemaju dovoljan potencijal za samostalni razvoj, već bi se njihov razvoj trebao temeljiti na međusobnom povezivanju ili povezivanju s već spomenutim oblicima turizma. Jedan od problema kulturnog turizma je razrušenost većine kulturnih dobara na otoku, kojima je potrebna obnova i uklapanje kulturnog dobra u kreativan turistički proizvod. Drugi veliki problem turizma otoka Ugljana je sezonalnost. Glavnina turističkog prometa otoka odvija se u samo 2 mjeseca. Čak preko 75 % turističkih dolazaka odvija se u srpnju i kolovozu. Veliki broj ljudi u kratkome vremenskom periodu na relativno malom području vrši ogroman pritisak na infrastrukturu i ekološki sustav turističke destinacije, koji može imati razne posljedice.

Posljedice sezonalnosti mogu biti: gospodarske, ekološke i sociokulturološke. Gospodarske posljedice su: neučinkovitost u uporabi izvora, promjenjivost prihoda, promjenjivost razine zaposlenosti i poteškoće u privlačenju investicija. Ekološki problemi su premašivanje ekološkog nosivog kapaciteta odredišta, koje se odnosi na pretjerano zagađivanje okoline i narušavanje ekološke ravnoteže flore i faune snažnim pritiskom velikoga broja ljudi u kratkome vremenu na jednome mjestu. Sociokulturološke posljedice ponajviše se odnose na lokalnu zajednicu receptivnog odredišta. Posljedice za vrijeme turističke sezone su: prenapučene javne površine, usporeni promet gužve u trgovinama, poskupljenje i povećana stopa kriminala, dok

je u periodu izvan turističke sezone najveći problem nedovoljna ponuda usluga za zadovoljavanje osnovnih potreba (Kožić, 2013.).

Prometne gužve čest su slučaj i u trajektnom pristaništu Preko, koje je potpuno renovirano prije samo 9 godina, a problemi nisu uopće riješeni. Potrebna je potpuna promjena i proširenje trajektne luke kako bi se otklonili svi njeni problemi koji se ne događaju samo za vrijeme ljetnih mjeseci.

Jedan od osnovnih problema je mentalitet stanovništva te needuciranost iznajmljivača i turističkih djelatnika. U razvoj turističke ponude potrebno je uključiti i stanovništvo, koje se ne bavi turizmom, već u djelatnostima povezanim s turizmom. Potrebno je organizirati turističke seminare za iznajmljivače i turističke djelatnike kako bi se educirali o mogućnostima razvoja turizma, potencijalima otoka te prirodnoj i kulturnoj baštini otoka. Na seminarima bi se trebalo podučavati 2 danas neizbježna elementa modernog turizma: korištenje kompjuterom te učenje stranih jezika. Veliku ulogu u privlačenju turista u turističke destinacije igra promocija, koja u ovome slučaju nije na razini. Turističke zajednice trebale bi više truda uložiti u promociju turizma otoka na raznim turističkim sajmovima i događanjima, posebno u inozemstvu, otkuda dolazi najviše turista na otok. Na otoku se nalaze čak 4 turističke zajednice: TZO Kali, TZO Kukljica, TZO Preko i TZ Ugljan. Svaka turistička zajednica ima svoju internetsku stranicu i sama se promovira. Internetske stranice turističke zajednice Kali i Ugljana izuzetno su loše i zastarjele, dok je turistička zajednica općine Preko izuzetno nepregledna. Internetska stranica turističke zajednice općine Kukljica jedina je na prihvatljivoj razini. Internetske stranice turističkih zajednica trebale bi biti aktualizirane, modernizirane, prilagođene mobilnim uređajima te pregledne i trebaju intrigirati posjetitelja stranice i potaknuti ga na daljnje istraživanje otoka. Veliki problem je i nedovoljna suradnja spomenutih turističkih zajednica i općina na otoku u smislu zajedničkog razvoja turizma. Potrebno je napraviti jedinstvenu internetsku stranicu i promociju cijeloga otoka te zajednički razvojni plan turizma otoka i započeti čvrstu suradnju općina otoka i zajednički razvoj, koji bi značajno olakšao i ubrzao razvoj turizma otoka. Uz navedene probleme razvoja turizma na otoku Ugljanu u obzir treba uzeti i globalne probleme poput klimatskih promjena. S obzirom na sve očitije promjene klime, utjecaj promjene klimatskih parametara na turističku destinaciju postaje sve značajnije područje istraživanja. Promjene klimatskih parametara uzrokovat će promjene u klimatskim uvjetima određene destinacije, što će nadalje utjecati na turističku potražnju. Najvažniji utjecaji klimatskih promjena na turizam su:

- Povećanje temperature koje uzrokuje promijenjenu sezonalnost, toplinske udare, povećane troškove hlađenja, promjene u flori i fauni, povećanje infektivnih bolesti, te mogućnost odvijanja turizma u nekim drugim turističkim destinacijama.
- Porast razine temperature mora koji uzrokuje smanjivanje ljepote mora, smanjenje bogatstva flore i faune i degradaciju u područjima za ronjenje.
- Porast razine mora koji uzrokuje uništavanje obalne infrastrukture, gubljenje plažnih područja, te veće troškove za zaštitu od podizanja razine mora.
- Smanjene padalina koje uzrokuje smanjivanje raspoloživosti pitke vode (pogotovo na otocima), povećane probleme sa održavanjem zelenih površina i povećanje intenziteta pojavljivanja požara.
- Povećanje frekvencije i intenziteta ekstremnih oluja koje uzrokuje povećane troškove za osiguranje od ekstremnih vremenskih događaja, razne poslovne izdatke, te uništenje turističke infrastrukture.
- Povećanje frekvencije jakih padalina koje uzrokuje poplave u povijesnim, arhitektonskim i kulturnim znamenitostima, štete na turističkoj infrastrukturi i mijenjanje sezonalnosti.
- Veći intenzitet i jačina požara koji uzrokuje gubljenje prirodnih atrakcija i štete na turističkoj infrastrukturi
- Promjene u kopненоj i obalnoj bioraznolikosti koje uzrokuju gubljenje prirodnih atrakcija i raznih biljnih i životinjskih vrsta u destinaciji koji su jednim dijelom bili pokretači turizma.
- Promjena vlažnosti koja uzrokuje gubitak arheološke baštine i prirodnih izvora što negativno utječe na atrakciju destinacije (Procjena ranjivosti na klimatske promjene, 2017)

Ukoliko se ne provedu konkretne i prave mjere, promjene klime mogu imati ozbiljne posljedice na turizam otoka Ugljana. Radi mogućeg slabljenja dominantnog kupališnog turizma uzrokovanog klimatskim promjenama, otok Ugljan trebao bi proširiti svoju turističku promjenu na druge vrste turizma poput: kulturno-povijesnog turizma, aktivno-odmorišnog turizma, *wellness* i zdravstvenog turizma, lovnog i ribolovnog turizma, kongresnog turizma i ruralnog turizma. Potrebno je ponudu proširiti i u zatvorenim i klimatiziranim prostorima te produžiti turističku sezonu na mjesec s blažijim vremenskim prilikama. Klimatske promjene uzrokovati će još snažnije pritiske na infrastrukture otoka u vrijeme ljetnih mjeseci. Sustav opskrbe električne energije i pitke vode biti će pod snažnim pritiskom pod utjecajem velikog broj ljudi

u kratkome periodu na malome području i ljetnih vrućina i suša. Stoga je potrebno prilagoditi se na vrijeme poduzeti prave mjere kako bi se spriječile moguće posljedice na razvoj turizma, ali i drugih djelatnosti na otoku Ugljanu.

8.9. Učinci turizma

Turizam otoka Ugljana ima veliki broj pozitivnih učinaka, no isto tako ima i negativnih učinaka na pojedine aspekte. Turizam utječe na gospodarski razvoj i stanovništvo otoka te na prostor otoka općenito. Razvoj turizma pruža veću mogućnost pronalaska zaposlenja na otoku, o čemu svjedoči i porast broja zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane za 30 2011. godine u odnosu na 2001. godinu. Razvoj turizma na otoku pratilo je i povećanje broja zaposlenih u trgovini na malo i veliko u istome periodu za 71 zaposlenu osobu. Zanimljivi će biti podaci popisa stanovništva 2021. godine s obzirom da je 2011. godine razvoj turizma otoka Ugljana bio u silaznoj putanji, a od 2013. godine se oporavlja i razvija. Uz veću mogućnost zaposlenja turizam pruža i dodatnu zaradu iznajmljivačima privatnih smještaja. Radi predodžbe o utjecaju turizma na iznajmljivače privatnih smještaja u grubo je izračunata njihova ukupna zarada u godinu dana. Iznajmljivači privatnih smještaja prema pretpostavci ukupnog prihoda oko 3 750 000 eura godišnje. Analizirajući cijene smještaja privatnih kućanstava na otoku Ugljanu, za prosječnu cijenu apartmana uzeta je prosječna cijena noćenja od 70 eura (iako je i veća) te je pomnožen s četvrtinom broja noćenja u privatnim kućanstvima zbog pretpostavke da su u apartmanima u prosjeku smještene 4 osobe. Prema istraživanju objavljenom u Generalnom planu razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023. prosječan turist u Zadarskoj županiji u jednome danu potroši 40 eura. Pomnožimo li tu cifru s brojem noćenja na otoku dobiven je iznos od 5 813 480 eura potrošenih na otoku Ugljanu u jednoj godini. Veliki broj turista i njihova potrošnja potaknula je razvoj i drugih djelatnosti na otoku poput: ugostiteljstva i trgovine. Prema podacima Hrvatske gospodarske komore u posljednjih 5 do 6 godina na otoku Ugljanu otvorene su 22 nove tvrtke, koje se bave djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i djelatnostima putničke agencije. Turizam nudi sezonsko zapošljavanje otočana te ostalih osoba željnih rada. Osim gospodarskog utjecaja turizam utječe i na svakodnevni život otočana. Otvaranje raznih uslužnih djelatnosti radi razvoja turizma omogućilo je bolju dostupnost usluga lokalnome stanovništvu. Zbog povećane potražnje u ljetnim mjesecima otok je povezan sa Zadrom znatno češće, što olakšava dnevna kretanja otočana. Osim pozitivnih učinaka turizma na otok Ugljan treba biti svjestan i na negativne i moguće negativne učinke turizma. Najspominjaniji negativni učinak turizma je narušavanje izvornog krajolika otoka. Velika koncentracija ljudi na relativno maloj

površini u kratkome vremenu vrši veliki pritisak na infrastrukture otoka i njegov ekosustav te često dolazi do premašivanja ekološkog nosivog kapaciteta, što može ostaviti trajne posljedice na ekološki sustav otoka. Jedan od problema je i prekomjerna izgradnja, koja na otoku Ugljanu još uvijek nije niti blizu kao u Ždrelcu na susjednome otoku Pašmanu ili na otoku Viru, ali je svakako prijetnja narušavanja prirodnoga izgleda otoka. Na narušavanje izgleda otoka i njegova ugođaja utječe i ako ta nova izgradnja previše odstupa od tradicionalnog graditeljskog stila otoka. Uz narušavanje izvornog krajolika otoka najnegativniji učinak turizma je odvratanje radne snage iz produktivnih djelatnosti, što utječe na promjenu mentaliteta stanovništva, koje počinje misliti kako od 2 mjeseca turizma mogu živjeti cijele godine. Takav učinak turizma posebno je opasan u slučaju turističke krize i naglog pada turističkog prometa na otoku. Stanovništvo otoka bi vjerojatno masovno emigriralo s otoka prije nego se vratilo poljoprivrednim djelatnostima, koje su odavno napustili i zapustili obrađiva zemljišta ili se vratili napornome radu u ribarstvu.

9. ZAKLJUČAK

Nakon u potpunosti provedenog istraživanja doneseni su zaključci na prethodno postavljene hipoteze.

Prva hipoteza da se turizam otoka Ugljana postupno razvija, ali još uvijek nije na vrhuncu svojih mogućnosti potvrđena je. Iako je broj turističkih dolazaka i noćenja 2018. godine bio relativno visok, 2009. godina i dalje je rekordna turistička godina na otoku Ugljanu. Godine 2009. zabilježeno je znatno više turističkih dolazaka i noćenja nego 2018. godine, prosječan broj dana boravka turista na otoku Ugljan bio je manji rekordne 2009. nego 2018. godine. Turistički razvoj otoka Ugljana još uvijek nije dostigao rekordnu godinu, a s povećanim smještajnim kapacitetom i iskustvom iz prošlosti postoji veliki potencijal njegova razvoja. Stoga možemo zaključiti da trenutno turizam otoka Ugljana nije na vrhuncu svojih mogućnosti i kako je prva hipoteza u potpunosti potvrđena.

Druga hipoteza da je smještajni kapacitet ograničavajući faktor razvoja turizma odbačena je. Prema rezultatima analize iskorištenosti smještajnih kapaciteta na otoku, smještajni kapacitet popunjen je manje od 50 dana godišnje. Za vrijeme 2 najprometnija mjeseca srpnja i kolovoza smještajni kapaciteti su ispunjeni oko 60 %, što nikako ne predstavlja ograničavajući faktor razvoja turizma.

Treća hipoteza da su dominantni oblici turizma uzrok sezonalnosti turizma potvrđena je. Dominantni oblik turizma otoka Ugljana je masovni kupališni turizam, koji je izuzetno osjetljiv

i ovisi o vremenskim prilikama. Kupanje i uživanje u moru moguće je samo u relativno kratkome periodu od 2 do 3 mjeseca, što se odražava na znatno veći broj turističkih dolazaka u tome periodu nego ostatak godine.

Četvrta hipoteza pretpostavljala je da općina Kali nije toliko ovisna o turizmu kao druge dvije općine potvrđena je. Općina Kali ima daleko najmanji smještajni kapacitet na otoku Ugljanu te najmanje turističkih dolazaka i noćenja. Najmanji je udio zaposlenih u turizmu od ukupnog broja zaposlenih općine te ne postoji nikakav drugi oblik smještajnog kapaciteta osim privatnih kućanstava. Stanovništvo Kali usredotočeno je na ribarstvo od čega se prehranjuju već stoljećima te nije ovisno o turizmu i njegovu razvoju kao općine Kukljica i Preko.

Za petu hipotezu da turizam pruža veliki izvor prihoda možemo reći da je potvrđena s obzirom da se u analizi radi o gruboj pretpostavci. Prema pretpostavci privatni iznajmljivači apartmana i soba na otoku Ugljanu 2018. godine ukupno su zaradili nešto manje od 4 milijuna eura, dok je ukupna potrošnja turista 2018. godine prema pretpostavci iznosila skoro 6 milijuna eura. Stoga zbog nedostatka podataka, kojima bi se sa sigurnošću mogla utvrditi valjanost hipoteze, možemo zaključiti kako hipoteza nije potvrđena.

Šesta hipoteza pretpostavljala je da turizam potiče razvoj drugih gospodarskih djelatnosti. Prema već spomenutom izvoru prihoda od turizma, turizam potiče razvoj drugih djelatnosti pogotovo uslužnih, što dokazuje činjenica o velikom broju novootvorenih tvrtki u posljednjih 5 do 6 godina na otoku koje se bave uslužnom djelatnošću. Stoga je i ova hipoteza potvrđena.

Sedma hipoteza pretpostavljala je da je turizam najvažnija gospodarska djelatnost na otoku. Nakon u potpunosti provedenog istraživanja možemo zaključiti kako turizma nije glavna gospodarska djelatnost jedino u Kalima. No uzmemo li udio broja stanovnika Kali u ukupnome broju stanovnika otoka, koji nikako ne čini većinu te sve analizirane pokazatelje na razini otoka možemo zaključiti kako je i posljednja hipoteza potvrđena.

Iako bi turizam trebao biti samo dodatni izvor prihoda lokalnog stanovništva, postao je glavna gospodarska djelatnost otoka. Turizam je veoma osjetljiv fenomen, na koji osim elemenata koji se mogu kontrolirati utječu i neprirodni elementi na koje stanovništvo otoka ne može nikako utjecati. Razvoj turizma trebao bi se bazirati na konceptu održivog razvoja, koji zagovara razvoj bez uništavanja prirodnih i drugih potencijala, kako bi i budući naraštaji imali iste mogućnosti i koristi od njih. Većina stanovništva živi od turizma, stoga je nužno postupno planirati i kontrolirati njegov razvoj, kako se ne bi uništili privlačni faktori otoka i uzrokovao propast turizma, a time i cijelog otoka.

LITERATURA

Begović, V., Schrunk, I., 2003: Rimske vile Istre i Dalmacije, II. Dio: Tipologija vila, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 20, 95-112.

Blaslov, M., 2017: Ribarstvo u Kalima poslje Drugog svjetskog rata, u Kali (ur. Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Zadar, 831-858.

Božanić, J., 2017: Oceanska Hrvatska – fenomen kaljskih ribara u svjetskom ribarstvu, u Kali (ur. Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Zadar, 879-900.

Brkljačić, M., Rumora, J., Marčelić, Š., 2017: Stanje i perspektiva za razvoj maslinarstva u općini Kali, u Kali (ur. Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Zadar, 939-950.

Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O., 2011: Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb.

Deffilipis, J., 1997: Strategija razvitka otočne poljoprivrede, u Nacionalni program razvitka otoka (ur. Starc, N.; Kaštelan-Macan, M., Ćurlin, S.), Ministarstvo razvitka i obnove RH, Zagreb.

Franičević, V., Bavčević, Ž., Župan, I., 2017: Pregled razvoja marikulture u Kalima, u Kali (ur. Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Zadar, 901-908.

Franov-Živković, G., 2009: Bratovštine (skule) župe Blažene gospe od Luzarija u preku na otoku Ugljanu u 18. i 19. stoljeću, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 52, 231-259.

Franov-Živković, G., 2009: Bratovštine (skule) župe Sv. Eufemije u Sutomišćici na otoku Ugljanu u 18. stoljeću, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 27, 165-227.

Franov-Živković, G., 2012: Glagoljaš Don Ive Vlahić iz Sutomišćice, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, (54), 147-183.

Galić, Z., 2018: Nad starokršćanskom polukružnom apsidom, Crkvice Sv. Hipolita i Kasijana, Glas Koncila, (47), <https://www.glas-koncila.hr/nad-starokrscanskom-polukruznom-apsidom-crkvice-sv-hipolita-i-kasijana-u-ivancu/> (14.08.2019.)

Galić, Z., 2019: Romanička crkvice iz 11. stoljeća, Crkva Sv. Ivana Krstitelja u Preku, Glas Koncila, (10), <https://www.glas-koncila.hr/romanicka-crkvice-iz-11-stoljeca-crkva-sv-ivana-krstitelja-u-preku/> (14.08.2019)

Hilje, E., 2002: Utemeljenje franjevačkih samostana na zadarskim otocima, Radovi Zavodaza povijesne znanosti HAZU u Zadru, (45), 7-19.

Institut za istraživanje i razvoj održivih ekosustava, 2016: Izmještanje državne ceste D110 na Ugljanu, [file:///C:/Users/Fran/Downloads/studija_o_utjecaju_na_okolis_98\(1\).pdf](file:///C:/Users/Fran/Downloads/studija_o_utjecaju_na_okolis_98(1).pdf) (17.08.2019.)

Ivandić, N., Telišman-Košuta, N., Čorak, S., Krešić, D., 2006: Ljetni odmorišni turizam, u Hrvatski turizam plavo bijelo zeleno (ur. Čorak, S., Mikačić, V.), 1-38.

Kozić, I., 2013: Kolika je sezonalnost turizma u Hrvatskoj?, Ekonomski vjesnik, (2), 470-480.

- Krce Miočić, B., Brkić, J., Kolega, V., Kolega, I., 2017: Razvoj turizma u Kalima, u Kali (ur. Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Zadar, 954-964.
- Luić, A., 2013: Ladanjski otok zadarske vlastele, Naši školji, (11), 54-55.
- Magaš, D., Faričić, J., 2000: Geografske osnove razvitka otoka Ugljana, Geoadria, 5 (1), 49-92.
- Marasović, K., Vidović, R., 2018: Prostorni razvoj kaštela Sv. Mihovil na otoku Ugljanu, Građevinar 71 (1), 33-43.
- Mikačić, V., Horak, S., Marupić, Z., Krešić, D., 2006: Nautički turizam, Hrvatski turizam plavo bijelo zeleno (ur. Čorak, S., Mikačić, V.), 39-65.
- Ministarstvo Poljoprivrede, 2015: Nacionalni strateški plan razvoja akvakulture za razdoblje 2014. – 2020., file:///C:/Users/Fran/Downloads/NSPA%202014-2020_hrv.pdf (24.08.2019)
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, 2017: Izvještaj o procijenjenim utjecajima i ranjivosti na klimatske promjene po pojedinim sektorima, <http://prilagodba-klimi.hr/wp-content/uploads/docs/Procjena-ranjivosti-na-klimatske-promjene.pdf> (11.08.2019)
- Nejašmić, I., 2005: Demogeografija: Stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb.
- Opačić, V T., 2002: Geografski aspekt proučavanja trajektnog prometa: Primjer hrvatskog otočja, Geoadria, 7 (2), 95-102.
- Petricioli, I., 1960: Ostaci srednjovjekovne sakralne arhitekture na otoku Ugljanu, Prilozi povijesti u Dalmaciji, 12 (1), 113-122.
- Quan, S., Wang, N., 2004: Towards a structural model of the tourist experience: an illustration from food experiences in tourism, Tourism Management, (25), 297-305
- Razvojna agencija Zadarske županije, Zadra d.o.o., Sveučilište u Zadru, 2013: Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023, [file:///C:/Users/Fran/Downloads/GP-turizma-Zadarske-zupanije\(1\).pdf](file:///C:/Users/Fran/Downloads/GP-turizma-Zadarske-zupanije(1).pdf) (24.08.2019)
- Reiter, S., Bratanić, M., 2017: Razvoj ribarstva u Kalima od Drugog svjetskog rata, u Kali (ur. Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Zadar, 817-830.
- Royle, S. A., 2008: From marginality to resurgence: The case of the Irish Islands, The International Journal of Research into Island Cultures 2 (2), 42-53.
- Sorić, S., 2012: Kaštel Sv. Mihovila na otoku Ugljanu, Ars Adriatica (2) 85-96.
- Sorić, S., 2014: Ljetnikovci mletačkog pukovnika Vuka Crnice na otocima Viru i Ugljanu, Ars Adriatica, (4), 327-334.
- Šamanović, J., 2002: Marketing strategija u funkciji razvoja hrvatskog nautičkog turizma, Ekonomski vjesnik, (1), 17-30.
- Šegota, T., Filipčić, A., 1996: Klimatologija za geografe, Školska knjiga, Zagreb.
- Turistička zajednica općine Kukljica, n.d.: Vodič, <http://kukljica.hr/hr> (24.08.2019.)

Turistička zajednica općine Preko, n.d.: Usluge, <http://tz.preko.hr/hr#services> (24.08.2019.)

Turistička zajednica mjesta Ugljan, n.d.: Mogućnosti, <http://www.ugljan.hr/index.php/hr/> (24.08.2019.)

UNDP Hrvatska, 2008: Dobra klima za promjene, http://klima.hr/razno/priopcenja/NHDR_HR.pdf (11.08.2019.)

Vlahinić-Dizdarević, N., i Negovetić, M. 2006: Mjere ekonomske politike u funkciji poticanja morskog ribarstva Republike Hrvatske, Economic research - Ekonomska istraživanja, 19 (1), 65-77.

Vežić, P., 2008: Klaustar samostana Sv. Frane u Zadru i Sv. Jeronima na Ugljanu, radovi Instituta za povijest umjetnosti, (32), 49-58.

Vukonić, B., 2005: Razvoj hrvatskoh turizma, Prometej, Zagreb.

Župe i dekanati Zadarske nadbiskupije, n.d.: Ugljanski, http://zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=2014 (14.08.2019)

IZVORI

Državna geodetska uprava, 2013: Središnji registar prostornih jedinica, GIS shapefileovi, Zagreb

Hrvatska pošta, n. d.: Pretraživanje poštanskih ureda, <https://www.posta.hr/pretrazivanje-postanskih-ureda/263> (15.08.2019.)

Jadrolinija, 2019., Red plovidbe, <http://www.jadrolinija.hr/> (15.08.2019.)

Liburnija, 2019., raspored autobusa otočnih linija, <http://www.liburnija-zadar.hr/> (15.08.2019.)

Migracije stanovništva: Doseljeno/odseljeno stanovništvo po gradovima/općinama 2008.-2017., Baze podataka, Državni zavod za statistiku, Zagreb

OTP banka, n. d.: Bankomati OTP banke, <https://www.otpbanka.hr/hr/atms/print>

Popis stanovništva kućanstava i stanova 2001.: Stanovi prema načinu korištenja po gradovima/općinama, [Statistička izvješća](#), Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.

Popis stanovništva kućanstava i stanova 2001.: Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, [Statistička izvješća](#), Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.

Popis stanovništva 2001.: Zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, po gradovima/općinama, [Statistička izvješća](#), Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Površina korištenog poljoprivrednog zemljišta te broj stoke i peradi privatnih kućanstava po gradovima/općinama, Statistička izvješća, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Statistička izvješća, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Statistička izvješća, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu po gradu/općinama, Statistička izvješća, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovi prema načinu korištenja po gradovima/općinama, Statistička izvješća, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013.

Promet putnika i vozila usporedba 2008.-2018., Agencija za obalni linijski pomorski promet, Split, 2009. - 2019.

Privredna banka Zagreb, 2015: Karta, <https://www.pbz.hr/hr/karta>

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Ministarstvo kulture, Zagreb, 2018.

Škole.hr, 2010: Popis škola, , <http://www.skole.hr/skole/popis>

Turistička zajednica općine Kukljica, n.d.: Vodič, <http://kukljica.hr/hr> (24.08.2019.)

Turistička zajednica općine Preko, n.d.: Usluge, <http://tz.preko.hr/hr#services> (24.08.2019.)

Turistička zajednica mjesta Ugljan, n.d.: Mogućnosti, <http://www.ugljan.hr/index.php/hr/> (24.08.2019.)

Turizam u 2003.- 2010., Statistička izvješća., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2004. – 2011.

Turizam u primorskim gradovima i općinama 2011.-2018., Statistička izvješća, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2006. – 2018.

Turizam u siječnju – prosincu 2018., Priopćenja, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2017. – 2018

Vitalna statistika: Živorodeni prema postignutom obrazovanju majke po gradovima/općinama 2008.-2018., Baze podataka, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Vitalna statistika: Umrli prema spolu i starosti po gradovima/općinama 2008.-2018., Baze podataka, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Popis slika, tablica, priloga

Popis slika

Sl. 1. Prostorni obuhvat rada.....	2
Sl. 2. Prikaz visinskih obilježja otoka Ugljana.....	6
Sl. 3. Prikaz nagiba padina otoka Ugljana.....	6
Sl. 4. Rekonstrukcija tijeska za masline	14
Sl. 5. Ostaci tijeska za masline u Mulinama.....	14
Sl. 6. Poučna tabla u Mulinama.....	14
Sl. 7. Samostan Sv. Jeronima u uvali Mostir.....	15
Sl. 8. Samostan na otočiću Galevcu.....	15
Sl. 9. Crkvice Sv. Ivana Krstitelja.....	16
Sl. 10. Crkva Sv. Jerolima u uvali Kostanj.....	16
Sl. 11. Unutrašnjost crkvice Sv. Jerolima.....	16
Sl. 12. Ljetnikovac De Ponte.....	18
Sl. 13. Ploča o Petru Preradoviću.....	18
Sl. 14. Klupica posvećena Petru Preradoviću.....	18
Sl. 15. Ljetnikovac Lantana iz daljine.....	19
Sl. 16. Ljetnikovac Lantana.....	19
Sl. 17. Utvrda Sv. Mihovila.....	21
Sl. 18. Unutrašnjost utvrde Sv. Mihovila.....	21
Sl. 19. Penjanje po zidinama utvrde Sv. Mihovil na vlastitu odgovornost.....	21
Sl. 20. Program događanja općine Preko za ljeto 2019. godine.....	23
Sl. 21. Pučko otvoreno učilište u Preku.....	24
Sl. 22. Broj prevezenih putnika i vozila na trajektnoj liniji Preko-Zadar u razdoblju od 2008. do 2018. godine.....	26
Sl. 23. Broj prevezenih putnika brodske linije Preko-Zadar od 2015. do 2018. godine.....	26
Sl. 24. Prometna gužva u trajektnom pristanišu Preko.....	27
Sl. 25. Gužva za kupnju karata u pristaništu.....	27
Sl. 26. Red plovidbe brodske linije Preko-Zadar za vrijeme turističke sezone.....	29
Sl. 27. Red plovidbe brodske linije Preko-Zadar van turističke sezone.....	29
Sl. 28. Red plovidbe trajektne linij Preko-Zadar (Gaženica) za vrijeme trajanja turističke sezone.....	30
Sl. 29. Red plovidbe trajektne linije Preko-Zadar (Gaženica) van turističke sezone.....	30

Sl. 30. Područja naseljenosti otoka Ugljana.....	35
Sl. 31. Kretanje broja stanovnika otoka Ugljana od prvog popisa 1857. godine do 2011. godine.....	38
Sl. 32. Prikaz prirodne promjene po JLS u razdoblju od 2008. do 2018. godine.....	41
Sl. 33. Prikaz migracijskog salda po JLS z razdoblju od 2008. do 2017. godine.....	42
Sl. 34. Prikaz dobno-spolne strukture stanovništva otoka Ugljana.....	44
Sl. 35. Prikaz stabla masline.....	50
Sl. 36. Uređeni maslenik.....	50
Sl. 37. Kavezi za uzgoj ribe tvrtke Cromaris.....	55
Sl. 38. Kavez za uzgoj ribe tvrtke Cromaris u uvali Mala Lamjana u Kalima.....	55
Sl. 39. Brodogradilište Nauta Lamjana.....	56
Sl. 40. Ostaci tvornice namještaja u Kalima.....	56
Sl. 41. Prikaz kretanja broja turističkih dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu u razdoblju od 1981. do 1991. godine.....	59
Sl. 42. Prikaz kretanja broja turističkih dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu u razdoblju od 2000. do 2010. godine.....	60
Sl. 43. Prikaz kretanja broja turističkih dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu u razdoblju od 2008. do 2018. godine.....	61
Sl. 44. Prosječan broj dana boravka turista na otoku Ugljanu.....	63
Sl. 45. Turistička gustoća po naseljima otoka Ugljana 2017. godine.....	64
Sl. 46. Turistička intenzivnost po naseljima otoka Ugljana 2011. godine.....	64
Sl. 47. Iskorištenost smještajnih kapaciteta po naseljima otoka Ugljana u 2017. godini prikazano brojem dana popunjenosti.....	65
Sl. 48. Iskorištenost smještajnih kapaciteta po JLS za vrijeme trajanja turističke sezone u postotcima.....	66
Sl. 49. Kretanje broja turista po mjesecima 2018. godine po JLS i na razini cijelog otoka.....	67
Sl. 50. Prikaz udjela domaćih i stranih turista 2010. godine na otoku Ugljanu.....	68
Sl. 51. Prikaz udjela domaćih i stranih turista 2018. godine na otoku Ugljanu.....	68
Sl. 52. Prikaz udjela turističkih dolazaka prema zemljama iz kojih turisti dolaze na otok Ugljan 2010. godine.....	69
Sl. 53. Prikaz udjela turističkih dolazaka prema zemljama iz kojih turisti dolaze na otok Ugljan 2018. godine.....	70
Sl. 54. Prosječan broj dana boravka turista na otoku Ugljanu prema zemljama iz kojih dolaze 2018. godine.....	70

Sl. 55. Smještajni kapaciteti otoka Ugljana 2010., 2015., 2018. godine.....	71
Sl. 56. Struktura smještajnih kapaciteta otoka Ugljana 2018. godine.....	72
Sl. 57. Udio kućanstava koja iznajmljuju smještajne objekte u odnosu na ukupan broj kućanstava po JLS i na razini cijeloga otoka Ugljana.....	73
Sl. 58. Kretanje broja stanova/kuća za odmor po JLS u razdoblju od 1971. do 2011. godine.....	74
Sl. 59. Motivi dolaska turista u Zadarsku županiju.....	75
Sl. 60. Primarni motivi dolaska turista na otok Ugljan.....	76
Sl. 61. Uvala Jaz.....	77
Sl. 62. Uvala Suha.....	77
Sl. 63. Marina Olive Island.....	78
Sl. 64. Zgrada marine Olive Island.....	78
Sl. 65. Ulaz u marinu Olive Island.....	78

Popis tablica

Tab. 1. Mjesečni prosjeci temperature zraka po postajama najbližim otoku Ugljanu.....	10
Tab. 2. Količina padalina po mjesecima u mjerni postajama na otoku Ugljanu.....	10
Tab. 3. Usklađenost autobusnih linija na otoku Ugljanu s trajektom i brodom prilikom putovanja iz udaljenih naselja otoka u Zadar.....	32
Tab. 4. Usklađenost autobusnih linija na otoku Ugljanu s trajektom i brodom prilikom putovanja iz Zadra u udaljena naselja otoka.....	33
Tab. 5. Broj stanovnika po naseljima otoka Ugljana od 1857. do 2011. godine.....	39
Tab. 6. Broj stanovnika, površina i gustoća naseljenosti po naseljima otoka Ugljana.....	40
Tab. 7. Dobno spolna struktura stanovništva otoka Ugljana prema dobnim skupinama po JLS.....	44
Tab. 8. Stanovništvo otoka Ugljana prema najvišoj završenoj školi po JLS.....	46
Tab. 9. Stanovništvo otoka Ugljana prema ekonomskoj aktivnosti po JLS.....	47
Tab. 10. Stanovništvo otoka Ugljana prema zaposlenosti u gospodarskom sektoru po JLS.....	48
Tab. 11. Kategorije korištenja zemljišta na otoku Ugljanu.....	49
Tab. 12. Veličine zemljišta na otoku Ugljanu 2011. godine po JLS u hektarima.....	51
Tab. 13. Broj turistički dolazaka i noćenja na otoku Ugljanu 1965. i 1966. godine.....	58
Tab. 14. Kretanje broja turističkih dolazaka i noćenja po naseljima otoka Ugljana u razdoblju od 2008. do 2018. godine.....	62

